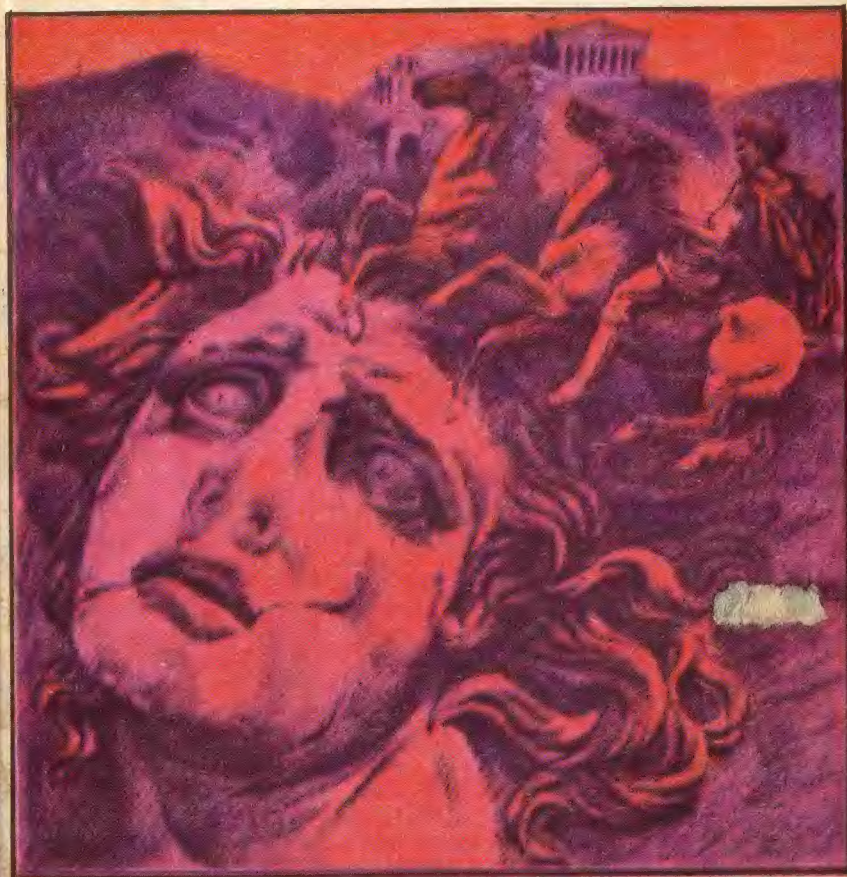

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Kostas Assimakopoulos

OMORURI ÎN SPARTA

Kostas
Assimakopoulos

Omoruri
în
Sparta

Coperta de Vasile Olac

ΦΟΝΟ ΕΤΗ ΕΠΑΡΤΗ

© ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, 1978

**Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS**

Kostas
Assimakopoulos

Omoruri
în
Sparta

— roman istoric —

Traducere de Ketty Sismanoglu
și Andrei Brezianu

București • 1983

Editura UNIVERS

Lector : RUXANDRA VASILESCU-POTLOG
Tehnoredactor : V. E. UNGUREANU

Bun de tipar : 03.05.1983. Coli tipar : 9,5.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/135 la

Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu 89—97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România

„Vrednicia celui de la cîrmă nu stă doar în puterile încredințate lui, ci și în felul cum se știe el însuși învrednici de ele“.

Epaminonda citat de Plutarh, în *Îndrumări politice*, XV, 2

Capitolul I

Trebuia cu orice chip să afle ce se întîmplase. Bunaica lui îl chemase în taină, încredințîndu-i rugămintea să se ducă la Gythion *, ca să întrebe prin port dacă nimeni nu-l zărise cumva urcînd la puntea unei corăbii. Trecuse aproape o săptămînă de cînd Polydoros nu mai fusese văzut pe la ospătăriile unde era cunoscut — acele phiditia, unde obișnuia să cineze după răsăritul lunii; lipsise, de altfel, și de la adunarea obștească, apella. Păreau să fie la mijloc semne îngrijorătoare. De la o vreme, mulți cetățeni de frunte începuseră să se facă, unul cîte unul, nevăzuți, ca mai apoi să se descopere că luaseră calea străinătății, rușinați de sărăcia lor la Sparta, unde nu mai dovedeau să-și plătească hrana la ospătării și nici cale cinstită de a se despovăra de datoriile către cetate. Trei inși de vază fuseseră astfel șterși din registre într-o singură lună. Părăsiseră Sparta spre a-și găsi rosturi în alte cetăți, ca niște necunoscuți, îndurînd acolo printre străini, amarnica umilință a sărăciei și decăderii. Aceasta era frămîntarea care o munea cel mai mult pe regina-mamă, arătîndu-i limpede declinul Spartei și mersul ei spre mai rău, pînă la marginea prăpastiei... Deși rămăsese văduvă și nu mai era regină, nu încetase de a fi îngrijorată de soarta cetății. Trăind zi de zi alături de obște, sporise în inima ei și conștiința neadormită a dragostei de țară; în fiecare

* Port în Peloponez, la sud de Sparta.

fiu al cetății vedea un fiu al său, nu mai puțin vrednic ca și propriul său vlăstar. A purta de grijă rosturilor obștii devenise pentru ea o îndatorire, și mulțumirea ei sufletească cea mai mare era de a putea împărtăși aceleași simțăminte nurorii sale, Agesistrata, al cărei soț — propriul ei fiu — era unul din cei doi regi ai Spartei.

Și aflînd încă din zori că înțeleptul Polydoros nu fusese zărit nici seara din ajun la locul de întîlnire al apellei de pe faleză, se grăbi să destăinuie nurorii sale teama ei din suflet, spaima că poate și Polydoros se înstrăinase. Apoi, ca și cum ar fi putut, prin cuvintele ei, să preîntîmpine încă fapta de taină petrecută, chemă în grabă pe Agis la ea în iatac; acesta tocmai își încheia, înaintea altarului, ruga de dimineață către zei. Bătrîna îi zise în șoaptă :

— Nepotul meu drag, se întîmplă lucruri foarte rele pentru noi toți. Sparta se duce de ripă. N-are rost să ne facem că nu vedem nimic și să închidem ochii. Ar însemna să ne mințim. Ești om în toată firea și se cuvine să știi tot ce se întîmplă în această cetate a noastră.

Tînărul o privi plin de nerăbdare, mișcat de îngrijorarea ei. Arhidamia îi spuse mai departe, pe nerăsuflăte.

— Am mai aflat de încă unul care ne-a părăsit: Polydoros. N-am să destăinui nimic tatălui tău, mai înainte de-a mă convinge, ca să nu-l tulbur degeaba, cu un ceas mai devreme. Acasă la Polydoros nimeni nu suflă o vorbă, toți se fac a nu ști nimic. Aș putea bănuir că s-a strecurat spre miazănoapte, trecînd hotarul spre Arcadia. Dar, mai curînd s-ar mai putea să o fi luat spre miazăzi, spre Gythion, în nădejdea unei corăbii... Grăbește-te așadar să ajungi acolo și uită-te bine prin port pretutindeni în jurul tău, iscodește, caută să afli... Dacă-l descoperi, adu-l cu tine înapoi acasă. Spune-i: „Bunica te vrea“. Dacă va ști că eu îl chem, nu va pregeta să se întoarcă, sînt sigură !

— Și eu cred la fel, încuviință tînărul Agis.

Bătrîna își puse dreapta pe umărul lui.

— Bagă de seamă, toate mișcărilor tale să fie însoțite de cuviință și cumpătare, să nu prindă nimeni de veste, să nu se stîrneasce vreun zvon. Și mai presus de toate,

să nu știe nimeni că tu, cel care întrebi de Polydoros, ești fiul regelui. Ai înțeles ?

Agis simți povara răspunderii pe umerii săi. În ochii lui limpezi și migdalați, strălucea însă hotărârea neclintită de a fi la înălțime.

— Te poți bizui pe mine, spuse el bătrânei regine ; și fiorul credinței în datorie îi lumină chipul puternic. Îi sărută mâna și se grăbi să plece. Ajuns în curtea palatului, încălecă fără să stea pe gânduri pe calul său cel mai sprinten, unul dintre cei mai vestiți din bidiviii de soi ai Thesaliei. Dar, nedorind să pornească singur la drum, trecu mai întâi pe la palestre, să-l caute pe Teucros, prietenul său cel mai bun, căruia îi ceru să-l însoțească ; acesta primi bucuros și-și înșeuă calul în grabă.

Cei doi coborîră la trap de-a lungul râului Eurotas, lăsînd în urmă rovinele și bălțile lîngă care hilotii își duceau zilele în colibe, îndeletnicindu-se cu tăiatul stufimbuce ceva la repezeală. Cînd începu să amurgescă, cei doi intrau istoviți în cetatea Gythion. Vîntul dinspre mare adia ușor, aducînd pe aripa lui o boare sărată și răcoritoare. Și pe măsură ce se apropiau de port în galop, boarea se întetea spulberîndu-le oboseala, ștergînd parcă urmele istovirii după un drum atît de lung. Nici unul din ei nu mai fusese de multă vreme pe acolo. Și așa cum li se dezvăluia deodată — aurit de reflexele unui soare de vară tîrzie, scăpătînd peste culmile Taygetului, în port cu o armată de catarge strălucind ca niște sulețe de aramă, gata să străpungă norii — cetatea de la mare le apăru cu mult mai frumoasă decît altădată și îi vrăjea. Sînul mării, ca scutul unui semizeu viteaz, oglindea în razele amurgului o strălucire triumfală. Dar, totodată, în licărul acestui ceas de asfințit, nu numai frumusețea firii și priveliștii îi încînta, ci și vechi, nebănuite amintiri stîrnite de tot ce le vedeau ochii. De aici, într-adevăr, porneau odinioară corăbiile lacedemonienilor, care, chiar fără a fi fost regine ale mărilor, știau să se înapoieze, mai întotdeauna, încununate cu laurii unei izbînzei, sau cu folosul unei demne alianțe.

Astfel de gânduri se perindau prin mintea lui Agis, stîrnite de șirul acelor corăbii trase la mal, gata să ri-

dice din nou ancorele. Dar tînărul fiu de rege nu se lăsa furat de amintiri, căci nu de ele era timp. N-avea vreme de irosit, dacă voia să-și îndeplinească cu bine însărcinarea. Era cazul să se zorească spre a mai prinde lumea în agora și năieri pe lîngă acele corăbii, și să-i descoasă repede, pînă ce umbrele înserării nu i-ar fi împrăștiat pe toți pe la casele lor. Teucros fu de părere ca amîndoi să-și lase mai întîi caii în curtea unui gimnast, cîmătie de-a mamei lui, care de altfel, avea să-i găzduiască peste noapte, iar după aceea să iasă pe ulițe, să dea o raită și să încerce să mai afle din noutăți. Se spălară în fugă la cișmeaua gazdei lor, își scuturară tunicile pline de colbul drumului și, proaspăt întremați, își îndreptară pașii spre agora.

Se opreau din loc în loc și intrau în vorbă cu cine le ieșea în cale, încercînd să afle dacă nimeni nu zărise pe acolo un bărbat măsurat în purtări și cuvinte, om în puterea vîrstei, arătînd la chip și la port ca un spartan de viță, dacă nimeni nu-l văzuse urcînd pe vreo corabie gata de plecare. Tot întrebînd astfel, în dreapta și în stînga, nu le-a fost greu să afle curînd că, cel pe care-l căutau, părăsise cu două zile în urmă Laconia la puntea unei corăbii ce se îndrepta spre Creta. Nemaiavînd nici o îndoială, Agis fu cuprins de mîhnire. Vedeă parcă, prin depărtări, chipul îngrijorat al bunicii sale, și cu gîndul la ea, încercă să-și aleagă cele mai potrivite cuvinte, pentru a-i da vestea atît de puțin dorită. Cugetă el însuși mai adînc la fapta săvîrșită de acel spartan deosebit, nu neapărat dintre cei mai de vază, dar a cărui plecare lăsa în urmă un semn dureros, prevestind asfințitul valorilor Spartei. Cel plecat i se părea într-adevăr asemănător cu oricare pasăre călătoare, care alăturîndu-se celorlalte surate ale ei, îngroașă stolul negru care se pierde în zare, aidoma unui zăbranic prevestind o toamnă mai mohorîtă și mai apăsătoare încă. Pentru Agis acesta era tilcul ascuns în propria sa solie către regina-bunică; și conștiința acestei prevestiri îi sfîșia inima... Îndreptîndu-se apoi prin întunericul serii spre casa unde trăsese ră la sosire, îl podidiră, fără voie, lacrimile. Teucros încercă să-l dojenească, nu fără blîndețe, în numele prieteniei lor.

— Nu-ți pierde cumpătul, îl îmbărbătă el, știi bine că trecerea mea și a ta pe aici nu trebuie să bată la ochi în nici un fel.

— Ai dreptate, dar mi-e teamă, Teucros, răspunse el. Mă înspăimînt pentru Sparta.

Glasul său șoptit, încărcat de emoție, pornea din adîncul sufletului. Dar prietenul lui, învăluindu-l în privirea sa caldă, se strădui să-l liniștească.

— Nu te lăsa furat de gînduri atît de negre, nu te pierde cu firea, stărui el.

Dar nu era timp pentru despicarea firului în patru, cei doi ajunseră aproape de locuința unde erau găzduiți și gazda îi aștepta de bună-seamă cu cina. Într-adevăr, le ieși în întîmpinare ca să-i poștească să ia loc la masa pregătită pentru ei, chiar acolo, în curte. Era o cină simplă și frugală, după obiceiul lacedemonienilor. Teucros se ferise să spună omului că cel care-l însoțea era fiul mai mare al regelui, și nimeni nu ar fi putut de altminteri bănuî, sub purtările atît de la locul lor ale tînărului, că aveau în fața lor un vlăstar regesc. Nimeni în cetate și în port nu îl recunoscuse. Ocrotit de umbrele amurgului și de întunericul nopții, Agis putuse sta de vorbă cu oamenii fără a stîrni mirarea nimănui. Căci nimic nu trăda faptul că acel băiețandru chipeș, un ofeb ai zice, întrebînd cu atîta cuviință despre un cetățean al Spartei — propriul său tată poate — era însuși fiul regelui. Dacă privirile lor l-ar fi recunoscut, și-ar fi putut da seama că, sub purtări curate și obișnuite, fără surle, trîmbiță și fală, se ascunde adevărata noblețe care alină suferințele.

Dar cei doi trebuiau să plece din Gythion mai înainte de a fi recunoscuți. Gîndul lui Agis era numai la Sparta, la bunica lui, frămîntată de neliniști cu privire la viitorul cetății, muncită acum, ca și el, de aceleași griji. Dar ca și cum fuga, acum adevărată, a lui Polydoros n-ar fi fost de-ajuns, se mai petrecu un fapt neașteptat, chiar pe cînd cei doi călători luau masa împreună. Cina era tocmai pe sfîrșite, cînd se auziră strigăte sălbatice venind din curtea alăturată. Toți tresăriră de uimire și spaimă. Vecinul, însoțit de fiul său, plecaseră de cîteva

zile de la pământul lor de lângă Helos și întorcându-se acasă, în drum spre Gythion, căzuseră pradă tilharilor. Fuseseră jefuiți de toate roadele, iar băiatul, care se împotrivise, fusese bătut de moarte : acum îl adusesese pe șaua calului, gemînd și trăgînd să moară. Mama și frații lui tocmai săriseră în ajutor, îngroziți de cele ce le vedeau ochii ; Agis, Teucros și gazda lor, împreună cu toți ceilalți, se sculară de la masă și alergară într-un suflet să le fie de ajutor, fiind, de fapt, doar martorii jalei și nenorocirii lor.

Asemenea întîmplări nu mai erau demult o noutate. Tilharii ieșeau la drumul mare tot mai des, jefuind, bătînd, omorînd, chiar în disprețul tuturor legilor, spunea gazda cu deznădejde și durere. Agis, foarte mișcat, lua aminte și înțelegea prea bine cum asemenea grozăvii nu erau defel străine de celelalte pricini de îngrijorare care-l frămîntau, cu privire la starea țării. Și căzu pe gînduri plin de amărăciune. Mergînd apoi la culcare, nu-l putea lua somnul. Sta întins, cu ochii deschiși, și gîndurile lui zburau înfrigurate la cele viitoare. Pe la miezul nopții, se ridică și se furișă în curte, se așeză pe treapta de piatră a pragului și, ridicîndu-și privirea, începu să urmărească alunecarea tîrzie a lunii pe crugul cerului, cu gîndul mereu la Sparta : la drumul ei prin ani, la creșterea ei spre slava de pe vremuri, la măreția cununii ei pierdute, la scăpătarea din ultimul timp, la toate desfășurările care acum o trăgeau spre pierzanie. Cufundat în gînduri, Agis cugetă pe rînd la toate întîmplările Spartei, depănate din clipa aceea îndepărtată cînd, în Lacedemonia, descălecaseră primele cete din marele neam al Dorienilor, descoperind acolo o țară vrăjmașă. Căci ei veneau acolo drept cuceritori, iar băștinașii biruiți priveau la ei cu ură, așa cum, de altfel, priveau la ei și celelalte neamuri din vecinătate. Dar spre deosebire de aceia, aceștia erau neasemuit de mulți. Ar fi putut oricînd, prin unire, să-i răstoarne. Ca Dorienii să poată rămîne în asemenea împrejurări stăpîni pe ținutul Peloponezului, fuseseră nevoiți să-și rînduiască toate rosturile, fiind gata oricînd de apărare și de luptă. Astfel își începuse Sparta istoria, cu legi simple și aspre, menite să dea copiilor o creștere severă, obiș-

nuindu-i să îndure lipsurile și suferințele trupului, cultivînd ca ideal suprem o nemărginită dragoste de patrie. Pentru această dragoste, spartanii fuseseră, cîndva, crescuți să lupte cu jertfire de sine și dîrzenie, pînă la ultima lor suflare, încredințați că în fața unui asemenea prinos, moartea nu avea nici un preț. Asemenea înalte simțăminte însuflețiseră pe strămoși, întărind credința lor că prin acte de vitejie aveau să dobîndească măreția cetății lor, făcînd din ea o fortăreață puternică între toate, cea mai mîndră dintre cetățile vechii Elade, care, cum se știe, erau fiecare din ele state de sine stătătoare.

Fiecare din acestea, atît în Lacedemonia cît și în Elada, se străduiseră, pe căi și după rînduieli proprii, să-și întărească stăpînirea, astfel încît la vremea marei înfruntări cu împărăția persilor, s-au putut înfrăți ca să-i țină piept. Sparta, în ceea ce o privea, cunoștea în acel timp o împărțire a obștei în trei: spartani cu drepturi pline, cei ce locuiau în cetate, fiind socotiți cetățenii ei de viță; megieșii, pripășiți în jurul cetății mari și, alături de ei, locuitorii celor șase cetăți mai mici ale Laconiei; și, în sfîrșit, hiloții. Rîndurile acestora erau alcătuite din vechi băștinași, lucrători ai pămîntului, îngroșate de mesinienii prinși în războaie și ținuți ostateci la muncile cîmpului, lipsiți ca atare de orice drepturi, putînd chiar să fie vînduți ca robi. Pătura suprapusă, își reamintea Agis, îi ținuse pe toți ceilalți departe de orice drepturi, agonisind toate bunurile, toți numai pentru sine. Tocmai de aceea, atunci cînd se pornea la război, spatele nu era întotdeauna acoperit. Deseori, atunci cînd oștirea se afla departe, hiloții se răsculau, iar megieșii puneau și ei la cale răzmerițe și răzvrătiri. Tocmai în asemenea împrejurări se vedea limpede că rînduiala era plină de cusururi, ușurînd îmbogățirea fără măsură și făr' de rușine a unora, în timp ce pe ceilalți, prin nedreptăți și asuprire, îi aducea în stare să urască și să-și dorească răzbunarea. Noimele acestei rînduieli rele se făcuseră vinovate de decăderea și dărapănarea Spartei. Se cereau găsite alte căi, care să țină mai mult socoteală de legile sfinte. Fără îndoială că mulți își dădeau seama de acest lucru, dar cine ar fi fost în stare să facă un pas pentru schimbarea stării de fapt, cine s-ar fi în-

cumetat să pornească la drum făcînd o cotitură aducătoare de primeniri pentru Sparta? Dar, într-o bună zi — își amintea Agis — ursita surîsesse Spartei prin preavrednicul Lycurg, dătătorul acelor legi care reîntemeiaseră cetatea. Ursita fusese blîndă cu Sparta, într-adevăr, căci Lycurg nu fusese de la început sortit să fie rege. Istoria vieții lui, păstrată prin negura timpului, era veche de cel puțin cinci-șase veacuri de la vremea domniei lui Agis. Plutea o ceață în amintirea obștei: să fi putut trăi cu adevărat un asemenea legiuitor mărinimos și drept?

Tatăl său, regele Eunomos, fusese ucis în timpul unei răscoale a poporului. L-a urmat la tron fiul său mai mare Polydectis. Dar nici acesta n-a fost mai norocos. A murit curînd, fără de moștenitori, precipitînd venirea la tron a lui Lycurg. Om cu minte ageră și cu inima curată, ar fi putut domni toată viața dacă nu s-ar fi petrecut un lucru care l-a împiedicat s-o facă, dar care i-a dezvăluit, în schimb, întreaga noblețe sufletească. Cumnata lui, îngrijorată de îndepărtarea sa de la tron, datorită altei virtuale regine, și dorind aprig să nu-și piardă coroana, îi mărturisi că, mai înainte de a muri, regele o lăsase însărcinată; acum, cu ajutorul unor leacuri ar fi gata să lepede pruncul, numai s-o ia el de soție. Auzînd asemenea propunere josnică, Lycurg se îngrozi, dar, pentru a salva copilul, nu-și trădă cu nimic sentimentele. Se prefăcu așadar că se învoiește, dar o sfătui să nu-și pună sănătatea în primejdie cu leacuri, ci să-și poarte copilul pînă la naștere, și abia atunci urma să-l ucidă chiar el, Lycurg. Își avea el planul lui. De îndată ce sosi ceasul facerii, trimise doi mamoși pricepuți cărora le porunci ca, în cazul în care pruncul avea să fie băiat, să i-l aducă neîntîrziat. S-a întîmplat să sosească acea clipă, tocmai pe cînd Lycurg dădea un ospăț în cinstea eforilor și a altor fruntași ai țării: cei doi i-au adus copilul fără ca mama să știe. El l-a luat în brațe, fericit că era vlăstarul fratelui său mort, și arătîndu-l oaspeților, le spuse pe bună dreptate:

— Iată-l pe cel ce are dreptul la tron. Regele azi născut.

Curînd după aceea, Lycurg renunță la tron numindu-se — pînă la majorat — doar tutorele lui. Și prezicîndu-i de la început că domnia-i va fi o „bucurie pentru popor“, i-a dat numele de Harilaos*. Bună sau rea, prezicerea avea să-l privească pe Harilaos. În schimb, nelegiuirea lui mamă n-avea de ce se bucura. Aflînd de isprava lui Lycurg, care-i spulbera disperata încercare de a-și păstra coroana, se mînie cumplit, jurîndu-i chiar pe patul unde născuse, răzbunare! Și trecu la fapte neîntîrziat. Găsi fără prea multă greutate pe cei cîțiva pizmuitori, cu care împreună începură să scornească pe seama lui Lycurg tot felul de calomnii, defăimîndu-l, acuzîndu-l că pusese la cale uciderea copilului, cel ce-i răpise demnitatea regală. Dar în fața tuturor clevetirilor, Lycurg, lipsit de vanități, rămînea neatins. Răbdător și mărinimos, se hotărî să plece din țară și să nu se mai întoarcă decît atunci cînd copilul va ajunge bărbat în toată firea și va fi dat viață, la rîndul său, unui urmaș. Bineînțeles, dacă avea să trăiască pînă atunci. Și zeii îl ajutară, dîndu-i zile și putere din belșug, să poată ajunge prin călătoriile lui, destul de departe. S-a oprit în Creta, în Ionia, în Lycia. A ajuns pînă și în Egipt. „A cunoscut orașe cu oameni mulți, ca și firea lor“, cum zice Homer în peripețiile răzătorului Ulysse. Și din toate aceste călătorii, Lycurg culegea înțelepciune. Aduna și punea deoparte tot ce credea de cuviință că era mai bun ca legi și obiceiuri. Sosi și vremea cînd, întors în Sparta cum făgăduise, avea să folosească tot ceea ce culesese. Dar rămase atunci uimit de decăderea cetății. Și folosindu-se de toată înțelepciunea și experiența adunate, puternic pătruns de simțul său de dreptate, încercă să stăvilească puhoiul lăcomiei de cîștig, tîrînd ca într-un vîrtej pe toți spartanii, îndepărtîndu-i de la binele țării: căci se îngrijeau numai de binele lor, iar Harilaos, ca să poată înfrîna tulburările ce izbucneau la fiecare pas, începuse să desființeze pe rînd libertățile, încît, în loc de bucurie, domnia lui ajunsese un blestem pentru popor.

* Hara : bucurie — Laos : popor.

În acea clipă de grea cumpănă se ivi Lycurg, spre binele și mîntuirea țării, ca și cînd Sparta însăși, cu glas tainic, l-ar fi chemat s-o salveze. Nu mai era scăpare decît într-o nouă legislație și în reforme. Dar ideile salvatoare se aflau la Lycurg, iar el căuta un mod înțelept de a le impune. Nu se îndoia de faptul că avea de înfruntat împotrivirea celor păgubiți de pe urma reformelor, avu însă un gînd fericit. Plecă în pelerinaj la cel mai de seamă oracol, oracolul sacru de la Delphi, și, la întoarcere, spuse concetățenilor săi că Pythia îi făcuse preziceri ce se cereau îndeplinite sub chiar forma legilor sale. Totodată convinse și o legiune de soldați să-l ajute în acțiunea sa cinstită, însoțindu-l în agora; demonstra astfel că și oastea se afla de partea sa. Ajutîndu-se de prezicerea sacră și de o demonstrație de putere bine ticluită, își atinse scopul. Poporul l-a primit cu atîta căldură, încît regele Harilaos, deși-i era nepot, fugi cuprins de mare teamă închizîndu-se într-un templu. Dar Lycurg îi făgădui că nu-i va face nici un rău, el doar se întorsese în patrie cu gînd de pace și de mai bine, nu de răzbunare pătimașă.

Legile lui fură socotite sacre. Niciodată n-au fost gravate pe tăblițe, ci, doar săpate adînc în mintea poporului. De aceea se mai numeau și noime sau datini. Toată Sparta le-a învățat pe de rost transmițîndu-le apoi cu sfințenie, ca pe un cîntec, copiilor ei. S-au bătut apoi și monezi noi, atît de mari și de grele, încît lăcomia de cîștig a fost învinsă, iar îmbogățirea deveni anevoioasă și-n același timp zadarnică, căci statul se îngrijea de aproape toate nevoile oamenilor. Cumpătarea deveni pentru toți o virtute aflată nu numai în traiul simplu, modest, dar descoperită și-n vorbire. Învătau să vorbească cuviincios și cu miez, și în loc să-și piardă vremea în vorbărie fără rost, încercau să facă ceva bun și folositor pentru țară. Noile legi au reînviat și flacăra iubirii de patrie; eroismul, jertfa de sine au devenit din nou idealuri pentru toți, iar eroica moarte ivită în luptă, o cinste.

În scurt timp, o dată cu noile temelii puse de Lycurg, în scurt timp, o dată cu noile temelii puse de Lycurg, impunîndu-se celorlalte orașe din vecinătate, fiecare

dintre ele fiind un mic stat. Din orice război ieșea aproape întotdeauna învingătoare. Chiar și din întrecerea cu Atena, — stat ce se bucura de cea mai mare glorie prin artele, literale și înflăcătatea sa pe mare —, tot Sparta a ieșit învingătoare. Datorită ei, alianța elenilor ținând piept perșilor asiatici se prefăcu în zid de netrecut către Europa. Pe scurt, gloria Spartei ajunsă la apogeu stîrni invidia în inima orașelor prietene, iar pe dușmani îi făcu să-i caute alianța. Vestea măreției ei, izvorită din înalte virtuți, se răspîndi în întreaga lume.

Aceste aduceri aminte despre trecutul glorios al Spartei, umplură sufletul lui Agis de tristețe, ca și cînd un vînt puternic s-ar fi stîrnit peste ruine, acoperindu-le cu pulberea lor. Simțea în gură un gust amar și, cu această amărăciune, adormi istovit pe pragul pe care se așezase. Abia acum îl doborîse oboseala, dar n-avu parte de un somn prea lung. După două ceasuri, stelele începură să se stingă și din mare începu să mijească rumeneala zorilor. Se auzi cîntatul unor cocoși, scripetele unei fîntîni, roțile unui car trecînd pe drum. Ziua își începea viața, cu zgomotele ei obișnuite. Agis întredeschise ochii și, îndată ce-și dădu seama unde se află, somnul îi pieri și sări în picioare. În pragul casei se ivi și Teucros, care se miră că-l găsește acolo, atît de îngîndurat.

— Ai dormit afară ? îl întrebă.

— Dacă am dormit ?... Poate oi fi ațipit...

Prietenul îl cercetă atent și-i spuse cu blîndețe :

— Ai ceva pe suflet ?

Dar Agis nu-i răspunse imediat. Gîndurile lui se uneau parcă într-un singur fir, care-l trăgea după el, departe. Șopti :

— Sparta... Sparta...

Peste puțin timp ieși și gimnastul, care, de obicei, se trezea primul. Le aduse ștergare, dar ei îl vestiră că pornesc deîndată la drum, să apuce mai multă răcoare, să scape pe cît puteau de dogoarea amiezii de vară. Pînă ce găzda le pregăti gustarea de dimineată și cite ceva de-ale gurii de pus în traistă, făcură cîțiva pași să se

desmortească și, totodată, să-și pregătească caii de drum. Între timp se deșteptase și soția cu fata gimnastului. Mai schimbără câteva cuvinte și-și luară rămas-bun.

Cei doi tineri porniră spre casă întorcându-se pe același drum și schimbînd între ei păreri și impresii despre tot ce auziseră și, mai ales, despre multe lucruri care-i îngrijorau; cetele de tîlhari, care apăreau tot mai des la drumurile singuratice, prin ținuturile mlăștinoase, semănînd spaima peste tot; despre sărmanii hiloți ai Spartei, care, în sărăcia lor, mocneau de ură, iar cînd armata pornea la război, deveneau o a doua primejdie; despre locuitorii de la periferie, megieșii care invadaseră orașele, îmbogățindu-se prin negoțurile lor, lăsînd meșteșugurile cele mai grele pe seama spartanilor; despre toate cîte se schimbau în rău și care prevesteau împreună și cu alte pricini aflate în afara statului, sleirea și declinul, asfințirea gloriei de altădată. Dar cînd asemenea gînduri amenințau să-i cufunde într-o amară tristețe, sufletul lor tînăr se strunea împotriva și schimbau vorba despre lucruri mai plăcute și mai apropiate de vîrsta lor. Vorbeau de pildă despre nume noi între atleți, întrebîndu-se care din aceia ar fi pregătit să meargă la marile jocuri de la Olympia; sau despre talentatul cîntăreț Myron, venit din Tegea și care cînta cu neasemuită artă versurile lui Terpanndros; despre înțeleptul Sphairos Borysthenitis — elev al filozofului Zenon, cipriotul — venit să-și înfățișeze învățătura la Sparta. Mai aduceau vorba și despre două tinere fete. Teucros iubea pe Agiata, fiica generalului Gylippos. Și se gîndea statornic la ea, căci urmînd exemplul vrednicei spartane Kynisia, învingătoarea curselor de cai de la Olympia, Agiata își petrecea mai tot timpul la țară, călărînd bidiviii cei mai iuți. Îi destăinuise dragostea, și ea nu-l respinse; hotărîră însă împreună să amîne nunta pînă după sărbătoarea Carneelor, care se ținea în cinstea lui Apollon, toamna, o dată cu căderea frunzelor.

Pe Agis dragostea nu-l încercase încă; îi simțise doar, nedeslușit, adierea. La ultima sărbătoare a Karyatidelor, una din preotesele care dansau i se păruse atît de gingașă, de diafană: era ca și cînd zeița ei adorată, Ar-

temis, ar fi înălțat-o ușor de la pământ. Aflase că era fiica consulului Euristhenes, și de atunci, trecea uneori prin fața casei lor, să mai prindă un sunet, adus de vînt, din lira ei.

Visători, cei doi vorbeau cu încîntare despre tinerele lor iubite. Tot pălăvrăgind și înaintînd de-a lungul drumului șerpuitor, pe malul riului Eurotas, se apropiau de Sparta. Prăfuiți cum erau, le-a trecut prin gînd să poposească într-un luminiș mai ferit, sub desîș de platan, să se dezbrace, să se scalde și chiar să înoate puțin în apele rîului. Și-au aruncat la repezală hainele pe mal, trăgîndu-și apoi și caii în șuvoiul de apă, să se răcorescă și ei. Unda îi înviora topind parcă oboseala, alun-gînd gîndurile apăsătoare: doi bărbați tineri se zvăpăiau în apă, împreună cu caii lor, bucurîndu-se laolaltă de jocul cu șuvoaiele binefăcătoare. Nu le mai venea să iasă pe mal și prelungeau la nesfîrșit zbenguiala. Erau parcă ținuți locului de o presimțire, de teama ca acesta să nu fie ultimul lor prilej de a zburda în voie, de a amîna soarta, cu grelele ei răspunderi, o povară pentru tinerețea lor. Ieșind din apă, i-a cuprins un fior rece, cum e firesc să se întîmple atunci cînd trupurile goale sînt încă neobișnuite cu adierea văzduhului. Cu puțină mișcare le-ar fi trecut tremurul, dar erau stăpîniți amîndoi de aceeași senzație apăsătoare, că fiorul era adus de vîntul dinspre oraș ca un semn rău prevestitor. Grăbiți să se înapoieze, încercară să se ajute unul pe altul, ștergîndu-se și îmbrăcîndu-se cît mai iute și ieșiră la drum. Dar, înainte de a se așterne pe mers, semnul rău prevestitor le apăru și mai limpede, înfiorîndu-i pentru a doua oară. De departe răzbea pînă la ei un zgomot surd, sunete repetate de talange își deslușeau tonul trist... Nu le-a fost deloc greu să priceapă ce însemnau, deși rar se puteau auzi în Sparta.

— Ascultă!... se opri Agis. Sînt voci de femei care au ieșit în stradă să jelească. A murit un rege.

Gîndul, îi fugi cu groază la tatăl său. Prietenul lui simți și vru să-l îmbărbăteze.

— Nu te pripî, nu te teme, nu poate fi ceea ce gîndești.

Dădură pinteni cailor pentru a ajunge cît mai repede în oraş. Şi cu cît galopau mai iute, cu atît zgomotele se înteau, răspîndind jalea lor apăsătoare. Curînd întîlniră şi alţi călăreţi gonind dinspre oraş ca să trîmbiţeze şi să vestească moartea unui rege. Doi dintre ei strînseră hăţurile cailor, oprindu-se întristaţi în faţa lor. Se uitară cu respect la fiul regelui, dar le venea greu să spună ce aveau de spus. Agis îi îndemnă :

— Spuneţi, ce s-a întîmplat ?

— Noi te aşteptam în oraş, Măria ta.

Astfel, cu duhul blîndeţii şi al cuviinţei, vestitorii îl înştiinţau că tatăl său nu mai trăia şi că lui îi revenea demnitatea de rege. Agis tăcu. Prietenul său îi puse mîna pe umăr. Un timp se priviră în adîncul ochilor, priviri încărcate de gravitate, durere şi răspundere ; apoi tăcuţi, se dezmeticiră.

— Duceţi-vă, li se adresă Agis încet şi demn celor doi vestitori.

Alergară să ducă vestea mai departe, spre marginile stăpînirii, lăsînd pe cei doi prieteni — acum şi mai strîns legaţi — să se îndrepte grăbiţi spre oraş. De la primii paşi făcuţi în cetate, îi întîmpinară larmă şi forfotă. Pe străzi se puteau vedea grupuri de femei tînguindu-se şi lovînd în vase de aramă, cele mai grele pe care le găsiseră ; după datină, dangătul lor arăta că pămîntul însuşi se cutremură de jale pentru pierderea unui rege.

Cei doi îşi croiră drum prin mulţime, grăbindu-se să nu fie recunoscuţi şi împiedicaţi să treacă. Ajunseră la palat în goana mare. Acolo, lume multă, feţe însemnate, efori, consuli, dregători. Era şi celălalt rege, Leonidas venit să înfăţişeze familiei părerea sa de rău. Cobora treptele pe cînd Agis le urca îngîndurat şi grăbit. Îi puse mîna pe umăr şi-i spuse cu toată înţelegerea bărbatului matur :

— De acum, amîndoi vom trăi pentru Sparta.

Cu o expresie de adîncă tristeţe, Agis încuviinţă. Dar n-avea timp, voia să ajungă lîngă mama lui, aşa că se strecură cît mai repede, făcîndu-şi loc politicoş, printre cei ce-i prezentau condoleanţe la fiecă pas, pe trepte, pe coridoare. Mama lui îl aştepta în iatacul ei, tăcută, înlăcrimată, ascunzîndu-şi cu demnitate durerea. Lîngă

ea, în aceeași atitudine, fratele său, Arhidamos, la fel de tăcut, cu mîhnirea săpată adînc pe chipul lui de adolescent.

— Cum a murit? întrebă Agis încet, sărutîndu-i pe rînd.

— Liniștit, îi răspunse mama lui. Cred că n-a simțit nimic. Moartea l-a surprins la fereastră, privind spre drumul pe care ai plecat. Și s-a prăbușit.

— Unde-i acum?

— La el în cameră. Îl spală cu vin, îl pregătesc. Și văzîndu-l gata să intre :

— Așteaptă puțin !

Vorba lor era liniștită, reținută, așa cum se cuvenea mai marilor Spartei, învățați să-și stăpînească durerea. Agis o ascultă, dar ea schimbă vorba.

— Ai îndeplinit porunca bunicii tale?

El îi răspunse fără cuvinte, din priviri.

— Te așteaptă, du-te și spune-i !

Agis ieși, trecînd în camera de alături. Arhidamia sta singură, întinsă pe un pat, cu capul în palme, furată de gînduri. Durerea cumplită adusă de moartea neașteptată a fiului ei nu-i tulburase judecata. Prefera izolarea tuturor condoleanțelor inutile ale acestei lumi, vorbelor serbede și obositoare; încerca să chibzuiască în liniște cum să fie preîntîmpinate urmările nefaste ale morții regelui, cînd Agis intră și-o găsi cufundată în gînduri. Din cuviință, șovăi o clipă să-i vorbească. Dar curînd, ea tresări și-și întoarse privirea către el.

— Ei, ce-ai aflat? îl întrebă ea, și o rază de speranță îi lumină durerea.

— Ne era atît de drag... iar acum suferim deopotrivă, spuse el, fără a-și găsi cuvintele potrivite, fără a reuși să-și ascundă cugetul tulburat de chinurile durerii. Bătrîna îi simți sufletul și, în toată suferința ei, îi spuse cu mîndrie :

— Ascultă, dragul meu nepot, moartea tatălui tău, chiar dacă a sosit pe neașteptate, era scrisă în steaua lui, așa cum e în destinul tuturor muritorilor și se cuvine s-o primim ca atare. Nu stă în puterea nici unui om s-o respingă. Și poate, nu va aduce nici un rău după

ea. Vorbește-mi, mai bine, despre cel după care te-am trimis. Ce-ai aflat ?

Agis făcu un semn șovăitor, ca și cum ar fi dorit să amîne. Și bătrîna înțelese.

— S-au adevărit, cumva, temerile mele ?

— A plecat pe ascuns, cu o corabie, sosi răspunsul, pe același ton trist care o lovi cumplit pe bătrîna. Un timp tăcu, gînditoare, apoi șopti înfricoșată :

— Asta va aduce rele și mai mari, pentru care vom purta toată răspunderea...

Rostite parcă de gura unui oracol, vorbele ei păreau să ascundă un tîlc. Unii bătrîni, prin experiențele lor de o viață, ca și prin cunoștințele agonisite întru luminarea minții — ajung să știe uneori cu clarviziune semnele și întîmplările vremii lor, prevestind ca adevărate oracole, cele ce vor urma. Și, ca și cum tînărul n-ar fi înțeles, îi desluși mai departe :

— Cînd cetățenii de seamă, ca Polydoros, părăsesc țara și dispar, pierе și țara o dată cu ei.

Ochii i se umeziră, dar nu se feri de nepotul ei. Dimpotrivă, îl privi în adîncul ochilor, ca și cum ar fi vrut să-i deșerte în suflet lacrima ei, spunîndu-i înduioșată, și-n același timp, neliniștită :

— Sparta noastră se năruie. Domnia ta începe într-un ceas greu, fiule.

Ca să-i aline durerea, Agis ar fi vrut să tăgăduiască. Dar nu mai avu timp : de-afară, începeau să-l cheme.

Capitolul II

Între timp, călăreții goneau vestind în toată Lacedemonia moartea regelui Eudamidas. Încă de cu noapte începură să sosească în Sparta mii de lacedemonieni pentru a cinsti măreața înmormîntare. Bărbați, femei și copii veneau cu carele sau pe jos, pentru a-și găsi un loc pe drumurile pe unde urma să treacă cortegiul funerar. Își aduceau cu ei și de-ale gurii, fiindcă trei zile,

după datină, nu se vindea nimic, nici măcar un codru de pîine; prăvăliile se închideau și toată piața se așternea cu paie, ca să înăbușe pașii trecătorilor. Apoi, pe timp de încă șapte zile, nimic nu putea fi întreprins în oraș. Abia în cea de a zecea zi, doliul se ridica și lucrurile intrau pe făgașul lor, o dată cu prinosuri de jertfă aduse zeiței Demetra și zeului morții, Hades. Între timp, pînă la înmormîntare spartanii băteau zi și noapte în talgerele lor de aramă, împreunînd sunetul lor jalnic cu tînguirea femeilor care, după cum soseau, se puneau și ele pe bocit. Cuprins de vuietul tînguitor, întregul oraș se umplea de atîta tristețe, încît, închizînd ochii, ai fi putut crede că pietrele înseși și întreaga fire gemeau și se tînguiau. În acest fel poporul își plîngea regele, mai cu seamă dacă fusese bun, iubitor și viteaz. Poporul, atunci, îl plîngea din toată inima. În schimb, la moartea celor ce se arătaseră nepăsători față de suferința oamenilor, aceeași jelire devenea, de fapt, un prilej de ușurare — pentru femei mai ales, care, oricum, n-ar fi renunțat la bocit; jalea, tînguirea, după cum socotesc unii înțelepți, sînt la femei și o formă străveche de manifestare a bucuriei.

Înmormîntarea se desfășură simplu, fără slujbe deosebite, ca și cum Eudamidas ar fi fost un spartan oarecare. Rămășițele pămîntești îi fură înfășurate într-un giulgiu roșu și așezate pe o targă acoperită cu frunze de palmier și ramuri de măslin. Astfel a fost purtat de tinerii din garda sa pînă la cimitirul din inima cetății, ca spartanii să-l aibă în mijlocul lor zi de zi, nedînd uitării cît de aproape de om este moartea, punînd mai puțin preț pe bogăția și bunurile vieții trecătoare. Tocmai de aceea nu-i așternură în mormînt nimic dintr-ale lui, lucruri ale traiului său zilnic, acestea fiind socotite de ei semne ale deșertăciunii pămîntești. Nu orînduiră nici stelă pe mormînt, cu vreo cugetare pe ea. Sparta nu cunoștea asemenea obiceiuri. Dacă răposatul căzuse în luptă, trupul său era ars pe scut; dacă era rege, ridicau memoriei lui un monument în mijlocul orașului.

Trei zile după înmormîntare ar fi trebuit ca — drept prim născut al acestuia — Agis să preia demnitatea regelui decedat. Cîrmuia desigur, în acel răgaz, celălalt

rege, care, dacă s-ar fi petrecut ceva de seamă, avea dreptul de-a întruni senatul, numit gerusia. Însă, această demnitate, pentru alții prilej de mândrie și trufie, îl punea pe Agis în cumpănă, umplându-i inima de teamă. Nu fiindcă abia pășise pragul celor nouăsprezece ani și-i lipseau maturitatea și experiența, ci tocmai fiindcă își dădea seama de la bun început de răspunderea domniei, pentru că încerca, plin de râvnă, să-i afle înțelesul. Știa de la bunica sa că în palatul lui Minos din Creta, tronul era o strană strîmtă, cu spătarul drept și nimic altceva de care să-ți poți rezema brațele. Cine ședea pe el nu-și găsea odihnă, ci dimpotrivă, își încorda trupul supunîndu-l încercării. Acest tron incomod nu simboliza altceva decît faptul că domnia, și îndeobște, puterea, nu înseamnă nici odihnă, nici plăcere, ci anevoioasă îndeplinire a unei îndatoriri. Iar la Sparta, unde scaunul domniei era încununat de glorie, răspunderea devenea cu atît mai mare. Cum, așadar, să nu-l îngrijoreze tronul și cum să nu-i fie teamă? Își dădea prea bine seama că vremurile erau grele pentru țară, cetățenii ei începură să nu-și mai cunoască vrednicia și obștea, și multe alte abateri se săvîrșeau în dauna ei. I-o spusese și bunica, cît se poate de limpede, cu un fel de milă, căci domnia lui începea într-o clipă de cumpănă, ca și cum ar fi vrut să-i arate că aștepta de la tinerețea lui însușirile unui bărbat bun conducător, care să readucă țara pe calea propășirii. Știa bine că o mare răspundere apasă pe umerii săi. Mai erau, desigur, și alții care-și puseseră în el toată speranța, la fel ca bunica lui, și nu trebuia să-i dezamăgească. Conștient de toate acestea care se adevereau a-i fi fost sortite, luă hotărîrea de a învăța și de a se strădui să-și îndeplinească datoria. Zelul care-l înflăcăra, îi insufla sentimentul unei chemări, convingerea că destinul său este slujirea Spartei.

Era tînăr, un flăcău încă, de nici douăzeci de ani, dornic de bucuriile nevinovate ale tinereții, de jocurile lipsite de griji cu prietenii, de frumoasele legături frățești pe care începuse să și le înstrăineze intrînd într-o lume îngîndurată, a eforilor posomorîți, a generalilor

obosiți, și fără îndoială, a unor dușmani vicleni, potrivnici înfăptuirilor pe care avea de gând să le ducă la capăt. O dată cu încoronarea, avea să pună pentru totdeauna stavilă vieții duse pînă atunci. Chiar dacă, cine știe, avea să încerce și alte bucurii și mulțumiri de pe urma înfăptuirilor sale, nu avea să mai poată fi niciodată tînărul nepăsător de altădată, făcîndu-și veacul pe stadioane, prin grădini, pe lîngă apele Eurotasului; n-avea să se mai poată întrece la sulită cu prietenii, n-avea să mai poată înota gol în rîu, la umbra plataniilor, împreună cu Teucros, și nici să mai aibă răgazul de a asculta cu încîntare, trecînd pe drum, lira unei fete. Toate acestea erau pierdute pentru totdeauna, își zise cuprins de melancolie.

Noaptea, după înmormîntare, nu-l lua somnul. Se gîndea la moartea tatălui său, se gîndea și la viața lui care apuca acum pe un nou făgaș. Simțea că nici fratele său mai mic, Arhidamos, nu avea un somn mai liniștit. Ațipea și iar se trezea îndurerat și el de moartea regelui. Dar spre revărsatul zorilor, cînd, obosit, acesta se cufundă în somn, Agis se sculă și îmbrăcîndu-se părăsi încăperea. Ieși tiptil din palat și se află afară, în drum. Înainta prin întuneric — nu începuse să se crape de ziuă — și ajunse la cimitir, îndreptîndu-se spre mormîntul tatălui său. Pămîntul proaspăt săpat mirosea a reavăn și, aplecat asupra lui i se păru că primește prin el răsufierea tatălui său. Îi mulțumi pentru închipuirea de-al mai avea o dată aproape, față-n față, de a-l auzi parcă, și închizînd ochii l-ar fi văzut aieveya — așa i se părea — la palat, zdravăn și plin de suflet, ca mai deunăzi; ar fi putut chiar să citească de pe buzele lui ce-ar fi avut de făcut pentru a domni în dreptate. Se lumina de ziuă cînd, un zgomot îl făcu să tresară, și temîndu-se că cineva l-ar fi putut zări la acel ceas acolo, sărută țărîna și plecă. Deasupra lui pe cer, cloșca își călăuzea puii spre culcare, stingînd pe rînd cele șapte luminițe. Mai era ceva timp pînă la revărsatul zorilor, așa că se îndreptă și spre terenul de gimnastică. Intră și se tupilă într-un cotlon, ca nu cumva, apropiindu-se cineva, să-l zărească. Dar după forfota din ajun prilejuită de înmormîntare, orașul istovit dormea încă. O

liniște deplină domnea. Doar vîntul fremăta în jurul rodiilor și al sălciilor, împrăștiindu-i gîndurile ca frunzele copacilor de pe cărare.

Terenul de gimnastică era, de fapt, locul unde se făurea istoria Spartei. Aici își petreceau anii copilăriei și adolescenței, toți spartanii, călîndu-se pentru a deveni bărbați în deplină putere, vrednici să-și apere patria. Începeau de timpuriu, la numai șapte ani, strunindu-și trupurile în jocuri atletice bărbătești. Dar deprindeau și dansul, și jocul, și muzica — învățau să cînte din flaut sau din harfă — recitau din Homer și Alkeon. Pedagogii și eforii orașului îi supravegheau cu grijă părintească, iar cînd avea loc sărbătoarea imaculatei castități, erau pe cît de chipeși și frumoși, pe atît de neprihăniți în goliciunea lor. Porneau de aici, din prima zi de cum se înălța soarele pe cer, goi și neînfrigați, scăldați în lumina razelor blînde și se îndreptau dansînd și cîntînd spre agora. Aici erau adunați toți spartanii, precum și oaspeți de prin străinătăți veniți să ia parte la aceste sărbători și să vadă splendoarea trupurilor, ca simbol al sufletului neprihănit, al simțămîntului frumos. Iar copiii, de la cei mai mici și drăgălași, pînă la cei mari, efebi iradiînd bărbăție, dansau cu toții în jurul statuilor lui Apollon și ale Dianeî, cîntînd neistoviți imnuri dorice. Unii urmau altora, în timp ce primii se odihneau, alții reîmprospătați duceau cîntarea mai departe cu înnoit avînt. Serbările se încheiau în cea de a zecea zi, la apusul soarelui, cînd tinerii cu frumusețea lor se întorceau din nou pe terenul de gimnastică. Aici continuau să învețe pe de rost preceptele lui Lycurg, legile nescrise ale patriei, și de asemeni, lucrul cel mai frumos dăruit omului: să știe să moară cîntînd. Fiîndcă acum, cînd erau tineri și viguroși, în timpul sărbătorilor, învățau imnurile lui Tyrteu, pe care le cîntau mai tîrziu în lupte. În ajun își spălau părul, își puneau veșminte roșii ca să nu se vadă pe ele sîngele rănilor și, împodobiți ca și cum s-ar fi dus la o întîlnire cu dragostea, intrau în luptă strîngîndu-se unii în alții, cîntînd și jucînd, gata de moarte. Nu erau chemați de trîmbițe și nici de sistrele războiului, ci de lirele și lăutele care cîntau cît ținea lupta. Și atît de mare le era curajul,

Încît deseori biruiau ei, cei puțini, o numeroasă armată dușmană. Și chiar dacă se întîmpla să nu cîștige lupta, minunea tot se înfăptuia, triumfînd prin moartea lor, însuflețindu-i astfel și pe cei ce nu participaseră la luptă alături de ei cărora le aduceau izbînda. La fel făcuseră și luptătorii gloriosului Leonidas, la Thermopyle, cu două veacuri și jumătate în urmă, cînd, cei trei sute de viteji au luptat singuri cu o întreagă armată de perși *...

Toate acestea îi veniră în minte în timp ce privea singur terenul pustiu și liniștit. Mijea de ziuă cînd își luă rămas bun de la viața sa de pînă atunci, făgăduindu-și alte înfăptuiri întru cinstirea Spartei.

A treia zi fu uns rege. Ceremonia se desfășură simplu și modest, cetatea fiind în doliu și el însuși nedorind o slujbă strălucită și vîlvă prea mare. Totuși, ceremonia își avea rînduielile ei. O rudă apropiată a noului rege, o persoană vrednică, începea prin a-l conduce la Gerusia, unde, în fața unui altar, jura să păzească neștirbite legile și să se dăruiască cu abnegație binelui Spartei. Întru întărirea celor spuse, trebuia să rostească cîteva din legile lui Lycurg și să-și cresteze singur mîna cu sabia, ca picături din sîngele său să stropească altarul. Apoi, plin de supunere, trebuia să îmbrățișeze bătrînii, ca reprezentanți ai poporului și autorității supreme. La ceremonie mai asistau familiile celor doi regi, trimișii apellei, adunarea obștească, alți fruntași, fete de vază ale școlii — și înaintea tuturor, filozoful Sphairos Borystenitis — ofițeri însărcinați cu supravegherea femeilor, și, dacă apucau să ajungă, alți soli veniți din ținuturile megieșe Spartei.

Agesistrata fu de părere că nu ea, ci bunica lui să-l conducă la ceremonie pe tînărul rege, spre a arăta astfel că, tradiția obîrșiei sale domnești avea mai mult decît o singură generație. El primi cu condiția ca să li se alătore și ea. Bunica însă nu fu de aceeași părere.

— Nimeni nu se îndoiește, zise ea, de respectul pe care mi-l purtați. Eu simt acest lucru mai bine decît toți. Ce rost ar avea asemenea întărire? Drept este să

* Lupta de la Thermopyle, 480 î.e.n.

te conducă celălalt rege. Vei dovedi în felul acesta că nu-l socotești rivalul tău, ci că vezi în el un însoțitor, un bun tovarăș de drum.

Dar în sinea ei, nici ea nu credea că Leonidas ar fi vrednic să-l conducă pe viitorul rege la altar. Nu-l accepta nici ca om, socotindu-l nedemn de numele glorio-sului erou. Acum însă părerea ei avea mai puțină importanță. În primul rînd, trebuia să se stingă dușmănia care mocnea de atîta vreme în inima celor doi regi ai Spartei. Fiecare îl pizmuia pe celălalt dorindu-i în mod viclean pieirea, fie ea și în dauna țării. Era o poveste veche, încă de pe vremea cînd dorienii coborîseră în Laconia și, o dată cu întemeierea celor șase orașe ale lor, înființaseră statul ; cei șase regi începură întrecerea întîietăților, fiecare dorind să fie el cel mai mare rege, singurul. O războire neîncetată. Trei dintre ei, cei mai slabi, fură curînd supuși, apoi încă unul, iar cei doi rămași pe același picior, neputînd prevedea izbînda finală, căzură la învoială, de teamă : în loc să riște fiecare înlăturarea, să-și lase apoi părțile moștenire urmașilor lor pe din două. Astfel se întemeie ocîrmuirea Spartei, avînd în fruntea ei cîte doi bazilei, din vechile spițe de neam ale Laconiei. Și tot ce se povestește despre miticul rege Aristodimos, tatăl a doi gemeni, căroră dintr-un sentiment de dreptate părintească le-ar fi poruncit cu înțelepciune să domnească împreună, pilda lor întregitoare fiind urmată întocmai, nu e decît un basm, praf aruncat în ochii mulțimii. Căci rădăcina răului stă — din nefericire — ascunsă în dușmănie, în război ; lăcomia, pofta nesățioasă de agonisiri e o pornire cuibărită adînc în sufletul omului. Se întîmplă uneori, e drept, să biruie și binele. Aceasta era, de altfel, nădejdea bătrînei regine cînd își sfătuisse nepotul ca să se poarte pe tron ca finlăsînd pe Leonidas să-i fie nașul. Căci, dacă familia ei își avea obîrșia în vestitul neam al europontizilor, iar strămoșul Agesilaos fusese marele erou al elenilor ajuns cu biruințele pînă la regatul mezilor, Leonidas, la rîndul lui, se trăgea dintr-un neam spartan tot pe atîta de vestit, cel al Agilor : era urmaș al lui Pausanias, învingătorul perșilor la Plateea și al chipeșului Kleomenes, care izgonise tirania din Atena. Acești

eroi, reprezentînd gloria Spartei, erau cinstiți acum prin urmașul lor, Leonidas. Bătrîna regină stăruia și asupra acestui fapt, iar Agis văzînd cumîntenia propunerii, consimți. Numai că, într-un moment atît de însemnat al vieții sale, și-ar fi dorit să aibă în jurul său și pe cei apropiați inimii lui, prietenii săi iubitori și fără gînduri ascunse. Mai înainte de orice, își pofti așadar toți prietenii să ia parte la slujbă alături de fratele său, înfrățiți cu toții sub semnul aceleiași virtuți pe tot timpul domniei ce avea să înceapă. Lui Teucros îi încredință misiunea de a merge la Amykles în numele său, pentru a ieși în întîmpinarea cetățenilor de vază așteptați să sosească cu corăbiile din insula Cythera pentru însemnatul prilej. Prin Teucros ținea să arate celor dintr-un ținut supus Spartei, că le dă încrederea sa dintru început, fără umbra bănuielii, punîndu-i pe același picior cu cetățenii unei Sparte libere. Întru întărirea gîndului său, Teucros urma să-i întîmpine cu daruri: ștergare frumos țesute, să se șteargă cu ele cînd s-or răcori la izvorul rece de lîngă locul întîlnirii și cupe de aur ca să bea apă.

Sosi în fine și ceasul cel mare al ceremoniei. Întreaga gerusie se adunase, fiecare luîndu-și locul, după rang. Mai era așteptat Teucros, și Agis porunci eforilor să amîne începerea slujbei pînă la sosirea acestuia. Dar așteptară zadarnic. Fruntașii din Cythera se aflau de acum în sală și cînd fură întrebați dacă-l întîlniseră pe Teucros, răspunseră că nu știau nimic de el. Curînd, zvonul se răspîndi, în șoaptă mai întii, pentru a nu ajunge la urechile regelui și să-l tulbure în aceste momente. Amykles adusesese vestea. Pe drum Teucros fusese ucis de niște tîlhari care-i furaseră cupele de aur aduse în dar fruntașilor insulari. Cîțiva tineri din vecinătate îi descoperiseră trupul înjunghiat într-un loc singuratic și acum îl aduceau în Sparta. La primirea știrii toți fură puternic tulburați, căci Teucros era foarte iubit, iar moartea lui timpurie părea tuturora o crimă sălbatică. Totuși unii nădăjduiau mai departe, crezînd că întîrzieră lui era datorată unei rătăcirii de drum, sau că greșise izvorul unde, cine știe, mai aștepta și acum. Și întrucît

nu se cuvenea ca toți ceilalți să aștepte pe unul singur, Agis dădu poruncă să înceapă ceremonia. Se apropie de altar, vădit mișcat, avându-l alături pe Leonidas, în urma lui, de-a dreapta și de-a stînga păseau cele două regine, mama și bunica, impunătoare prin ținuta lor plină de demnitate. Se întoarse o clipă și primi, din privire, încă o dată binecuvîntarea lor. Aruncă o privire și fratelui său și celorlalți prieteni, și i se păru că-l vede și pe Teucros în primele rînduri, citindu-i parcă tot sufletul lui dintr-o ochire.

Înainte de a-și începe jurămîntul, simți un ușor tremur al buzelor. Și cuvintele răsunară parcă ieșite de-a dreptul din străfundul inimii, curate și strălucitoare șoapte aduse la țărnul rostirii de valurile unei mări, descoperind atîtea minuni ascunse la sînul lor. Răspunderea pentru cele chezășuite prin jurămînt înfrumuseța cu un fior de teamă înțelesul celor rostite. Candoarea cu care buzele lui pronunțau legile lui Lycurg, aduse lacrimi în ochii celor de față, amintindu-le de măreția țării lor; părea că din glasul lui se revărsa în întreaga sală o adiere ușoară, o mireasmă de grădini pustii; era ca și cum asupra lor s-ar fi abătut o melancolică mustrare, gîndul tuturor plutea înălțîndu-se în văzduh spre culmi sacre. Iar în clipa cînd și-a crestat mîna cu ascuțișul lamei, mai sus puțin de încheietură, și sîngele a picurat pe altar, în ochii lui de culoarea cerului nu s-a citit durerea, ci lumina unor zori prevestind o zi binecuvîntată. Pe neașteptate însă, ochii i s-au umbrît. Zărise pe cineva intrînd și apropiindu-se neliniștit de tatăl lui Teucros, ca să-i șoptească ceva la ureche. Și neîntîrziat ieșiră împreună foarte tulburați, urmați și de alții, ceea ce-i dădu de gîndit. Se întîmplase ceva neobișnuit, își zise, și sufletul i se întunecă. Cuprins de neliniște și bănuială, se grăbi să încheie ceremonia. Dar nici cînd primi urările de bine, nimeni dintre cei de față nu-i pomeni de uciderea lui Teucros. Toți șovăiau, așa că el, muncit de sumbre presimțiri își întrebă prietenii :

— Nu s-a întors încă Teucros ?

Dar nu primi nici un răspuns, ca și cînd nimeni n-ar fi știut nimic. Abia cînd ieșiră din gerusia îndreptîndu-se spre galeria persană, Agis înțelese singur adevărul. Prin

fața lor trecu alergînd Agiata, mușcîndu-și buzele ca să-și îneco urletul de durere. Nu mai era în stare nici măcar să se oprească spre a se înclina în fața alaiului regesc care trecea : părea o turturică cu aripile străpunse de o durere de neîndurat. Dar de ce ? Ce nenorocire ar fi putut să îndurereze atît de mult o fată ? Nu auzise să se fi abătut vreo nenorocire asupra familiei ei. Și atunci, care să fi fost pricina ? Văzu și pe alții alergînd în goană pe urmele ei spre casa lui Teucros. Cu toții tulburați și mîhniți. Așadar, acolo se afla pricina. Își întrebă prietenii, le ceru să-i spună pe loc adevărul. Află atunci ce se întîmplase.

Sfîșiat de durere, rămase pironit în mijlocul drumului, întrebîndu-se dacă o asemenea rană, ivită chiar în ziua jurămîntului său, avea să se poată vreodată închide prin uitare, sau dacă rămînînd larg deschisă, avea s-o simtă sîngerînd la fiecare hotărîre a vieții lui.

Uciderea lui Teucros îl chinui cu o îndoită durere. Pierdea în el pe cel mai bun tovarăș tocmai cînd pornea la drum într-o viață plină de răspunderi și greutăți, tocmai cînd ar fi avut nevoie mai mult ca oricînd de calda lui prietenie, precum drumețul ce înaintează sub arșiță, căutînd umbra unui copac. Prietenia lui era pentru el o dulce odihnă, un refugiu ; sprijin și totodată vigoare. El i-ar fi fost alături, ca un frate, în toate greutățile ce le-ar fi avut de întîmpinat. Cu o singură vorbă l-ar fi îmbărbătat în fața tuturor opreliștilor, făcîndu-l să-și îndeplinească greaua misiune. Însuflețiți de una și aceeași credință, n-ar fi putut fi decît un sprijin de nădejde unul pentru altul. Dar împrejurările morții lui nu conteneau să-l frămînte, această moarte fulgerătoare putea să mai însemne și altceva. Era prea simplu să spui : „L-au ucis ca să-l jefuiască“. Asta nu-i de-ajuns. Trebuia mers mai departe : de ce unii oameni jefuiesc, ce-i face pe unii să fie tîlhari, ucigași și mișei ? Desigur, puțini sînt aceia din sămînța rea a ucigașilor, cei ce trăiesc pentru a ucide. Dar cînd vezi țara umplîndu-se de tîlhari, mergi cu gîndul mai departe, cauți pricina acestei stări. Ar fi zadarnic să închizi ochii, sau să încerci calea atît de ușoară de a prinde tîlharul și a-l pedepsi : de a-i lua viața în schimbul vieții răpite. Acest

fel de a face dreptate e nesănătos și șubred, vrednic de mințile scurte ale unor netrebnici, urmărind doar foloasele lor. Atunci cînd cei doi ucigași ai lui Teucros au fost prinși, în ascunzișul lor găsindu-se și cupele de aur, Agis a ținut să-i vadă și să le vorbească între patru ochi spre a afla din gura lor adevărul. Merse așadar la închisoare, lăsîndu-și însoțitorii afară, spre a sta singur cu tîlharii, față-n față și a putea vorbi cu ei ca între bărbați. Dar aceștia se simțeau apăsati în spatele grătiilor, cu călușul la gură, neputincioși să spună ce aveau pe suflet, datorită osîndei și împrejurărilor ei, avînd de fapt convingerea că zadarnic ar fi spus orice ar fi spus. Dar tînarul rege porunci un lucru care-i umplu pe toți de uimire, iar pe răufăcători îi făcu să-și schimbe puțin părerea. Îi pofti să iasă împreună cu el din închisoare, și în cotigă cu toții să facă o plimbare afară din cetate, ba chiar, dacă ar fi dorit, pînă la casele lor. Doi însoțitori i-ar fi urmat cu altă trăsură la oarecare depărtare. Șovăind a nedumerire cei doi tîlhari se învoiră totuși. Pentru oamenii din gardă ca și pentru însoțitorii regelui, aceasta deveni prilej de șușoteli: cîrteau într-ascuns, cît de ușuratic se dovedea a fi, cît de necopt pentru domnie; dacă astfel avea de gînd să-și înceapă stăpînirea, murmurau ei, la ce se mai putea aștepta Sparta pe mai departe? Nu-i ajungeau de-a dreptul la urechi, dar presimțea cîrîitul lor, de care, dealtfel nici nu se sinchisea. Căci avea pe suflet un singur lucru: să cerceteze cu de-amănuntul toate cîte se întîmplaseră, să descopere pricina ascunsă... Porni astfel chiar în dimineața aceea, cu tîlharii împreună, pînă în satul lor, intră în colibele lor și văzu cu ochii lui pămîntul pe care-l munceau. Erau din neamul hiloților, osîndiți la legătura cu glia pentru toată viața, împreună cu moșii și strămoșii lor, legați de țarină pînă la sfîrșitul zilelor lor. Pruncii lor văduviți de frăgezimea vîrstei, trudiți și ofiliți înainte de vreme, nu purtau urma unui singur zîmbet pe buze. Legați de glod și ei, pînă la moarte, trudeau din zori și pînă noaptea pe pămînturlie altora, sau lîngă locuri mlăștinoase, pregătind acolo cărămizi și plinte pentru grajduri. Iar nopțile, cînd se culcau trudiți pe rogo-

Într-o zi, somnul lor cel mai adânc și greu părea și el o scufundare într-o mocirlă. Un asemenea trai în lipsuri și sărăcie lucie, n-avea nimic bun de făgăduit vieții lor. Și totuși, singură licărirea unei nădejdi îi mai ținea. Sperau în izbucnirea unui război, când oastea, plecând departe, ar fi putut să se iște răskoale care să nu fie îndată înecate în sânge. Mai visau la altele, la o lege nemărturisită, în temeiul căreia să-și facă singuri dreptate, chiar nedreptățind în jur pe alții. „Mă jupoi, am să te jupoi la rîndul meu“, suna o asemenea lege, care sărind dincolo de măsură, ducea la crimă, la omor, la jaf. Astfel va fi fost ucis Teucros, la fel ca și alții... Acum lui Agis i se arăta limpede pricina. Dar își dădea seama că răul nu putea fi smuls din rădăcini printr-o simplă pedeapsă; nu tăind o cracă, ci punînd securea la rădăcina răului. Dar o iertare dată tuturor răufăcătorilor, n-ar da ea oare apă la moară și altora să jefuiască? De aceea ieșise cu osîndiții după el, gîndind să ceară judecătorilor un dram de înțelegere și iertare. Nu putea face altceva. Ar fi fost dovada unei lipse de cuviință față de memoria prietenului său, un blestem pentru sângele lui vărsat. Dar asupra acestor lucruri avea să mai cugete.

Îngîndurat se întoarce la palat unde întîmplările zilei lui se și aflaseră. Regina-mamă, Agesistrata, se feri însă să-l judece, de teama de a nu greși într-un fel sau altul. Bătrîna Arhidamia, dimpotrivă, găsi fapta lui bună și folositoare. Înțelepciunea vîrstei o ajuta într-adevăr să vadă lucrurile în adîncime și dincolo de întîmplarea mărunță, pînă la înțelesul celor viitoare. Se bucura, deci, într-ascuns că nepotul ei căutase să se apropie de cei doi osîndiți și socotea asemenea faptă de bun augur, un semn că noul bazileu avea să fie un altfel de rege pentru țară, un rege deschis nouătăii prin tinerețea și celelalte înzestrări ale sale, credințe aducătoare de viață. Cît de mult și-ar fi dorit să fi fost și Arhidamos și Eudamidas, bărbatul și propriul ei fiu, regi în felul acesta! Dar nu oricui dintre muritori le este dată o înzestrare deosebită, care să-i învrednicească prin faptele lor, să intre și să rămînă în istorie. Era cu atît mai trebuincios ca vîzînd semnele unei atari chemări deosebite, cei din

jur să înțeleagă, să sprijine și să urmeze calea nouă ajutînd binele să se împlinească.

Astfel gîdea bătrîna regină, hotărîtă să fie cît mai aproape de nepotul ei și — cît mai avea de trăit — să-l îndrume pe mai departe. Ei doi prinseră obiceiul să stea de vorbă despre multe, ea împărtășindu-i înțelepciune, el înviorîndu-i bătrînețile cu prospețimea vîrstei lui neîntinate. Arhidamia îl sfătui mai înainte de orice să se însoare. Căci, deși nu trecuse mult de la moartea tatălui său, o regină tînără la palăt, care să-i ducă seminția mai departe, ar fi fost lucru de dorit. O dată cu căsătoria, vredniciile bărbatului sporesc împreună cu sprijinul și prețuirea întregului neam al soției. Agis n-ar fi avut nimic împotrivă, dar, împreună cu Teucros își pusese în gînd ca, mai înainte să ia parte la serbarea lui Apollon Karneianul, după culesul viilor. Cu acel prilej, într-un crîng din împrejurimile Spartei se ridicau nouă corturi, unde, timp de nouă zile, mînceau și dormeau laolaltă cîte nouă bărbați, sub poruncile unui herald, ca în vreme de război. Apoi, prin tragere la sorți, cinci inși erau aleși „Karneali“, adică cei iubiți de Zeus; aceștia se jurau cu legămînt să rămînă necăsătoriți timp de patru ani. Pe vremuri, această sărbătoare se ținea ca un prinos adus vieții aspre de campanie. Dar încetul cu încetul, mai ales după ce poetul Terpandros din Lesbos venise la Sparta cu odele sale și izvorul lor nou de inspirație, sărbătoarea căpătase și alt înțeles. În cele din urmă, aceasta devenise serbarea celor care se legau pentru totdeauna de idealul unei vieți simple de luptători, iar legămîntul lor mergea pînă acolo, încît se jurau cu tărie să se lipsească de femei. Agis și Teucros doriseră, cu acest gînd, să ia parte la sărbătoare. Dar lucrurile luaseră altă cale, Teucros trecuse în împărăția lui Hades, iar Agis, devenit rege, nu mai avea dreptul de-a fi de față la asemenea ceremonie, nici măcar întru pomenirea prietenului său. Ce rost ar fi avut, în asemenea împrejurări, amînarea căsătoriei? Mai mult, Agis era convins că numai prin căsătorie ar fi putut cinsti cum se cuvenea, memoria prietenului său ucis. Era un prinos limpede și simplu. La Sparta, frații tinerilor care mureau înainte de vreme, se căsătoreau după datină, cu vădu-

vele lor. Astfel cinsteau ei pe răposăți ajutînd să nu li se stingă seminția. Și tot la fel purcedeau și cu iubitele lor, rămase văduvite de căsătorie. Era întocmai cazul lui Agiata. Astfel încît, îndeplinindu-și datoria de frate și cinstitor al memoriei celui căzut, Agis avea să se însoare cu iubita fratelui și prietenului său trecut în veșnicie.

Îi trimise așadar vorbă, cerîndu-i o întîlnire de taină și îi ceru mîna. Luată pe neașteptate, fata nu știu la început ce să răspundă. Cu toate că socotea o mare cinste și bucurie să-i devină soție, n-ar fi dorit ca cererea în căsătorie să fie doar îndeplinirea unei datorii față de prietenul său. Sufletul său nobil se vădi cu strălucire în acea împrejurare, și dincolo de propria ei durere, credința în iubitul dispărut. Virtutea fetei stîrni mai mult încă dorința tînărului rege, care stărui s-o ia de soție și regină. Îi dădu un timp de gîndire, lăsîndu-i să înțeleagă că este liberă să hotărască și să iubească pînă atunci și mai departe pe cel atît de drag amîndurora, pînă cînd timpul, va fi șters singur urmele durerii.

S-au învoit cu inimile împăcate. Agis a încunoștințat pe ai săi și nimeni nu a avut nici cea mai mică împotrivire. Reginele i-au urat fericire, iar Agesilaos, fratele reginei-mame, a primit bucuros însărcinarea de a fi el peșitorul miresei. Două zile după aceea se duse cu carul regal la locuința lui Gylippos, și îi ceru, după datină mîna fetei. Iar peste o lună, după obicei, Gylippos o duse pe mireasă la palat. După o slujbă scurtă și simplă la care luară parte numai rudele cele mai apropiate, Agis rosti jurămintul căsătoresc înaintea altarului.

Capitolul III

Cirma lucrurilor cere stăpînire, și, o dată cu nenumărate alte însușiri, mai înainte de toate celelalte, stăpînire de sine: a nu-ți lua greșelile drept adevăruri, „nu te lăsa călăuzit în ceea ce săvîrșești de închipuiri

amăgitoare nu este lucru lesnicios. Nu o dată se întâmplă, într-adevăr, ca o năzuință puternică să se prefacă pe nesimțite în beție înșelătoare, tirînd voința pe cărări rătăcite, altele decît calea dorită. Omul cade atunci pradă nenorocirii, precum Ixion din mitul străvechi. Căci după săvîrșirea fărădelegii sale, Ixion era ocolit de lumea întreagă, dar lui Zeus i se făcu milă de el : îl pofti să stea, prin urmare, la masa lui, unde acesta se aprinse cu o poftă nestăpînită de Hera, soția zeului ; destăinuindu-i cu foc toată patima lui, aceasta îl pîrî însă soțului ei. Spre a se convinge că Hera nu născostește, din mîndrie femeiască, întreaga poveste, Zeus plăsmui, după asemănarea Herei, un nor, legendara Nefeli, avînd cu totul chipul ei. Prins în propria-i cursă, Ixion dădu friu liber dragostei sale nesăbuite, închipuindu-și că Hera răspunde simțămîntului său. N-are rost să repetăm aici cum l-a pedepsit Zeus pe Ixion. Rostul este să desprindem învățătura despre nesăbuință a omului ametit de dragoste oarbă, mergînd pînă acolo, încît să iubească plăsmuirea unui idol.

Tot astfel și cu treburile legate de cîrma stăpînirii. Mulți dintre cei care aleargă după ea își închipuie că aceasta le stă în putere, la mînă, cu toate că, în loc de a-și desăvîrși înfăptuirile, îndrumîndu-le pe fagașul altor și altor propășiri folositoare, cad de fapt, din greșeală în greșeală aducînd dărăpănarea obștei și țării. Nu mai vorbim aici de căile ambiției deșarte, care, în vederea atingerii unui țel, nu se dă înapoi de la mijloace vrednice de sufletul unor slugi, necum la înălțimea și noblețea domniei adevărate. Intră aici lingușirea, false făgăduieli frumoase, răstălmăcirea adevărului în vorbe goale și păgubitoare. Întorcînd spatele demnității și vredniciei de stăpîn adevărat, ambiția deșartă se tîrăște josnic, la fel ca slugile, asemenea păstorilor din piesa lui Sophocles vorbind despre turmele lor :

„Și ce-i că le sîntem stăpîni ? muncim doar pentru ele : Ciulim urechea îngrijorați, chiar de tăcerea lor“.

Sau precum corăbierii de veghe la catarg, care zărint în valuri o stîncă, nu fac nimic mai înainte de a primi poruncă. Tot astfel și cei rîvnind pătimaș să fie nume

mari în dregătoriile ocîrmuirii: aceştia, cu timpul, din capete devin cozi. Şi toate ajung atunci să meargă de-a-ndoaselea, lovindu-se şi învălmăşindu-se cum bine spune basmul cu balaurul, a cărui coadă s-a răzvrătit împotriva capului cerînd să-i fie frunte. Şi dobîndind aceasta, dădu de greu, fiindcă umbla aiurea, în timp ce capul se izbea de toate, alegîndu-se cu răni şi lovituri, căci — în chip nefiresc — urma întocmai partea cea mai oarbă şi mai surdă a trupului. Acelaşi lucru îi aşteaptă şi pe cei care pătrund fără săbuiţă în politică, lăsîndu-se mînaţi de gloată, de unde — tîrîţi orbeşte — ajung să piardă puterea din mîini, sau n-o mai pot opri*.

La toate acestea şi la multe altele, legate de meşteşugul cîrmuirii cugeta Agis deseori, cînd se retrăgea în singurătate spre a chibzui la calea cea mai bună şi mai dreaptă de urmat în domnie. Astfel, într-un răgaz destul de scurt, fără a pierde nimic din prospeţimea şi nevinovăţia sufletului său tînăr, spori în el simţul răspunderii şi bărbăţiei, rod al unei înţelepciuni surprinzătoare, adunată, s-ar fi zis, prin îndelungi încercări de o viaţă. E o înzestrare înfilnită, mai ales, la firile sensibile, dotate cu simţul răspunderii. Şi cu toate că în adîncul inimii sale rămînea un copil nevinovat, ori de cîte ori se întîmpla să-i iasă în cale un rău, ponoasele îi răneau sufletul şi primul lui gînd era să-i pună stavilă cumva, să-şi facă datoria pentru a-l înlătura cît mai grabnic. Iar dacă nu reuşea de la început, nu-l dădea uitării nicicînd, pentru ca, odată şi odată, împreună cu alte rele, să-l poată smulge de la rădăcină, prin puterea hotărîrii luată în numele său şi al celorlalţi. De un asemenea rege-copil întrunind puritatea cu înţelepciunea, nu se mai auzise pînă acum în Sparta şi nici prin alte părţi. Frumuseţea sufletului se îmbina în mod fericit cu chipul său neprihănit de înger locuind într-un trup tînăr şi viguros de efeb. Deşi bine legat, înfăţişarea sa păstrase ca printr-un dar al zeilor, o copilărească frăgezime.

* Toate acestea sînt cugetări ale lui Plutarh din *Vieţi paralele*. Capitolul „Agis”, introducere.

Nici cînd depusese jurămîntul de rege și nici după aceea, la nuntă, nu părea să se fi împlinit cu totul ca bărbăție. Rostite de o făptură plină de candoare, jurămintele lui răsunau ca un lucru sfînt, bucătică ruptă din nevinovăția lui. Iar părul, pe care — după nuntă — și-l lăsase lung, cum era obiceiul la Sparta, făcea în jurul frunții lui ca o cunună, neîntărind și neînăsprind trăsăturile feței.

Gîndul că urcase pe tronul unor regi vrednici de cinste, care se îngrijiseră și muriseră pentru binele Spartei, îi stîrnea și mai mult o sfîntă mîndrie. Ori de cîte ori cugeta la gloriile moștenite din vechime, simțea că faptul de a fi urmaș însemna o datorie la înălțimea căreia se cuvenea să se așeze pe sine. Umbra venerabililor regi, înaintașii săi, îl apăra parcă, punînd în dreaptă lumină vredniciile sale. Se întreba uneori dacă, n-ar fi fost mai ușor să fi moștenit o domnie lipsită de tradiții sacre și de îndatoririle ei necruțătoare; sau, dacă, dimpotrivă, n-ar fi fost totuși mai grea sarcina lui fără pilda luminoasă a acestor măreți înaintași. Încheierea însă, era pînă la urmă, aceeași. Era mai bine că preluase moștenirea unei tradiții glorioase apăsînd asupra umezilor săi cu o răspundere atît de mare: altminteri, ar fi fost un rege oarecare pe un tron neînsemnat. Și n-avea nici o teamă că datoria i-ar fi putut covîrși puterile.

Agesistrata, văzîndu-l însă muncit de atîtea gînduri, se neliniști. Ca mamă, își zicea că zelul poate uneori împinge pe tineri spre extreme, îmbătîndu-i cu înfăptuirea unei idei mărețe, alunecînd însă, în himere. Era mai înțeleaptă propășirea cu pași mici și măsurați. Cît domnise soțul ei, cu felul acesta blînd și cumpătat, nimeni nu păgubise nimic, toți trăind liniștiți, în pace. Regele ei se stinsese în patul său, fără suferință. Ce-ar fi putut dori mai mult pentru domnia fiului ei?... Să-și jertfească viața pentru un ideal? Să cadă precum un erou într-o luptă? În nici un caz! Sînt bune vitejiile trîmbițate de unii, dar nu ca să-ți secere copilul. Cu atît mai mult, cu cît mîndria de mamă este de a-l vedea pe tron. Dar din aceste frămîntări nu-i spusese nimic, ca să nu-i taie avîntul. Nici Arhidamiei nu-i vorbi de

astea. Se temea să nu fie judecată cu asprime de bătrînă. În schimb, pe tînăra ei noră o luă cu binișorul, sfătuind-o să fie mereu lîngă umărul fiului său, împărtaşindu-i fără precupețire ideile. Fiind acum ființa cea mai apropiată de rege, putea în fiecare seară, înainte de culcare, să aplece meșteșugit și dulce urechea la spusele sale, să-i asculte gîndul cea dintîi și să-i vorbească ori de cîte ori ceva i s-ar fi părut primejdios, încercînd la nevoie să-l convingă să renunțe. Acesta era ajutorul neprețuit al oricărei adevărate regine, al oricărei soții, dealtfel: arta de a-și învăța soțul să-și schimbe gîndul, sau de a-l face să-l lase, dacă ar fi cazul, pentru altul mai bun.

Agiata se arată respectuoasă și ascultătoare. Și, deși n-avea decît șaptesprezece ani, mintea ei era aceea a unei femei în toată firea, călăuzită sigur de propriile-i simțiri. Încă mai înainte să fi vorbit cu Agesistrata, se străduise de una singură să priceapă cît mai bine rosturile ei noi de soție, îndatoririle față de regele și bărbatul ei. De vreme ce dorința lui fusese aceea, ca din iubita prietenului său, să-i devină lui însuși soție, datoria ei firească era de a-l cunoaște cît mai bine. Zi de zi, cu multă cuviință, ea adăuga cîte ceva la cele pînă atunci descoperite, apropiindu-se tot mai mult de inima lui. La nici două luni după căsătorie, încetă să se mai pregătească pentru alergările de cai la care lua parte în-deobște, luîndu-și gîndul de la ele. Era tot mai convinsă că avea îndatorirea de a ținti mai sus, spre lucruri mai de preț. Serile, culcată lîngă bărbatul ei, nu se grăbea să adoarmă, ci văzînd cît era de îngîndurat îi șoptea duios în întuneric :

— Spune-mi ceva...

— Ce-aș putea să-ți spun ?

— La ce te gîndești...

Atunci el îi vorbea. La început mai pe ocolite, ca ca să poată înțelege starea lucrurilor, apoi, seară de seară din ce în ce mai curajos. Uneori, glasul i se stingea biruit de muncile istovitoare ale zilei. Atunci ea îi șoptea cu blîndețe :

— Acum dormi...

Somnul îl fura, dar ea continua să rămână trează. Își lipea urechea de inima lui ca și în somn să-i audă bătăile.

Urmă o iarnă aspră. Deseori nopțile, de pe culmile Taygetului sufla un vînt rece și umed care îngheța apele mlaștinilor. Iar sărmanii hiloți înghețau și ei în colibeze lor, în timp ce spartanii în oraș se încălzeau și petreceau. Vîntul izgonise parcă sufletul afară din Sparta.

Modelul străvechi de viață disciplinată și dezinteresată, cîndva întemeiat prin legile lui Lycurg se stingea încet, dar sigur. Disprețul față de bani și de bunuri fusese respectat de spartani atîta timp cît rămaseră închiși în felul lor de viață, ignorînd obiceiurile și năzuințele obișnuite ce-i îmboldeau pe oamenii altor cetăți. Aflaseră desigur că pentru alții, țelul era înavușirea. Dar fiind departe de ei și fără a simți nevoia unei apropieri, puteau rămîne nepăsători în fața ispitei venite de la alții, luau pildă unul de la altul în sînul cetății lor, neclintîți în slujirea idealului unei vieți simple. Dar sosi vremea cînd această corabie a vieții lor încărcată cu severe idealuri, începu să se lase pătrunsă de apă, dînd semne că într-o bună zi se va și scufunda dacă răul nu se va preveni, cît mai era încă timp. O primă fisură se ivi o dată cu expediția regelui Kleomene împotriva atenienilor și răsturnarea strălucitei lor hegemonii. Armata lui Kleomene cucerind frumoasa cetate, fu la rîndul ei cucerită de bogăția descoperită acolo. Atrasă de viața îmbelșugată a atenienilor, ea cedă ispitei huzurului și risipei luînd ca pradă tezaurile lucrate în aur și argint. Cine s-ar fi gîndit atunci că aceasta avea să fie răzbu-narea lentă a atenienilor? Căci aceasta, într-adevăr, fusese cumpăna cînd, în viața Spartei, s-a strecurat iubirea de arginți săpînd pe ascuns, ca un cariu, măcinînd birne și grinzi și ducînd la putregai încet dar sigur, tot ceea ce întemeiasse Lycurg cu legile lui. Spartanii de după aceea, de îndată ce găseau un mijloc de cîștig, încetau să aibă alt gînd în afara celui de îmbogățire. Tot mai puțini erau aceia rămași credincioși spiritului lui Lycurg. Și fiindcă rar se întîmplă ca o nenorocire să vină singură, iubirea de arginți aduse cu sine și lăcomia, pofta

de petrecere, moleșirea și vlăguirea caracterelor. Pe măsură ce anii treceau, felul de viață al spartanilor, cîndva simplu și aspru, devenea de nerecunoscut. Se mai lăsa o împrejurare lucrînd spre a întări nenorocirea. Străvechiul drept de proprietate asigurat cîndva prin legea moștenirii neștirbite, începuse și el să se facă fărîme! În vremurile de demult, fiecare părinte lăsa întreaga sa avere moștenitorului său. Averile rămîneau astfel în mîinile cîtorva familii doar din Sparta, în pătura celor de sus. Dar cînd fu numit ca efor Epitadeus, acesta, mîniat pe fiul său și dorind mai presus de orice să-l dezmoștenească, făcu tot ce putu prin cutezanță și meșteșugită viclenie ca — o dată cu alte legi și rînduieli dăunătoare — să o dea și pe aceea privitoare la moștenire. Oricine are dreptul, statorea rînduiala lui, cît timp este în viață, să lase oricui moștenire pămîntul și averile agonisite. Astfel, orbit de dorința răzbunării și pedepsirii fiului său, Epitadeus statui o lege pe placul doar a cîtorva, după dorința lor anume. Noua rînduială însemna năruirea unei împărțeli pe pături și familii a obștei, atît de înțelept gîndită de anticul legiuitor. Căci unii fără copii, nesinchisindu-se de rudele mai îndepărtate, sau alții nemiloși față de proprii lor urmași, începură să-și vîndă pămînturile mînați de patima arghirofiliei, înstrăinîndu-le prin testament cumpărătorului, spre a se putea bucura singuri de îndestulare, pentru zilele ce le rămîneau de trăit. Astfel, multe familii pierdură dreptul lor strămoșesc asupra pămîntului, în timp ce altele începură să adune prin cumpărări averi uriașe. De cele mai multe ori, cumpărătorii erau perieci, inși de la marginea cetății, negustori și meseriași cu dare de mîină, dintre cei ce cîștigau bine de pe urma meseriei lor. De fapt, acești megieși nu aveau dreptul să cumpere case în Sparta, sau ogoare prin împrejurimile și văile ei. Totuși, asta nu-i împiedica să se înmulțească în oraș și sporindu-și bogățiile, să înlocuiască încetul cu încetul vechea aristocrație. Pe de altă parte, mulți dintre cei ce coborau din spițe de neam ales, ajungeau să scape pînă acolo, încît să nu mai aibă cu ce să-și plătească tîlnul și alte datorii către cetate. Apoi începea umilința înglodării în datorii. Dar ușile se închid îndeobște toc-

mai atunci cînd omul se află la nevoie mai mare. Mulți dintre cetățenii cei mai de ispravă, fiii cei mai vrednici ai cetății, apucau calea bejeniei, nemaiputînd îndura aspra înjosire de la ei de acasă, și-și înecau amarul cît mai departe de Sparta.

Din cei șapte mii de cetățeni liberi, cîndva floarea Spartei, rămăseseră cu totul, în urma acelei urgii, doar vreo șapte sute. Căci, după lege, tot cel ce nu-și plătea datoriile față de cetate pierdea și dreptul de vot și pe acela de cetățean liber. Această prăbușire, prevestea însă și alte dărapănări: dacă un stat e lipsit de temelii la el acasă, cum s-ar putea să-și mențină puterea în afara granițelor? Și cum să insufle oamenilor obidiți ai locului dorința de a înfrunta dușmanii din afară? Cum să poată cineva să risipească nepăsarea lor? Arhidamia cugeta la toate acestea și ca să pună răului stavilă, ajuta cu mărinimie, cît îi stătea în putere, pe spartanii mai vrednici împrumutîndu-le bani pentru acoperirea nevoilor lor, convinsă cu toate acestea, că n-avea să-i redobîndească curînd. În astfel de vremuri, cînd obștea toată se îndrepta amenințător spre prăbușire, bogăția ei nu mai avea nici o însemnătate. Pe nora ei o sfătui să facă la fel, dar stăruind să caute a-și vedea, totuși, banii înapoi. După un timp într-adevăr, mai toată lumea devenise datoare la Sparta cu sume uriașe de galbeni, sute și sute de talanți. A fi datornic devenise o meșteahnă a tuturor, o stare de fapt. Pînă și Agesilaos se împrumuta de unde putea spre a-și duce traiul, în nădejdea că fiind unchiul regelui, creditorii aveau să-l scutească.

Sub cîrma lui Leonidas, ultimii cinci ani aduseseră Sparta pînă la marginea prăpastiei. Vărul acestuia, Akrotatos, regele căzut bărbătește în lupta de la Megalopolis, lăsase în urma lui o soție gata să nască, iar cînd clipa sosi, vlăstarul rînduit să-i urmeze la domnie, fusese pus sub tutela lui Leonidas. Dar avînd puțină nădejde să ajungă vreodată la tron, acesta își petrecuse timpul mai mult prin satrapiile Asiei, găzduit printre altele și la curtea lui Seleukos. Obișnuit să-și facă astfel veacul în huzur și desfătări, cînd reveni acasă, aduse la Sparta o dată cu el și obiceiurile acelea. De la el pornise molip-

sirea din jur și a multor altora. Pofta și goana după o viață îndestulată și fără griji se întinsese ca apa care, pătrunsă sub pământ, se infiltrează și roade temeliiile. Unii spartani din vechea generație mai nădăjduiau încă în îndreptarea lucrurilor la timpul convenit, când pruncul-rege avea să ia sceptrul în mână, dar își luară gîndul și de la această salvare cînd băiatul muri încă de mic. Și cum se cuvenea de drept, Leonidas luă în stăpînire tronul, el care nu-și prețuisese țara niciodată. O dată cu aceasta, în acel timp se înstăpîniră pe totdeauna și acele obiceiuri aduse prin pilda vieții lui în societatea spartană. Domniră în voie mai departe noii bogătași, înfruptîndu-se fără înfrînare din toate bunurile, huzurînd fără nici o grijă. Cît despre cetățenii de ispravă, vrednici de o altă răsplată și soartă, aceștia își pierduseră orice privilegiu și părăsiră Sparta pe capete, plini de amărăciune în suflet.

Dar asta nu fu de-ajuns : o dată cu această destrămare, hiloții deveniră tot mai mult tilhari la drumul mare, mereu gata de pradă și jaf. Sosise ceasul așteptat, căci spartanii cu drepturi pline, locuitorii cetății erau cu capul la grijile lor. Hiloții, în sfîrșit, se simțeau în măsură să scuture jugul legilor nedrepte care îi osîndiseră la trudă pe glia ce nu era a lor, în cazne pînă la moarte. Dar aceste legi fuseseră făcute de oameni și pentru alți oameni ; sunase ceasul să-și făurească alte legi, legile lor, care să le facă scut împotriva nedreptății, călcînd de astă dată peste foloasele celorlalți, așa cum și ceilalți nu ținuseră seama de foloasele lor. Din nodul acestor împrejurări s-a născut uciderea lui Teucros.

Agis începea să înțeleagă încetul cu încetul care era rădăcina tuturor relelor. Și gîndul lui nu prididea căutînd să deslușească pe ce cale ar fi putut fi ele stîrpite. Și-i stăruia în minte mai ales o idee năstrușnică : atît de îndrăzneată, încît, încercînd s-o proiecteze în viitor, părea de neînfăptuit. De teama de a nu fi socotită o neghiobie, șovăi s-o destăinuie cuiva. Prinse curaj numai cînd într-o dimineată, bunica îl chemă și-i spuse cu îngrijorare :

— Mă tot gîndesc la tine, dragul meu nepot, căci dintre toți regii noștri, de pildă, acum ești singurul în-

zestrat cu un dar rar : ai sufletul curat. Dacă vrei să domnești cum se cuvine țării noastre, mergi înainte, sprijină-te fără teamă pe acest dar. Vei fi prețuit ca un rege viteaz.

Pătrunsese parcă în cugetul lui. Era ca și când gândul ei îngrijorat ar fi însămîntat ca prin minune, în mintea lui proprie, acea idee atît de îndrăzneată, îndemnîndu-l s-o ducă la îndeplinire. Și cum povara anilor ei era ca un simbol al vechimii Spartei, Agis avu pentru o clipă iluzia că vorbește cu însuși sufletul țării sale și în nălucirea lui, întrebă :

— Și dacă aș dori ceva cutezător, o revoluție ?

— Nu șovăi, și eu sînt alături de tine.

Glasul ei îl readuse la realitate și văzînd-o în fața lui în carne și oase, parcă nu-i venea să creadă că este ea, bătrîna lui bunică, cîndva regina Spartei.

— Mă uimești, îi spuse sincer, la vîrsta ta să nu te dai înapoi de la gânduri atît de îndrăznețe...

Îi răspunse, făcîndu-se că glumește :

— Este și cazul, doar de atîta amar de ani tot merg înainte : cum să nu ajung în față ? Ce mi-ar mai fi trebuit ?

Astfel, în cuvinte simple, îi destăinui că îi va sta alături în orice faptă îndrăzneată a lui, dîndu-i o mîină de ajutor și de nădejde, punînd în slujba țelurilor sale întreaga ei școală de încercări de o viață...

La Sparta, parcă primăvara nu venise. E drept, în vale înfloriseră ca în alți ani portocalii, lămîii, pomii de chitră, îmbinîndu-și aromele cu mireasma florilor de cîmp. Livezile cu măslini erau așternute cu un covor verde de ferigi proaspete ; pe rîpe, de-a lungul rîurilor dafinii erau mai numeroși parcă, îmbălsămînd cu aromelor ametoare văzduhul deasupra cetății. Pe ulițele ei, de-a lungul galeriei persane, sau în crîngul cimitirului, caprifoiul, trandafirii și chiparoșii răspîndeau pretutindeni un parfum amețitor. Parcă totuși venise primăvara. Dar toată frumusețea acestui anotimp încîntător era umbrită de jalea care se întindea ca o pecingine peste țară. Și după un timp, veni și vara.

Se apropiau Yacinthiile, sărbători ce se țineau după datină, din vremuri bătrânești, de dinaintea descălecării dorienilor, la Amycles. Aceste zile sfinte se țineau o dată la trei ani, în luna Hecatoneea, la mijloc de vară. Atît de sfinte erau aceste sărbători, încît nici în timpul războiului nu fuseseră amîinate. Se povestea chiar, că la vremea luptei de la Eira împotriva Mesenienilor, părțile au căzut la învoială să încheie un armistițiu de patruzeci de zile, ca ostașii să se poată întoarce acasă spre a lua parte la serbări. Se mai povestea că atare înlesnire le fusese dată și atenienilor printr-un paragraf adăugat la tratatul iscălit de Atena și Sparta în urmă cu două veacuri și jumătate : li se îngăduia să ia parte și ei la sărbătoarea Yacinthiilor.

Așadar, cu toată jalea abătută asupra Spartei, cu toate veștile nesigure și îndoielnice despre Liga Ahaică și alianța cu părțile ei, serbările aveau să aibă loc, potrivit datinei, cu toată strălucirea, la Amycles, urmînd să se adune întregul popor într-un singur suflet și o singură suflare. Tineri și bătrîni, bogați și săraci, liberi și hiloți, cu toții aveau să se înfățișeze înfrățiți dincolo de orice sfială, cel puțin pe timpul sărbătorii. Era timpul, mai mult ca niciodată, ca toți să se simtă o singură obște. Să aibă simțămîntul unui singur popor, nutrînd aceleași gînduri și aceleași năzuințe sub călăuzirea unui singur destin. Poate că măcar de acea dată, în împrejurările acelei sărbători, cei sfădiți cu căile drepte ale Spartei, să fi putut cunoaște căința și întoarcerea la frăție... Nu ulta era nădejdea tînarului rege. I-o mărturisise și lui Leonidas, care, printr-un zîmbet, își ascunse expresia ironică socotînd că are de-a face cu un copil lipsit de experiență. Dar Agis nu se lăsă bătut și scoase galbeni mulți pentru jertfirea cît mai multor vite, împodobirea carelor, tocmirea cîntăreților și a muzicanților. Ceru, cu alte cuvinte, o sărbătoare desăvîrșită. În afară de rosturile ei politice, hotărîrea lui, era luminată și de alt gînd, de natură personală : voia în acel fel să cinstească memoria lui Teucros, Yacinthiile, într-adevăr, exprimau și durerea pentru pierderea prietenului drag. Yacintos, potrivit legendei, fusese chipeșul efeb, frate de tabără al lui Apollon, ucis de zeu fără de voia lui, printr-o

nefericită întâmplare. Sărbătoarea fusese rînduită întru pomenirea lui, spre alinarea remuşcării zeului şi cinstirea tuturor prietenilor răpiţi celor dragi, de moarte. Era astfel şi o sărbătoare de pomenire a lui Teucros. Agis nu era scutit de unele remuşcări pentru pierderea lui, ori de cîte ori se gîndea că dacă nu ar fi fost trimis de el să-i întîmpine oaspeţii, n-ar fi căzut sub loviturile tilharilor. Se amăgea totuşi, uneori, cu gîndul că aceasta trebuia să fi fost şi voinţa zeilor care-i răpesc dintre cei vii, tocmai pe cei mai frumoşi şi mai plini de vlagă muritori. Dar, oricum ar fi stat lucrurile, pentru Agis sosise clipa să cinstească memoria lui Teucros.

După dorinţa tînărului rege, ceremoniile se desfăşurau nu departe de locul unde fusese ucis Teucros. Sărbările s-au ţinut după toată rînduiala. Prima zi, în reculegere gravă, adunarea a cinstit pomenirea prietenului lui Apollon, aducînd zeului prinos în templu, lîngă tronul său din aur şi fildeş. Seara s-a cinat într-o deplină cumpătare, mesenii bînd o sorbitură de vin roşu. A doua zi abia începu sărbătoarea adevărată însoţită de chiote de veselie hărăzite să amintească că Yacynthos părăsise viaţa în floarea tinereţii, ca să se întoarcă acum printre ai săi în sunet de cîntare şi strigăte de bucurie. Însoţiţi cu lire şi flauturi tinerii intonau ritmuri sacadate de anapest... Veneau din urmă care împodobite, veneau fecioarele frumoase ca trandafirii, pregătite să ia parte la jertfirea animalelor. Şi după toate acestea, poporul întreg se aşeza la cină, slugi şi stăpîni fără deosebire, potrivnici şi prieteni laolaltă. Pentru acea seară fiecare putea da uitării toate cele care-i despărteau, petrecînd cu dragă inimă şi pe săturate. Toţi jucau şi cîntau după dăţina şi obiceiurile ţinutului, chefuiau fără grijă. Acea serbare, într-adevăr era menită din moşi-strămoşi să fie pentru toţi răgaz de pace, un timp de desfătare pentru inimile tuturor.

Agis, mai şters şi mai sărăcăcios la înfăţişare decît alţii, stătea deoparte cu regina sa, cu fratele lui şi cu prietenii, privind petrecerea aceasta, care aducea împăcare şi înfrăţire între oameni şi inima lui creştea parcă de bucurie şi de mulţumire. Dar priveliştea îl stîrni neîntîrziat şi la alte gînduri. Cum se făcea că această în-

frățire nu putea ține mai mult, de ce acest popor nu putea fi unit de-adevăratele? Zadarnic Hippomedon, vărul său, îi umplea cupa cu vin ca să bea și să uite, măcar pentru o seară, de grijile domniei. Agis abia își atingea buzele de cupă, atît cît să răspundă la urări, lăsîndu-și mintea să zboare acolo unde-l trăgea ideea sa îndrăzneată, gîndul care, deși înălțat în inima lui, se presimțea și ca o inspirație tainică venită de altundeva, dintr-o prorocie a vremilor viitoare, a zămislirii unei lumi noi. Oricum ar fi fost, de oriunde ar fi pornit, din taina sufletului său sau din istoria pe cale de înfiripare, încolțind din prorocire spre a cuprinde, mai apoi, întreaga lume, în acele clipe, la Sparta, ideea trebuia să devină faptă, să se prefacă într-o putere care să mîntuiască cetatea de la pieire sigură. Furat de galopul gîndurilor, ameteit de legănarea lor ademenitoare, se lăsă pradă visării.

— Ce ai ? îl întrebă încet Hippomedon apropiindu-se. Nici nu te-ai atins de băutură...

— Nu te teme, mă simt bine, îl liniști el. Dar de partea cealaltă, Agiata, care învățase să-l cunoască pînă și în somn, nu fu mulțumită de răspunsul dat vărului său. Și după un timp, îi zise cu glas domol :

— Simt cum îți fuge gîndul...

— Te lămuresc îndată, îi șopti el, acoperit de vuietul mulțimii.

Așteptă ca luna să se înalțe mai sus de frontonul templului, semnul ceasului de miez de noapte, de început de zi nouă : să plece toți ceilalți la culcare, ca rămînînd singuri, în liniște, să-și poată deschide sufletul către ea.

A treia zi — din nou ca la început — ceremoniile fură triste, sub semnul doliului, al pomenirii și al reculegerii. Cînd crugul lunii ajunsese sus, din nou, deasupra frontonului templului, răsună lin sunetul flautului vestind stingerea și retragerea tuturor, fiecare plecînd să se culce, care încotro, după cum își așternuseră. Bogații se depărțiră iarăși de săraci, oamenii liberi de robi. Agis își luă soția deoparte și-i spuse cu mîhnire.

— Uite-i cum se despart din nou. Mîine, pe vremea asta totul va fi dat uitării : vor fi din nou dușmani...

— Vrăjmași ai Spartei, cu toții.

În lumina lunii strecurate printre crengi, îl privi drept în ochi.

— N-ajunge să mi-o spui doar mie...

Îl îndemna în acest fel, simplu, la bărbăție. Mai vorbira o vreme. Îi asculta destăinuirea și-i împărtășea părerile. Într-un târziu tăcură și se întinseră să guste puțină odihnă.

A doua zi, în timpul adunării mulțimilor înaintea templului, îi șopti :

— Vorbește-le, e momentul !

Strînse mîna Agiatei și se îndreptă spre propilee. Poporul stătea adunat în jurul lui, numai urechi, gata să primească cuvintele din gura sa. Agis luă cuvîntul și le vorbi despre vechea egalitate și frăție care se cuvenea să fie reîntemeiate în Sparta, ca cetățenii ei liberi să fie din nou ceea ce fuseseră mai înainte. Le vorbea sincer, cinstit, plin de căldură, despre o rînduială dreaptă, menită să-i cîrmuiască frățește, reîntemeind vrednicia țării și măreția din vremea lui Lycurg. Nu vorbea ca un rege trufaș, ci cu modestia tristeții. Simplu și smerit ca un om dintre cei mai neînsemnați. Sărăcimea și sclavii lăcrămară ascultîndu-l, descoperind în el un ocrotitor. Tinerii, dintre cei crescuți și educați în idealurile sfinte ale gloriei strămoșești, înțelesesă limpede cum sta în cumpănă mărirea Spartei de altădată, față cu decăderea țării din acea clipă. Treptat se înțelesesă din priviri și mai înainte ca să fi apucat să-și termine cuvîntarea, erau cu totul cîștigați și i se alăturară. Nu numai prieteni, ci și alții, tineri de care nu se apropiase prea mult niciodată, și chiar rude din spița regească adversă. Nu erau singuri, cu ei erau și alți cîțiva bărbați de vază ai Spartei, înțelepți și chibzuiți, care înțelegeau că în entuziasmul tineresc al regelui sta cheazășia de mîntuire a țării ; erau printre alții, vărul său bun, Hippomedon, Lysandros, fiul înțeleptului Liviu, Mandroklidas, fiul cel mare al lui Ekphanos, cel hărăzit să meargă la Delphi și să culeagă profețiile Pythiei. Și pentru ei, cuvîntarea lui Agis devenea îndemn sfînt, cel de care aveau cea mai mare nevoie ; prin urmare, se

dădură de partea lui cu totul, îndemnîndu-l să pună în faptă tot ceea ce făgăduise. Agis le vesti neîntîrziat ștergerea tuturor datoriilor.

Această întîmplare dovedea că ideile lui încolțiseră și începeau să prindă viață, ceea ce îi făcu pe alții să se neliniștească și să uneltească pe ascuns. Erau cei care agonisiseră și se înavuțiseră peste măsură, năraviți să trăiască numai în huzur și desfătare și care, nemulțumiți de legile lui Lycurg, se abătuseră de la ele; erau tocmai cei care se temeau să nu fie prinși în capcană și întorși din drum. Cei mai mulți dintre aceștia erau vîrstnici și se bucurau de autoritate și putere. Din capul locului se adunară umăr lîngă umăr pentru răfuială. O luptă ce avea să se dea nu numai între clase, ci și între vîrste. Un război al generațiilor.

Capitolul IV

Vestea despre întîmplările de la Amykles ajunse neîntîrziat la palat, încă înaintea sosirii tînărului rege acasă, purtată de doi efori, dregători înstăriți și cu dare de mîină, care nu se sfiiseră să împodobească faptele, anume spre a speria pe cele două regine. Acești crainici se grăbiseră să pună în lumină părerea unor oameni cu judecată, nemulțumiți de luarea de cuvînt a lui Agis, care ar fi dovedit, ziceau ei, cît de necopt și de nechibzuit este pentru a fi rege. Mai spuneau că, în cazul în care avea de gînd să meargă mai departe cu asemenea isprăvi nesăbuite, avea să piardă încrederea și sprijinul cetățenilor cu putere, pornind cu stîngul într-o domnie și așa destul de grea. Dar pîra lor fu întîmpinată de Arhidamia cu fermitate senină, ceea ce le tăie vorba scurt.

— Destul, le spuse, nu vă mai osteniți, prevestirile sînt treaba Pythiei. Faptele vor vorbi singure...

Și îi lăasă singuri retrăgîndu-se în iatacul ei. Eforii, crezînd că datorită vîrstei bătrîna își pierduse judecata, încercară să se apropie cu aceeași pîră de regina-mamă, care, la început, se arătă a le împărtăși părerea, nemărturisindu-le, totuși, gîndul ei adevărat. Încercară s-o pună pe jărat cu temerile lor, apoi plecară puțin mai înainte de sosirea regelui. Îl așteptă, deși se făcuse tîrziu, plină de nerăbdare, pînă cînd auzi carul trăgînd în fața porții și îi ieși atunci în întîmpinare. Agis se grăbi să intre în palat, dar regina-mamă își trase deoparte nora.

— Ai fost de față, nu? o întrebă ea cu glas șoptit dar aspru, căutînd parcă să-i găsească o vină.

Agiata răspunse fără teamă :

— Da, desigur.

— Și de ce n-ai încercat să-l împiedici? o muștră Agesistrata.

Plină de cuviință, îi răspunse fără șovăire :

— Fiindcă a reușit, încă de cîtva timp, să mă convingă și pe mine. Nu puteam decît să-i dau dreptate.

Agesistrata socoti acest răspuns o necuviință, atît de mult supărarea îi tulbura judecata. Dar se înfrînă, gîndind totodată că, în lupta care abia începea, n-ar fi fost bine să aibă de înfruntat pe propria ei noră, ci, mai curînd, să-i arate că nu ține seama de tot ce se întîmplă în jur, ca s-o atragă de partea ei cu duhul blîndeții, să și-o apropie sau, măcar, s-o facă nestînjiitoare. Nu spuse nimic, dar îi trecu prin gînd atunci întîia oară, că greșise poate neîmpotrivindu-se fiului ei, atunci cînd acesta o ceruse de soție. Tînăra sa noră se dovedea nelalocul ei, o fată cu mintea necoaptă, care, în loc să-i fie de ajutor la timpul potrivit, își îndemnase bărbatul la nesăbuiță.

— Îmi vei da mîine mai multe lămuriri, îi spuse, chipurile împăcată, ocolind astfel alte neprevăzute încurcături.

Între timp, la ea în odaie, Arhidamia apucase să dea nepotului ei, pe calea cea mai scurtă, sfatul cuvenit. Îi spuse doar atît :

— Am aflat și mă bucur. Mergi înainte.

Îl sărută pe frunte, întărind astfel prețuirea sa pentru gândul tinărului rege. Agis își strînse pleoapele umezite de lacrimi și-i spuse recunoscător :

— Îți mulțumesc.

Se auzeau apropiindu-se pașii mamei și ai tinerei sale soții. Regina-mamă ceru să fie lăsată singură cu fiul ei. De îndată ce celelalte două femei se retraseră, aceasta începu să-i vorbească cu glas potolit :

— Pînă mai acum un an mă mîndream cu tine cunoscîndu-ți gîndurile curate și nevinovate. Iată cum nu mai ești tînărul de atunci. Mai mult decît atît, iată-te rege. Or, asta, fiul meu, înseamnă că, mai mult ca ori-cînd ai datoria să nu mai judeci ca altădată, să cauți să fii cu picioarele pe pămînt, să ții pasul cu viața, să nu te alegi păgubit de pe urma faptelor altora, nici să nu strici fără de voie, din prea oarbă încredere, ceea ce ai jurat că vei păzi cu sfințenie.

Agis înțelese ce urmăreau aceste cuvinte și o înfruntă plin de cuviință, fără să se piardă cu firea :

— Acesta e doar un fel de a privi lucrurile, mamă; mai sînt și altele, după care, mai înainte de orice, noi toți, cu atît mai mult noi, cei ce stăm la cîrmă ca purtători de grijă ai obștii, se cade să biruim neînțelegerile, să ne facem în așa fel datoria, încît, la nevoie, să putem schimba cîte ceva din starea lucrurilor, prin cutezanța noastră, spre a fi astfel de folos poporului.

— Și-ți închipui, oare, că prin cuvîntările tale de acum aduci vreun folos patriei tale? izbucni Agesistrata.

Păstrîndu-și cumpătul, Agis merse mai departe.

— Da, mamă, fiindcă din tot ce-am învățat pînă acum, îmi dau seama că pentru a ocîrmui cum se cuvine, se cere ca regele să aibă simțul celor viitoare. Eu unul, presimt încotro e împinsă țara acum. Ceea ce îmi doresc e ca această decădere s-o pot preîntîmpina înainte de a fi prea tîrziu.

Se apropie de fereastră, trase perdeaua, își aruncă ochii afară și-și chemă cuviincios mama să se apropie.

— Vino mamă, privește...

Mirată, fără nici un chef, Agesistrata se apropie. Îi făcu semn cu mîna spre porticul persan de peste drum, un monument socotit podoaba orașului. Colonada era al-

cătuia din statui impunătoare închipuind figuri de perși în umilinta înfringerii lor de la Plateea* și bătălia navală de la Mykali** : siluetele lor purtau pe grumaji povara acoperișului. În față se zărea statuia învinsului rege Mardonios; alături, cea a aliatei sale, Artemisia, regina Halikarnasului. Învăluți în lumina amurgului, erau ca și scufundați în bezna rușinii de care se făcuseră vinovați.

— Nu sînt decît simboluri, mamă, adăugă el. Dar dacă nu vom ajuta Sparta să-și biruie decăderea, la fel ca și ei vom rămîne și noi în istorie, purtînd pe umerii noștri povara răspunderii. Vinovați și nedemni, precum kariatii***, care, înspăimîntați de puterea perșilor, s-au aliat la vremea aceea în chip laș și rușinos cu vrăjmașii țării. Nepăsarea noastră va putea fi socotită și ea în curînd, drept o consimțire la robie, o bicisnică ingenunchere, ducînd fără întoarcere, la decăderea Spartei. De-ar fi să fie așa, noi vom purta pecetea acestei ocări pentru totdeauna, vrednici în ochii tuturor de osîndă.

Agesistrata rămase uimită. Era prima oară cînd își auzea fiul folosind astfel de cuvinte. De la cine putuse oare moșteni acest dar, de vreme ce, dintre strămoși, nici unul nu-l avusese? E drept bunica lui avea un dar al ei, înnăscut, al rostirii înțelepte și frumoase în tot ce vroia să spună. Să fi fost ea cea care îl învățase meșteșugul, pe vremea cînd povestea în copilăria lor fabulele lui Esop, sau istorii din zilele de măreție ale Spartei?; să fi deprins oare acest talent de la oratorii și învățații pe care-i avusese? De oriunde ar fi venit, harul acesta, în clipa aceea, dăruirea cu acest meșteșug i se părea a fi o primejdie. Căci despre lucruri primejdioase vorbea, și lesne putea convinge. Iată de ce, în loc să se bucure ascultîndu-și fiul, Agesistrata începu să se teamă de frumusețea vorbirii lui. Și se arată fătîș

* Bătălie din 480 î.e.n.

** 479 î.e.n.

*** Locuitori ai unui ținut de lingă Arcadia, învecinîndu-se cu Laconia. După lupta de la Thermopyle, în 480 î.e.n., au trecut de partea perșilor, fapt pentru care fură aspru pedepsiți de eleni. Osînda femeilor lor a fost simbolizată în sculptură prin Cariatidele de pe Acropola ateniană.

potrivnică, stăruind că ideile lui nu se puteau înfăptui și nici n-ar fi putut deveni folositoare Spartei, căci n-ar fi adus decît tulburări și răzvrătirea tuturor împotriva lui, ca rege. Regina-mamă imagina, de fapt, întocmai ceea ce efortii reușiseră să-i strecoare în minte cu pîra lor. Dar Agis nu se dădu bătut : în loc să se lase zdruncinat de împotrivirea ei, aceasta îi dădu parcă mai multă putere ; o rugă, prin urmare, să facă bine și să-și împartă bunurile, să-și dăruiască averea spartanilor, spre a se întemeia, astfel, o nouă egalitate, un nou avut obștesc. Doar așa, îi spuse el, familia lor avea să poată rămîne în istorie cu o pomenire glorioasă și cinstită, căci bogăția nicicînd nu putea să le aducă așa ceva. Oricum, stăruind el, chiar cei mai bogați fiind din întreaga Lacedemonie, avutul lor nu atingea nici pe departe comorile uriașe ale spartanilor și regilor perși. Cei dintre spartani care trecuseră pe la curțile din Susa și din Sardes, și poposiseră prin preajma satrapilor mezi, vorbiseră uluiți de fastul de acolo, de neînchipuit pentru cel mai răsărit dintre eleni. Acolo, în Asia, oamenii de rînd trădeau din greu pentru ca ocîrmuitorii să poată aduna comori ca să se măsoare în putere prin greutatea nestematelor și aurului lor. Cu asemenea măreții nu era deci cu putință să se măsoare nici un spartan și nici vreun alt elen. Dacă doreau cu adevărat să-și cinstească neamul, dacă simțeau de datoria lor să-și lase urma trecerii lor prin istorie, alt mijloc nu le rămînea decît de a se lepăda de bogăția lor, de a da întîietate bunurilor sufletești, luînd hotărîrea bărbătească de a salva Sparta, păstrînd pentru ea și pentru ei o glorie nestinsă în vecie. Îi mai reaminti că, oricît de puternici ar fi perșii, pînă acolo încît să-și poată întinde cotropirea pînă în Grecia, avea să vină o zi, cînd împărăția lor avea să se prăbușească, praful alegîndu-se de puterea lor ; căci avea să vină o zi cînd altă putere avea să se reverse peste ținuturile stăpînirii lor, ștergînd din ele orice urmă a lor. Pînă și cei mai înțelepți aveau să se mire atunci că, pe meleaguri ca acelea, limba vorbită de popor fusese a perșilor. O civilizație ca a lor nu putea dăinui, lămurirea el, căci era lipsită de temelii trainice în spirit, ca

și de măreție sufletească; osîndită la pieire era lucrarea unei obști ce nu se sprijinea decît pe cele vremelnice și pieritoare, pe fast și bogăție. Elenii, în schimb, prin idealurile lor înalte, prin artele și înțelepciunea lor, prin faptul însuși că se măsurau cu perșii, făureau o lucrare de obște mai trainică și de viitor, clădind, de fapt, o lume nouă. Tînărul rege cerea mamei sale să năzuiască spre asemenea țintă. Cu mărinimie o îmbia el să păsească umăr lîngă umăr, nu numai pentru mîntuirea Spartei, ci și pentru făurirea unui viitor sfînt. Înflăcărat de asemenea cuvinte pornite din străfundul inimii, Agis căuta să-și atragă mama de partea țelurilor sale, nădăjduind o mîna de ajutor.

Agesistrata rămase însă neînduplecată. Orbită de propriile sale vederi înguste, asemenea multor alte femei gîndindu-se la ele însele doar și la teama ca nu care cumva cineva să se atingă de avutul lor, ea se împotrivi cu dîrzenie tuturor părerilor lui. Văzînd că orice încercare-i de prisos, Agis socoti cuminte să n-o îndîrjească mai mult amînînd pentru alt prilej mai liniștit urmarea convorbirii lor.

A doua zi se sfătui cu Hippomedon, care fu de părere să aleagă altă cale, destăinuindu-se, de pildă, tatălui său, fratele iubit al Agesistrategi și bunul ei sfătuitor. Prin mijlocirea lui răbdătoare, în timp, ar fi fost o nădejde s-o convingă în cele din urmă. Hotărîră să facă astfel. Plin de încredere, Hippomedon se adresă neîntîrziat tatălui său, care știa de-a fir-a-păr tot ce se întîmplase și se lăsă cu ușurință convins, alăturîndu-se bucuros țelurilor gîndite de tineri. El însuși era împovărat de datorii grele, așa încît orice ștergere obștească a acestora i-ar fi fost de folos. Dar despre asta nu pomeni nimic.

După un timp, Agesilaos reuși s-o convingă pe Agesistrata că ștergerea datoriilor nu era o nesăbuință a fiului ei, ci o măsură bine întemeiată, de neocolit, dacă era ca ocîrmuirea Spartei să rămîna în picioare. Era drept că amărăciunea și supărarea oamenilor mocneau înăbușite în tăcere, dar într-o bună zi, era de așteptat ca toate acestea să izbucnească în chipul unei răzvrătiri, în care hiloții s-ar fi dezlănțuit cu totul. Atunci avea să

se vadă că tronurile stăteau de fapt pe un vulcan, zguduirea lor fiind fără scăpare. Dacă Agesistrata dorea să ocolească primejdia, se cădea să urmeze îndemnul fiului ei, ba chiar să-l ajute... Și chiar dacă — după împotrivirea de la început — nu ținea să arate că și-a schimbat părerea, n-avea decît să se împotrivească mai departe, consimțind însă la o singură măsură : ștergerea datoriilor. În acest fel, rămînea ascuns gîndul împotrivirii ei la dăruirea averii, ceea ce i-ar fi silit pe toți, și pe el însuși deopotrivă la aceeași măsură. Era de la sine înțeles că acest sfat nu i l-ar fi putut da niciodată. Căci s-a pomenit oare vreodată ca cei mai înzestrați la minte să sprijine neghiobiile celorlalți, sau întreprinderi ce n-ar fi spre folosul lor ? Căci cîți sînt aceia care să urmărească altceva decît cîștigul ?

Agesistrata se învoi așadar la ștergerea datoriilor pentru toată lumea. Ar fi dorit ca această hotărîre să fie înfățișată în toată marea ei, ca o dovadă a griiei și dragostei purtată de neamul lor regesc, poporului, făcînd astfel pe fiul ei mai iubit încă de toți. Agis însă nu era de aceeași părere. El nu ținea să înfăptuiască asemenea schimbare de dragul numelui său, ci pentru rostul și trebuința ei adevărată. Văzînd că mama sa consimte la primul pas, nădăjduia în sinea lui că avea să se învoiască să-l facă și pe al doilea, dăruind obștei averea sa. Agis aștepta... Între timp prietenii săi, în-suflețiți de aceeași nădejde și nesinchisindu-se de bogăție, cu gîndul numai la obida țării, în care vedeau o corabie bătută de furtuni, se străduiau la rîndul lor să smulgă consimțămîntul familiilor lor și rudelor. Dacă această corabie s-ar fi salvat, ar fi scăpat și ei o dată cu toți cei de pe punte. Căci rareori se întîmplă ca dintr-un naufragiu să supraviețuiască un singur om, atunci cînd corabia fiind bătută de valuri, toți, fără nici o deosebire sînt dintru-nceput sortiți pieirii. Cu asemenea cuvinte avîntate, nu puțini izbutiseră să-și convingă părinții. Cît despre cei care întîmpinau împotrivirea, se grăbeau să cheme în ajutor pe Mandroklidas, un bărbat vestit în tot Peloponezul pentru dibăcia lui în a lămuri neînțelegeri și a aduce la împăciuire lucrurile, după cum era cererea și dorința fiecăruia. În asemenea împrejurări

avea prilejul să facă o dată mai mult, dovada iscusințelor sale, pregătind lumea pentru primirea unei schimbări al cărei rost, nu încapе vorbă, era de cea mai mare trebuință.

Aflînd de izbînda prietenilor lui Agis, Agiata se întrebă dacă se cădea să fie doar o soție supusă și credincioasă tînărului său rege, sau dacă, nu cumva, se cuvenea să-i dea o mîna de ajutor cot la cot cu prietenele sale, întru ducerea la împlinire a scopului lor comun. Și ceru sfatul Arhidamiei, în care, de cînd pășise la palat înția oară, simțise o prietenă apropiată în pofida vîrstei; era cea mai bună dovadă că nu vîrsta le-ar fi putut despărți. Îmbogățită de trăirea anilor plini de primejdii prin care trecuse, aceasta o lămuri, spunîndu-i că ori de cîte ori se ivesc piedici în calea unei mari înfăptuiri, femeia și bărbatul sînt totuna, amîndoi fiind chemați să lupte cot la cot și umăr la umăr pentru atingerea unui singur țel de care sînt răspunzători fiecare. Socotea deci folositor să pună umărul împreună cu prietenele ei, căci rîvna singură nu era de-ajuns, așa cum nici rugăciunea celui aflat în nenorocire față de zeii nepăsători, nu e de nici un folos salvării, dacă omul stă cu brațele încrucișate. Fără să pui mîna, spunea ea, nu se face nici o treabă și nici o minune nu se îndeplinește de la sine. Singuri cei care trudesк pentru atingerea unei ținte au dreptul de a se mîndri cu ceva. Stăruia asupra acestor lucruri, deoarece Agiata era înconjurată de prietene cu dare de mîna și dacă le-ar fi putut convinge, acestea și-ar fi dat silința să tragă și pe părinți de partea lor, căci la Sparta, părerea femeilor atîrna destul de mult în cumpănă, lucru de care trebuia ținut seama. Ea însăși era gata să încerce a convinge pe bătrînele femei de vază ale Spartei, spre a le face să sprijine, după puterile vîrstei lor, nobilul țel.

Bunica și nepoata se învoiră astfel să treacă neîntîrziat la fapte. Mai întii chemară una cîte una, între patru ochi, pe toate prietenele lor la palat. S-a întîmplat ca unele bătrîne, gîrbovite de ani, să nu se mai poată mișca de acasă, dar Arhidamia nu a șovăit să se ducă ea însăși la ele, fără să se simtă, pentru atîta lucru,

jignită în demnitatea ei regală. Le întreba pe fiecare, cîți bărbați din familie se jertfiseră pentru ca Sparta să trăiască, încercînd să le arate astfel, prin pilde apropiate, că mai de preț decît pămînturile și averea, era jertfa curată a vieții. Unele se arătau zgîrcite, dar atunci Arhidamia le răspundea cu asprime, dîrză și neînduplecată, ca sufletul însuși al Spartei. Agiata, de partea ei, cu înfățișarea sa atît de gingașă și fragedă, punea în cuvintele ei atita înflăcărată convingere, încît privirile ei scoteau văpăi oglindind parcă zorii zilei de mîine, mai luminoase, făgăduința însăși a primenirilor așteptate de țară.

Totuși, acel du-te-vino neobișnuit al femeilor, care tot mai des călcau pragul palatului, începuse s-o neliniștească pe Agesistrata. Se simți prinsă parcă între două focuri, încolțită pe de-o parte de avîntul nestăvilit al tinereții, pe de alta, de puterea încercată a judecății bătrînești. Nici un țel nu putea fi atins fără îmbinarea celor două puteri împletite. Începu așadar să se teamă de adevărarea acelor neguroase prevestiri pentru Sparta : căci, dacă așa avea să se întîmple, vina împotrivirii avea să o poarte ea singură. Și dacă gîndul ei de împotrivire avea să izbutească, cine îi putea da siguranța că nu greșește? De unde să știe — Sparta prăbușindu-se, cum era de așteptat, în neguri — dacă nu umerilor ei le-ar reveni povara întregii răspunderi, ea, Agesistrata, purtînd precum o cariatidă, pe proprii săi umeri, sarcina și osînda pentru vină? Muncită de această teamă în suflet, începu să se îndoiască de hotărîrea ei. Simțind cum treptat credința i se zdruncină, chemă pe fiul ei mai mic, Arhidamos, la rîndul său șovăitor, și începu să-l dojenească cu blîndețe :

— Ce mai aștepți, n-ai vlagă în tine? De ce nu te alături și tu la mișcarea spartanilor tineri?

Arhidamos părea să nu fi așteptat decît această dezlegare : alergă neîntîrziat la Agis spre a-i istorisi despre îndemnul mamei sale și se alătură fără precupețire fratelui său. Agis îl îmbrățișă și se duse la Agesistrata căreia îi mulțumi în tăcere fără să scoată un singur cuvînt : îi sărută doar mîna cu recunoștință. Regina-mamă îl spuse în șoaptă :

— De acum, tu hotărăști...

Nimic altceva. Dar știrea ajunsese fără întârziere la celelalte femei. Toată lumea la palat se bucura din inimă, era ca și când primiseră prevestirea bună, că țelul avea să fie atins. Singur Agesilaos fu cuprins de neliniște, deși ștergerea datoriilor se bucura de încuviințarea lui. Dar nu destăinui nimic din cele ce-i treceau prin gând. Lăsă lucrurile să-și urmeze calea, grijuliu numai pentru clipa ieșirii sale proprii din primejdie.

În ziua aceea, tînăra Agiata se pregătea să aducă regescului său soț, o cu totul altă știre. Bănuiala ei care ținuse timp de mai multe săptămîni, acum era spulberată. Aștepta un copil. În adîncul ființei ei începuse să-i simtă prima înfiripare. După cină făcu cîțiva pași pe peristil și-și chemă cu un zîmbet soțul să i se alăture. Era lună și cerul era îmbibat de mireasma iasomiilor proaspăt stropite, cînd Agiata vesti lui Agis că în curînd avea să fie tată. Luat pe neașteptate, tînărul rege se bucură ca un copil. O ridică în brațe și alergă înăuntru să dea marea veste și reginei-mame și bunicii. Bucuriilor fu mare căci pruncul așteptat avea să ducă mai departe spița seminției lor: tronul avea să aibă în jurul său patru vlăstare crescute din același trunchi de neam. Așteptarea pruncului regesc era o bucurie și datorită faptului că marile prefaceri la care se gîndeau stăruitor, căpătau — prin el — un rost mai mare încă, legat de moștenirea scaunului domnesc de către urmași. În sufletul lor, pruncul așteptat nu întîrzia să ia chipul unui adevărat simbol. Curînd, întreaga familie nu-și mai găsea locul de nerăbdare.

Hotărîrea Agesistratei atîrnase covîrșitor în cumpăna judecății tuturor, făcînd pe mulți dintre cei ce se codiseră la început, să se alăture acum fără precupețire gîndului încolțit în mintea tînărului lor rege. Dacă și regina-mamă — erau ei de părere — stăpîna atîtor averi și deprinsă să trăiască în îndestulare, a ajuns să dăruiască obștei tot ce are, trebuincioasă într-adevăr trebuie să fie această prefacere din temelii, aducînd pentru toți cei avuți îndatorirea de a începe un trai simplu. Căci era lucru știut cît de iubitoare de arginți era regina-mamă. Dacă în vistieria tronului se adunaseră de-a lungul ulti-

milor ani atîtea bogății, lucrul se datora ei, care purta de grijă, cu gîndul mereu la datornici și la datorii. Era acesta un nărav vechi al familiei ei, de a fi cu ochii pururi la galbeni, de a se îngriji să strîngă, întocmai ca și fratele ei, Agesilaos. Era strîngătoare pentru că starea lucrurilor se înrăutățea din ce în ce mai mult, iar o schimbare părea din ce în ce mai de neocolit. Tocmai conștiința acestui adevăr îi înlăturase toate șovăielile. Felul ei de a privi acum lucrurile era în gura tuturor. Locul de plimbare, porticul persan, devenise sfatul tuturor, unde toată lumea nu vorbea decît despre aceasta, nimeni nu mai avea chef să sporovăiască despre Confederația ahaică, sau despre generalul Aratos, despre sprijinul regelui pentru asemenea noi alianțe, sau despre noua comedie așteptată la teatru. Toată suflarea Spartei nu mai vorbea decît despre Agesistrata și uimitoarea ei schimbare. Cei ce-și luau hrana zilnică pe la ospătăriile de obște nu mai aveau urechi pentru povestitorii înșirînd isprăvi de-ale semizeului Ahile, sau ale altor eroi. Sorbindu-și zeama neagră, toți își plecau urechea la cele ce se istoriseau despre Agesistrata, fiecare nădăjduind că fapta ei avea să ducă la adînci prefaceri. Și nu greșeau; curînd, și alții se grăbiră să se lepede de agonisirea lor, pentru binele Spartei. Pilda era urmată în primul rînd de femei, mame temătoare că, într-o bună zi, copiii lor aveau să cadă jertfe nevinovate într-un război care nu avea să aducă cinste nimănui, ci doar nenorociri și amărăciune: acel război izbucnind înăuntrul hotarelor țării, ca un vulcan dezlănțuit, nimicind poporul, ridicînd oastea împotriva fiilor Spartei, ațîțînd pe unii împotriva altora, frați, părinți și soți, aducînd pretutindeni prăpădul...

Erau totuși și alte păreri, punîndu-se de-a curmezișul schimbării dorite ce sta gata-gata să se săvîrșească: se născu, într-adevăr, tot din rîndul femeilor, o altă mișcare iscată printre cele cu moșteniri bogate, agonisite de pe urma celor căzuți în războaie, sau de pe urma unor strămoși înstăriți; asemenea femei țineau acum cu patimă la bunurile lor, nădăjduind chiar să și le înmulțească, căci, credeau ele, aceasta era soarta lor cea norocoasă. La început, părerile lor rămaseră ascunse,

ele crezînd că nimic n-avea să se schimbe atîta timp cît Agesistrata va fi împotrivă; dar cînd văzură că regina-mamă își urma fiul și pe bătrîna Arhidamia, intrară la bănuiele și spaimă și ieșind din toropeala lor, începură să alerge care încotro în căutare de sprijin. Își arătau nemulțumirea ridicînd glasul pe la efori, cerînd celuilalt rege — lăudat pentru înțelepciunea sa — să pună piedică nesăbuitei schimbări. Pe măsură ce se convingeau că nimic nu era întreprins pentru înlăturarea primejdiei ce stătea deasupra capetelor lor, amenințîndu-le averea, cu atît se dezlănțuia mai aprig în ele focul răzbunării: era ca și cînd ar fi descoperit o trădare și se îndîrjeau una pe alta în sudalme. Ca scoase din minți, strigau în gura mare, în plină agora, amenințînd pe toată lumea, neamuri și străini. Părea să iasă la iveală faptul că femeile ar fi mai zgîrcite ca bărbații, lăcomia le cobora în ochii lumii pînă la pierderea buneii cuvințe; s-ar fi zis chiar că nici o prefacere din temelii nu mai era de așteptat cu asemenea simțămînte potrivnice. Singuri acei hiloți aflați întîmplător în agora la descărcatul carelor cu roade aruncau priviri piezișe, bucurîndu-se în taină, ca și cum ar fi așteptat, de la decăderea mai marilor, o răzbunare pentru toate nenorocirile lor; căci ori încotro ar fi putut apuca acum starea lucrurilor, mai rău decît era, pentru ei nu putea fi.

Zarva și zumzetul părerilor împărțite ajungeau și la urechile palatului. Răsunetul glasurilor ridicate sub stîlpii galeriei persane, se auzea pînă sub ferestrele regești, stîrnind împrejurul tronului mîhnire. Cel mai trist era regele însuși, care n-ar fi dorit pentru nimic în lume ca prefacerea dorită să ajungă o pricină de învrăjbire a poporului la care ținea atît de mult și pe care-l dorea trăind în pace și frăție. Agiata se străduia cu bunătate să-i alunge îngîndurarea, înseninîndu-i fruntea cu alte lucruri, mai plăcute. Bătrîna regină, în schimb, se ținea aspră, și-l sfătuia răsplat să nu se sinchisească de asemenea neghiobii.

— Nu erau de așteptat toate astea? îl întreba ea. Ne pregătim să dăm o bătălie, nu să mergem la plimbare. Te așteptai cumva la ghirlande și flori? Întîi să învingem, apoi mulțumirile.

Cu astfel de cuvinte încerca să-l îmbărbăteze, dar el, fraged încă în nevinovăția lui, murea de nerăbdare, și ar fi vrut să-i fericească pe toți, cât mai repede. De unde și mîhnirea lui.

O nouă pricină de amărăciune veni pe capul tînărului rege, cam în același timp. Lui Lysandros, — devenit după moartea lui Teucros cel mai bun prieten al său —, soția îi aduse pe lume o fetiță beteagă din naștere. Unul din piciorușele pruncului era, într-adevăr, mai scurt decît celălalt. Cînd copila fu dusă, după lege, înaintea eforilor pentru a primi prima baie într-un vin călduț, vărsat într-o tingire, aceștia fură de părere că sănătatea ei era departe de a fi mulțumitoare și îi preziseră că va rămîne șchioapă pe toată viața; hotărîră, tocmai de aceea, să fie dusă sub paza a doi ostași, pe muntele Tayget, unde să fie dată în grija unor păstori necunoscuți, spre creștere. Copila beteagă înceta astfel de a mai fi o povară pentru obște și crescînd în mijlocul sălbăticiiei, la stîină, ar fi putut fi de folos oamenilor din creierii munților. Hotărîrea sfișie însă de durere inima mamei și a fraților fetei, care ridicau ochii lor înlăcrimați spre tatăl lor, ca și cînd el singur ar fi putut s-o scape. Putea el rămîne împietrit înaintea privirilor lor rugătoare? Nu-i rămînea desigur, decît să meargă la tînărul rege, prietenul său cel mai bun, ca să-și deșerte sufletul. Nu ca să-i cerșească vreo scutire de la puterea legii, ci ca să-și spună păsul și durerea. Oricine, într-adevăr, își putea lesne închipui ce fel de soartă ar fi așteptat-o pe fetiță, sus, pe muntele Tayget. De zile nu putea să aibă parte, căci păstorii care primeau în colibebele lor, la poruncă, astfel de copii betegi se gîndeau, totuși, mai întîi la proprii lor copii, iar truda și primejdiile zilnice cu care erau confrunțați, le tăbăceau și înăspreau sufletul. Care dintre ei ar fi putut avea răgaz și duioșie în inimă pentru copiii străini și schilozi? Zicînd totuși că i-ar îngriji cumva ajutîndu-i să crească mari, ce folos la urma urmelor puteau ei aștepta de la ei? Într-adevăr, mai curînd și-ar fi luat lumea în cap, decît să se încurce cu asemenea îndatoriri nerăsplătite. Iată de ce, nu rareori se întîmpla ca, în asemenea ca-

zuri, păstorul să înfășoare pruncul într-o piele de oaie și să-l ducă în taină în vreo peșteră, lăsându-l acolo să moară în liniște. Și nu mai călca pe acolo decît atunci cînd cîinii, hămăind a moarte, îi dădeau de veste să meargă și să ia trupul, ca să-l arunce într-o crăpătură a pămîntului, iar sufletul să se poată atunci înfrăți cu toți ceilalți copii nefericiți dormind somnul fără sfîrșit. Dacă se întîmpla ca cineva să întrebe de copil, vreodată, păstorul răspundea scurt: „A fost răpit de Pluton“. La urma urmelor, zeul Infernului răpea pe cine voia din toată lumea, uneori și pe copiii îngrijiți cu cea mai mare dragoste, de sub acoperișul casei lor. N-avea, desigur, de ce să fie o ciudățenie pieirea oricărui prunc plătînd în frigul și vînturile tăioase ale creștelor. Din astfel de împrejurări s-a putut naște credința despre prăpastia Keadas, un hău deschis sub muchia înălțimilor de unde spartanii prăvăleau — soartă cumplită — pe pruncii schilози, hrănind cu ei strunga nesățioasă a muntelui. Dar pe atunci, în vremurile străvechi de la întemeierea Spartei, legea avea totuși un rost: țara, de curînd întemeiată, își croia drumul înainte încercînd să scuture orice greutate din cale, alegînd mereu să se îngrijească doar de lucruri de nădejde și folos. Vechea datină va fi fost aspră pe atunci, dar totuși trebuincioasă, căci începutul drumului era presărat cu greutate, iar Sparta trebuia să rămînă în picioare. Dar stăruia, cu toate acestea, întrebarea: chiar totuna și deopotrivă să fi fost toți pruncii nou-născuți? Firea să nu fi sădit între ei nici o deosebire? De ce, la urma urmei, n-ar fi fost cu putință, ca dintr-un prunc schilod la naștere, să înflorească totuși, pe neașteptate, o zestre de însușiri de cel mai mare preț pentru obște, trăsături de suflet și minte vrednice de invidiat? Și nu era adevărat că, de atîtea ori, tocmai acesta fusese cazul unor orbi, surzi și betegi nespuse de ageri la minte? Divinul Homer, spre o pildă, ale cărui plămuiți în versuri nu conțin să ne lumineze sufletul și mintea, fusese, totuși, un biet orb, ai cărui ochi, pe dinafară, au rămas o viață întreagă cufundați în beznă.

Asemenea gînduri amare umblau deseori prin mintea nefericiților părinți, cărora li se smulgeau de lîngă sîn pruncii avînd vreun betesug, nemiloasă rupere de pe

urma căreia rămăneau cu un spin veșnic sîngerînd în inimă. Nu altele erau simțămintele lui Agis alături de Lysandros și de mama pruncului, căci tînăra femeie amuțise de durere și amărăciune, răpusă parcă de o foarte mare rușine. Agis își puse atunci în gînd ca, la timpul cuvenit, o dată cu săvîrșirea primului pas al prefacerilor mult dorite, să treacă fără zăbavă și la împlînzirea vechilor legi, făcîndu-le mai omenoase și mai firești. Atare schimbare n-ar fi putut fi socotită o îndepărtare de la datina străveche, căci multe din cele orînduite în vremurile de demult, o dată cu trecerea anilor și prefacerea împrejurărilor vieții, se cereau la rîndul lor primenite; lucrul vechi și colbuit se ofilește, el însuși cere, cutezător, imboldul noului, crescut să întinerească și să păstreze partea trainică a datinii de-a pururi vii. Agis nutrea convingerea că puterea ce-i fusese încredințată îl îndrituia din plin să poarte grija acestor rosturi.

Cazul nou-născutului lui Lysandros așternu o undă de înnegurare asupra tuturor celor de lîngă tron. Agiata fu încercată de un fior de spaimă, întrebîndu-se ce s-ar fi întîmplat dacă soarta le-ar fi pregătit o încercare asemănătoare. Dar alungîndu-și gîndul negru, se luă cu alte griji și încetul cu încetul își redobîndi liniștea. Împreună cu Agis, se înfățișă curînd eforilor potrivit obșteștii îndatoriri a fiecărui spartan, spre a-i încunoștința că aștepta un copil. Aceștia, după datină, aduseră în iatacul viitoareii mame chipuri și icoane de prunci frumoși pe care să-i aibă mereu înaintea ochilor și astfel să poată zămisli, la rîndul ei, un copil frumos.

Capitolul V

Este un adevăr cunoscut că, din nefericire, înfruntările omenești nu sînt întotdeauna sincere și că arareori sînt duse cu mijloace cinstite: cei ce se măsoară, nu vor să se privească în ochi, unii își ascund gîndul

sub purtări fățarnice, părerile sînt astfel departe de a se cumpăni cu îndrăzneală fățișă. Puțini își dau armele în vileag, cei mai mulți alegînd în chip bi-cisnic viclenia, războiul dus întru ascuns, scorneala josnică, uneltirea nerușinată. E trist că tocmai aceștia sînt cei care, de multe ori, ies învingători. Cît despre cei cu sufletul curat, luptînd cu cinste pentru un crez înalt, ei n-au deprinderea acestui fel de a lupta, și dacă ar ști de ea, tot n-ar crede că le-ar asigura izbînda. Unora ca aceștia, învățătura de minte le vine într-un tîrziu, de cele mai multe ori, sub chipul unei răsplate amare. Patima iubirii de sine năruie dreptatea luptei, lăsînd foloasele biruinței, mai cu seamă, celor ce calcă în picioare noimele jocului. Se întîmplă totuși ca, pînă la urmă, nici ei să nu dobîndească o izbîndă deplină...

În această privință, istoria celor întîmplate pe vremea acestor prefaceri la Sparta, rămîne o grăitoare pildă.

Cei care se împotriveau schimbării văzură curînd că ceea ce își pusese Agis în gînd, cîștiga simpatia poporului și că s-ar fi putut prea bine ca, înfățișînd legea înaintea gerusiei, această adunare a bătrînilor să-și dea votul pentru ea. Începură deci să uneltească cu fel de fel de mijloace. O cale era mita, dată fără rușine unor necunoscuți ca aceștia să-i amenințe și să-i zgîlție pe cei care, din convingere, se alăturaseră dorinței de înnoire. Dar puțini erau aceia care să răspundă verde în față, punîndu-i la locul lor pe aceștia, dezvăluindu-le uneltirea; mai erau și alții care, în fața amenințărilor, nu mai cutezau nimic. Cei cu dare de mină în primul rînd stăruiau pe lîngă regele care făcea lui Agis pereche, Leonidas, să se pună fără ocoliș de-a curmezișul înnoirilor în pregătire. Leonidas nu se încumeta, din cumîntenie, să se grăbească cu un pas necugetat, deoarece vedea că cea mai mare parte a poporului dorea, de fapt, schimbări, și se temea să nu rămînă fără de acoperire. Se mărginea să clevetească pe seama lui Agis, mărturisind celor ce veneau pe la el că tovarășul său de domnie era de fapt un prefăcut și că-și pusesé bunurile la bătaie numai pentru a cîștiga de partea sa poporul, aruncîndu-i praf în ochi ca mai apoi să-și pregătească

cît mai bine atotputernicia. Cu asemenea uneltiri pe care se ferea să le arate pe față la apella sau adunările obștii, strecura pe nesimțite îndoieli în dreapta și în stînga, cu privire la Agis, stîrnind pe cetățenii cu stare care treceau pe la el, pregătindu-i să pornească la luptă și să nu mai aștepte. Cît despre el, urzea și alte vicleșuguri deprinse prin Asia, pe la curțile satrapilor, unde hălăduise: ca să-și atingă ținta, aceștia își cucureau vrăjmașii întinzîndu-le cu dărnicie mită. Era o cale bine încercată, ce nu dădea greș. Singurul lucru era să îți alegi ținta potrivită, să știi pe care dintre dușmani să-l momești și cum să-l încovoi ca să ți-l faci, cît mai curînd, unealtă. Leonidas fu astfel mai întîi încunoștințat prin iscoade, cine anume erau cei mai credincioși sprijinitori ai lui Agis și ce păs aveau pe inimă. Află astfel de Lysandros, de Mandroklidas și de Hippomedon. Se opri asupra celui din urmă, care era mai puțin atins în adîncul inimii sale de prețuirea tuturor pentru fapte vitejești săvîrșite de el în lupte, cît de chinuitoarea dorință de a avea parte de un copil. Trecuseră ani mulți de cînd soția lui încerca zadarnic să dea viață unui vlăstar, pierzînd de fiecare dată fătul la jumătatea sarcinei. Era o împrejurare nimerită, de care se putea agăța pentru a-l cumpăra. Leonidas își pregăti gîndul cu toată dibăcia, după tipicul învățat la curțile satrapilor asiatici. Foarte curtenitor, îl pofti pe Hippomedon la masă, chipurile, în semn de aleasă cinstire pentru faptele sale vitejești din război, și, o dată cu el, pe Mnisareta, soția lui, o femeie la care toată lumea privea cu cinste. În jurul mesei adunase pe încă tînărul său fiu, Kleomene, sora sa Hilonida cu soțul ei, Kleombrotos. Mai fusese însă poftit și Xenaris, un vechi prieten și totodată pedagog al fiului său, căci era cu zece ani mai în vîrstă ca el. Xenaris nu putea sta pînă la capăt, fiind așteptat la un simpozion despre Zenon, unde avea să ia cuvîntul Sphairos Borysthenitis, cîndva ucenicul marelui filozof. Fiecare musafir fusese poftit cu un gînd ascuns anume, ca vorba să poată fi îndreptată cu iscusință încotro își dorea regele Leonidas. Hippomedon n-avea nici un temei să nu se ducă, atunci cînd unul dintre cei doi regi ai țării sale îi făcea cinstea de a-l pofti la sine. Ospățul

se desfășură după obicei, mesenii sorbind vin, Hippomedon răspunzînd cuviincios întrebărilor ce i se puneau cu privire la faptele lui de vitejie, chipurile, să poată auzi și cei mai tineri și inima lor să fie stîrnită la simțăminte de bărbăție și dragoste de Sparta. Cînd ajunseră la fructe, Xenaris ceru iertare și plecă. Leonidas dădu atunci poruncă să fie chemați nepoții săi, să mănînce și ei din smochinele proaspete întinse pe masa lor; și cei mici spuseră, la cererea regelui, cîteva poezii de Thalys*. Băiețașii aveau cîte patru și șase ani și erau atît de drăgălași, încît era o adevărată desfătare să-i privești: păreau să fie dovada întruchipată a darului neprețuit sădit prin copii în orice familie și, totodată, a văduvirii nespuse pricinuite de lipsa lor, celor ce nu aveau urmași. Toată lumea se bucură și lăudară frumusețea cu care cei doi băieți spusese poeziile. Numai că, pe fața lui Hippomedon trecu o umbră de tristețe, iar ochii soției lui se umeziră. Ceilalți meseni înțelesesă gîndul lor, iar Hilonida le arătă în chip firesc simpatie. Mnisareta, mărturisînd atunci cu toată sinceritatea, cît de mult își doreau și ei un copil și cît de mult se ruga de Hippomedon să-și ia o a doua soție ca să le împlinească amîndurora această bucurie, și cum el nu se hotăra să facă acest pas din teama de a nu o mîhni, căci o iubea cu adevărat. Era clipa așteptată de Leonidas, care se retrase atunci împreună cu Hippomedon spre peristilul locuinței regești, unde se simțea adiînd boarea de răcoare a grădinii; acolo, vorbindu-i în șoptă, îi propuse, ca un semn de cinstire deosebită, să-i dea pe Evanthi, frumoasa lui nepoată, drept a doua soție. Lăudă însușirile fetei, ridicînd-o în slăvi în toate privințele, căci în afara faptului că era frumoasă, sănătoasă și cuminte, mai era, cum știa toată lumea, și foarte bogată. O asemenea căsătorie n-ar fi întîmpinat piedici nici din partea legii, de vreme ce înrudirea lui Hippomedon cu cealaltă familie regală, nu era de sînge, ci prin alianță. Deși toate păreau bune și frumoase, Hippomedon bănuî pentru o clipă, că toate acestea ar fi putut avea și altă țintă. Căci Evanthi avea

* Thalys, poet important născut în Creta în secolul al IX-lea i.e.n. devenit prieten cu Lycurg și chemat de acesta în Sparta.

toate însușirile alese spre a fi soția dintii a unui tânăr vrednic : rămînea de mirare pricina cinstirii ce i se făcea.

— E doar un semn al recunoștinței mele față de tot ce-ai făcut pentru Sparta, îi răspunse, nu fără vicleșug, Leonidas. Și adăugă cu voce joasă, ce aștepta, totuși, în schimb : un singur lucru, să dea uitării cunoscutele sale gânduri privitoare la înnoiri și prefaceri.

— Înțeleg, îi spuse el mai departe, că în sinea ta nici tu nu împărtășești părerile lor, dar că recunoști fără îndoială cît de greu este să împiedici o monedă calpă umblînd prin toată lumea, să ajungă în anumite mîini. Dar fiindcă ți-ai dat seama cum stau lucrurile cu adevărat, aruncă moneda, ca toată lumea să vadă că te-ai înșelat.

Era de prisos să spună mai mult, Hippomedon înțelese în acea clipă rostul întregii încercări, și-i tăie vorba cinstit și cuviincios :

— Ajunge, zadarnică a fost poftirea voastră sub acest acoperiș. Apoi reveni în casă și-și luă soția de braț ; nebănuind nimic, aceasta stătea de vorbă liniștită cu Kleomene și Hilonida.

— Să mergem, îi spuse Hippomedon, ospățul ce ni s-a dat și-a avut rostul și s-a terminat.

Femeia se miră de această plecare grăbită, dar nu i se împotrivi, căci avea o încredere oarbă în tot ceea ce făcea soțul ei. Își luară în grabă la revedere și părăsiră palatul, lăsînd tînăra pereche cu o privire uimită în ochi, deoarece, cu siguranță, habar n-aveau de gîndul urzit de tatăl lor. De ar fi avut știre de așa ceva, Hilonida s-ar fi străduit să-l împiedice să facă un asemenea lucru. Cîntea și sinceritatea tinerei femei erau bine cunoscute, dovedite de nenumărate ori, mai cu seamă în agora, unde lumea se mira mereu că Leonidas putea avea o asemenea fată. În schimb, Kleomene putea să nu fi fost străin de o bănuială, căci îi scăpase un zîmbet, la plecarea neașteptată a oaspeților.

A doua zi, Hippomedon povesti lui Agis, care-i era și văr, toate cele întîmplate. Era atît de mîhnit, încît glasul i se îneca de dezgust în timp ce vorbea.

— Cîtă bicisnicie, ce mijloace josnice folosesc împotriva noastră vrăjmașii ! încheie el.

Agis nu răspunse pe dată, dar își puse în gînd că atare întîmplare, mai devreme sau mai tîrziu, cerea un răspuns răspicat. Mai erau însă multe de făcut. Josnicia purtării lui Leonidas era, de fapt, un fleac, semnul prevestitor al smîrcului de care avea să se apropie, nu fără primejdie, mai tîrziu... Cîtă trădare și cîtă mișelie aveau să fie date în vileag de înfruntarea viitoare... Dar Agis nu bănuia nici pe departe, în acea clipă, ce încercări îl așteptau; de-ar fi știut, n-ar fi tăcut gînditor, ci și-ar fi ridicat privirile spre înalt unde socotea că se afla sălașul zeului său păzitor, și l-ar fi rugat: „Dă-mi putere!“...

Lucrurile mergeau din ce în ce mai prost și în afara hotarelor Lacedemoniei. Vechea Confederație ahaică*, înființată cu aproape patruzeci de ani mai înainte de timpul acestor întîmplări și renăscută din propria ei cenușă, menită atunci a scutura jugul macedonenilor din Peloponez, începuse să-și întindă atît de mult stăpînirea, încît puneă Sparta pe gînduri. Începutul îl făcuse Aratos din Sikyona, cel care-și mîntuise cetatea de tiranie**, alăturîndu-se acestei alianțe. Cînd, în semn de recunoștință pentru faptele lui de bărbăție, primi laurii de general, acesta se grăbi să alipească și alte cetăți, precum Corintul, Kleones, Ermioni, Trizina, Epidaur, iar mai apoi, Argos, Tegea, Mantinea, Megalopolis și încă multe altele din Arcadia ajungînd astfel aproape de hotarele Laconiei. Pînă și insulele Salamina și Egina fuseseră anexate. În fața unei asemenea întinderi de putere și a primejdiei atîtor dușmani împrejur, se cuvenea ca și Sparta, la rîndul ei, să se alătore Confederației ahaice. Constrînși astfel de nevoie, spartanii se pregăteau să arate recunoștință celor cu care își măsuraseră odinioară puterile, căci întorsături primejdioase se puteau ivi la orice pas, într-o asemenea cumpănă. Regele Pergamului, Attalos, se ridicase împotriva birului greu plătit galaților și-i înfruntase deschis nimicindu-i în război***: atare

* 281 î.e.n.

** 250 î.e.n.

*** 241 î.e.n.

biruință fusese recunoscută în toată Elada. De aici începînd, se răspîndise zvonul că faima lui Attalos era chemată să atîrne greu în toate desfășurările următoare, și că trecînd Egeea în Grecia, acesta ar fi putut oricînd trage după sine și alți aliați. Alte primejdii mijeau dinspre granițele Macedoniei, ba chiar din partea amenințării crescînde a Romei. Oamenii cu judecată prevesteau și altele. Căci după cum se știe, orice război e ca un bolovan în prăbușire care, în rostogolirea sa năvalnică, urnește și împinge alte stînci și pietroaie în devălmășie, războaiele adăugîndu-se războaielor fără nici o frînă.

Muncit de asemenea cugetări, Agis era ispitit să pornească cit mai curînd la înnoirile dorite spre a scuti astfel Sparta, cu un ceas mai devreme de frămîntările din lăuntru și a o pune în stare să înfrunte amenințările ivite de dincolo de hotarele ei. Gîndul său era să pună printre eforii cei noi și cîțiva oameni apropiați care să înfățișeze Gerusiei legea dorită de el. O întîmplare neprevăzută îl ajută în această privință. Porniți la drum spre Peunos, doi efori pieiră într-un naufragiu, lîngă mica insulă a golfului Messina, locul de baștină al vestiților Dioskuri, cei doi frați eroi, salvatori mărînimoși ai tuturor oamenilor, cărora Sparta le-a adus prinos de recunoștință înălțîndu-i după moarte la rangul de semizeii, ocrotitori ai atleților și luptătorilor pe mare. Dacă ei lăsaseră să piară cei doi efori spartani ce se îndreptau spre insula lor sacră, fără îndoială că era un tîlc la mijloc. Și care altul decît că-i știau vinovați față de patrie astfel încît închinarea lor acolo ar fi fost un blestem. Cei doi dregători desemnați după lege să le urmeze în scaun șovăiră însă, susținînd din superstiție că n-avea rost să preia răspunderi pentru un răgaz de timp atît de scurt, cîteva luni doar mai erau pînă la împlinirea sorocului. Scaunele rămînînd goale, numele lui Lysandros și Mandroklidas fură înfățișate alegătorilor. Lysandros primi bucuros această alegere, în nădejdea că îndatoririle dregătoriei aveau să-i mai mute gîndul de la năpasta abătută asupra lui, o dată cu nașterea pruncului său beteag.

Fiind și unul și celălalt cetățeni vrednici, primiră încrederea alegătorilor și fură înscăunați ca efori. Foarte curînd, după aceea, ei doi aduseră Gerusiei propunerea de lege prin care se cerea iertarea datoriilor și reîmpărțirea pămînturilor — de la muchia văii Pellina, la apus, pînă la Tayget, iar înspre miazănoapte, de la Sella-sia pînă la capul Maléa. Se prevedea ca întreaga întin-dere să fie împărțită în patru mii cinci sute de ogoare mici, de dat în arendă tuturor cetățenilor Spartei; altă întindere de pămînt în afară de aceasta să fie împărțită în de trei ori mai multe fișii, pentru perieci, megieșii Spartei, oricine ar fi fost ei, dacă luaseră parte la răz-boaie. Avînd în vedere faptul că spartanii se împruțina-seră, se mai prevedea ca numărul lor să fie întregit prin adăugarea tuturor acelor vecini și străini crescuți însă la Sparta ca oameni liberi, plini încă de vlagă și avîntul tinereții. Astfel adunați cu toții după străvechea rînduială, aveau să ducă o viață obștească ca pe vremuri, după datina strămoșilor lor.

Dacă acestea, pe scurt, erau cele înfățișate în lege, senatorii nu se arătară cîtuși de puțin aplecați să-și dea încuviințarea; mai mult încă, unii dintre cei care țineau de partea avută, se împotriviră cu înverșunare. Lysan-dros ceru o întrunire a obștei, ca poporul singur să judece și să hotărască. Pe povîrnișurile line și primi-toare ale rîului, șezură oamenii în adunare, și în amur-gul pașnic și trandafiriu, ascultară pe rînd vorbitorii. Primul luă cuvîntul Mandroklidas, care vorbi spartanilor cu multă dragoste și căldură, amintindu-le de vechile oracole, cele care prevestiseră că iubirea de arginți avea să fie casapul Spartei, dacă oamenii ei n-aveau s-o înăbușească la timp; de altfel, năravurile vieții ușurate și ale huzurului în desfătări, fuseseră aduse în cetate de veneticii de la Thalames, cetate care cunoscuse alte legi, din pricini de toți cunoscute: acolo, cîndva, în-tr-adevăr, la țarmurile dinspre apus ale ținutului, era oracolul Cassandrei, troiana aceea smîntită, adusă ca o piază rea de Agamemnon la Sparta, căci de la ea se trăgea tot răul, lăcomia de bani și pofta bunăstării atît de prețuite în timpul din urmă; vestita farmazoană își

pusese în gînd, încă de atunci, să coacă astfel răzbunarea împotriva Spartei. Spartanii zilelor noastre, spunea Mandroklidas, atunci cînd se arată însetați de bogății, fac pe plac acelei femei, bucură sufletul nebunei care, prin prorocirile ei dovedise limpede cît de mult ne ura cetatea. Dar mai era și celălalt oracol, al Daphnei, prea frumoasa fată a regelui Lacedemoniei, prefăcută în arbore spre a scăpa de urmărirea lui Apollon, zeul care se îndrăgostise de ea; ea prevestise alte lucruri de bine pentru Sparta. Prorocirea ei, le reaminti Mandroklidas, era că dacă toți deopotrivă aveau să trăiască după datinele lui Lycurg, o ursită de slavă și măreție avea să fie de partea Spartei. Care din cele două prorociri se cuveneau urmate? A Cassandrei plină de porniri vrăjmașe, sau a bunei fecioare Daphne, voitoarea lor de bine?

Luă apoi cuvîntul Agesilaos care, dînd urmare gîndului bun al lui Lysandros, îndemna pe cetățeni să nu îngăduie ca o mîină de arghirofili, robi ai patimii de în-avuțire, să întineze vechea cinste a Spartei, fiindcă asta era coroana lor cea mai de preț. Vorbea frumos și grăitor și poporul fu mișcat de noblețea sufletului și cugetului său.

Lui Agis nu-i mai rămase prea mult de adăugat. Atunci cînd, simplu și modest, dar luminat de sinceritatea vorbelor sale, se ridică să ia cuvîntul, fu de-ajuns să-i asigure că înnoirile erau singura mîntuire pentru Sparta: le aduse la cunoștință că este cel dintîi care-și dă întregul avut, toate pămînturile și întinsele pășuni dimprejurul Spartei și, în afară de aceste uriașe agonisiri, șase sute de talanți de aur.

De lîngă el se ridicară apoi cele două regine, bunica și mama, făcînd tuturor cunoscut că dădeau uitării toți banii împrumutați, ștergînd astfel orice datorii: își dădeau și ele obștei spartane toate averile lor, fiind hotărîte să trăiască de aici înainte în cumpătare, mulțumindu-se cu puțin. Cuvintele lor, rostite atît de simplu, făcură o profundă impresie, trăgînd după ele și pe alții care le urmau pilda; mai întii, familia din partea tatălui tinerei regine, apoi, pe rînd, Mandroklidas, Hippomedon și alții abia atunci alăturați mișcării de prefaceri

și înnoire, Dimoharis, de pildă, Ampharis, Arkesilaos, alți cetățeni vrednici de cinste, la rîndul lor atrăgînd pe alții. Pe măsură ce Agis vedea crescînd numărul celor ce-și puneau bunurile în slujba obștei, oameni la care nu s-ar fi așteptat se alăturau celorlalți, ochii lui străluceau de bucurie ca ochii unui copil. Din cînd în cînd, la răstimpuri, se urca la tribună pentru a mulțumi, sau pentru a mai adăuga o lămurire — iar chipul lui prindea culorile trandafirii ale aceluia amurg de vis ; mărinimia oglindită pe trăsăturile lui îi dădea acea răsfrîngere luminoasă ruptă parcă din focarul culorilor, din inima însăși a trandafirului cu care se asemuia acea clipă. Agis părea atunci mai chipeș și mai frumos decît era. Poporul privea la el fermecat și toată lumea era de părere că asemenea rege vrednic și arătos nu mai văzuse Sparta de cel puțin trei veacuri.

Tocmai această întîietate cîștigată de Agis dădea spaimă lui Leonidas : se gîndea că și dacă și-ar fi dăruit averea obștei, tot rămînea mai prejos decît tovarășul său de domnie, de vreme ce recunoștința celor mulți se arăta mai întîi față de cel ce avusese primul gînd și făcuse primul pas în vederea acestor primeniri. Prin urmare, ce nevoie mai era și de prinosul bunurilor sale, de vreme ce n-ar fi avut parte dreaptă de cinste și recunoștință la care în chip firesc se putea aștepta ? Nici măcar de faimă nu s-ar mai fi bucurat. Avea să stăruie așadar pe drumul pe care apucase, împotrivindu-se lui Agis din toate puterile. Și fără să stea pe gînduri, îi întinse, pe față, o capcană întrebîndu-l în văzul obștei dacă recunoaște sau nu că Lycurg fusese un bărbat drept și plin de înțelepciune și că cele întocmite de el erau toate gîndite să fie spre binele țării — ca și cînd Agis s-ar fi gîndit să tăgăduiască acest lucru. După ce tovarășul său de domnie răspunse „desigur“, aruncă și o a doua întrebare :

— Dacă-i așa, răspunde-mi, unde și cînd a hotărît vreodată preînțeleptul Lycurg ștergerea datoriilor ? Cînd și unde a prevăzut el oare ca locuitorii Spartei să fie sporîți cu megieșii lor, perieci ? Cînd și unde a legiuit alungarea străinilor, cu sprijinul cetății ?

Văzînd cît de vicleană era uneltirea lui Leonidas, față cu mulțimea, Agis lăasă blîndețea deoparte și întoarce foaia. De vreme ce vrăjmașul scosese sabia din teacă, nu mai șovăi și-i răspunse cu aceeași măsură. Îi întoarce vorba zicîndu-i că nu se miră de astfel de întrebări: de unde să aibă Leonidas habar de toate acelea, el care crescuse printre străini și care niciodată — atunci cînd patria trecuse prin clipe de cumpănă — nu fusese lîngă ea ca să-i simtă grijile de-aproape, ca să lupte alături de inima ei, după cum îi era datoria. Iată de ce nu cunoștea nimic. Altminteri, ar fi avut timp să afle că vestitul Lycurg, atunci cînd desființase moneda, isprăvisese în Sparta și cu toate datoritiile. Iar dacă făcuse vreo deosebire față de străini, era vorba de aceia care se învățaseră cu viața ușuratică și care așezîndu-se cu năravul lor în Sparta ar fi putut deveni, prin pilda lor, o primedie și o ispită pentru obște; pe aceștia îi ținuse Lycurg în afara porților Spartei. Cu străinii de ispravă nu avusese nimic Lycurg, fiind primul care să le recunoască vredniciile. Tocmai datorită legiuirilor lui, învățase Sparta să cinstească și poeți de pe alte meleaguri, pe care-i chemase să trăiască pe pămîntul ei. Astfel gîndise Lycurg. Astfel se cuvenea să gîndească el însuși acum. Căci toți cei veniți din afară, dacă se dovedeau folositori patriei, erau bineveniți în Sparta.

— Tu însuți habar n-ai ce vrei, merse mai departe Agis întorcîndu-și de-a dreptul cuvîntul asupra lui Leonidas cu neobrăzare. Ba ni-l lauzi pe Ekprepis, cel care, efor fiind, a poruncit să fie tăiate cu barda două din cele nouă coarde ale lirei lui Lesbios Phrynis; ni-i lauzi pe alții care au urmat pilda lui Timotheos din Milet, chipurile ca nu cumva melodiile cîntate la Sparta să înmoaie simțurile cu prea multă duioșie muierească. Ba vii, pe de altă parte, să ne osîndești cu strășnicie fiindcă am ține să îndepărtăm din viața spartană belșugul și plăcerea. Dar acestea nu duc oare la rîndul lor spre moliciune?

Tovarășul său de domnie nu se aștepta la un răspuns atît de tăios și de bine gîndit. Neavînd ce să răspundă, mînia lui rămase tăcută, ca și cînd n-ar fi găsit de cuviință să răspundă. Agis socoti tocmai de aceea că, fără

nici un răgaz, trebuia să meargă mai departe încă, spre a reteza orice încercare de-a lui Leonidas de a-și arăta neobrăzarea, ponegrind, încercînd să pună bețe în roate noii legi. Și fără îndurare merse pînă la capăt.

— Cît privește opreliștea de așezare a străinilor, e lucru de mirare că tocmai Leonidas cutează să vorbească de așa ceva, știut fiind că el însuși gîndise să aducă, sfidînd orice noimă, pe fata unui satrap asiatic să-i fie soție. El însuși avusese de gînd să aducă în Sparta o femeie venetică, născută pe meleaguri care puseseră ochii pe Grecia. Ce are de spus Leonidas la toate astea ?

Se făcuse întuneric, iar luna luminînd slab printre nori, fu de ajutor lui Leonidas, scăpîndu-l de la o urmare neplăcută. Unul dintre eforii săi se ridică să spună că era tîrziu, cerînd ca atare încheierea adunării și amînarea cuvîntărilor pe altădată. Era o amînare ce le dădea nădejde, chiar dacă poporul, vădit mișcat, stătea împrejurul lui Agis, împresurîndu-l cu dragoste și încredere...

Nădejdea taberei lui Leonidas nu era însă neînte-meiată, căci o urzeală întregă de măsuri fuseseră pregătite, pînă la ultimul amănunt, pentru zădărnicierea înnoirilor dorite de obște, chiar și pentru cazul cînd poporul și-ar fi dat votul pentru legea nouă. Mai întîi, se pregăteau să facă o înfățișare a stării jalnice care domnea pretutindeni, în jurul Lacedemoniei; aceasta, din capul locului făcea neavenită orice schimbare în țară, orice schimbare fiind, în asemenea împrejurări, primejdioasă. Iată de ce, Leonidas ca rege, avînd înțîietatea domniei și deci a răspunderii, era pregătit să dea o poruncă domnească menită să păstreze neștirbită rînduiala și să amîne orice schimbare. Și întrucît eforii care-i țineau partea erau cei mai numeroși, porunca adusă spre încuviințare adunării mari — apella — ar fi fost întărită cu putere de lege, zădărniciind primenirile dorite de Agis și de ceilalți.

Mandroklidas și Lysandros înțelegeau tot mai bine fățărnicia unora dintre efori, convingîndu-se ca atare că temerile lor erau, din păcate, pe deplin întemeiate. Nu era nici o îndoială că trebuia neîntîrziat trecut la fapte pentru nimicirea răului de la rădăcină. Or, rădăcina

era Leonidas, care se bucura de toată puterea și se înfățișa drept un apărător al legii. În jurul lui își strînseră rîndurile toți cei ce se împotriveau noului. Dar cum trebuia dusă lupta împotriva lui Leonidas și cu ce mijloace? Arhidamia, a cărei neuitare era fără pereche, își aminti de tăișul unei legi străvechi, în al cărei temei nu era îngăduit spartanilor de viță să aibă copii de la femei străine; aceeași lege prevedea osînda cu moartea pentru tot cel ce-și părăsea țara spre a căuta îmbogățirea pe meleaguri străine. Aceasta era legea de care sosise timpul să se folosească.

Și trecură la fapte. Lysandros reaminti de lege și puse în lumină prevederile ei, arătînd fără înconjur, că regele Leonidas își luase de soție o femeie străină, care nu se dovedise niciodată vrednică să-i crească copiii. O răpise de la un comandat de cavalerie al lui Seleukos, pe vremea șederii sale în Asia, dar femeia nu catadicsise să-l însoțească în Grecia, neputîndu-se dezlipi de huzurul desfătărilor de acolo. Nici el, nici ei nu-și închi-puiau pe atunci că soarta le hărăzea unul din cele două tronuri ale Spartei. Leonidas se întoarse acasă însoțit doar de copii, căroră le povesti că mama lor murise, neadevăr preluat și dus de ei, pe neștiute, mai departe. Astfel, după vechea lege, Leonidas se făcuse de două ori vinovat: o dată, pentru că se lepădase de țară, alegînd huzurul molatec de la curtea satrapilor; a doua oară, pentru că își alesese ca soție și mamă a copiilor săi, o nevrednică muiere culeasă din Asia.

Dacă ceva din toate aceste lucruri date în vileag ar fi părut neadevărate — adăugă Lysandros — primea bucuros să fie făcute cercetări după datină, ca legea privitoare la purtările regilor să fie împlinită. Ceru, tocmai de aceea, ca eforii să aleagă o noapte — lucrul acesta era îngăduit o dată la fiecare nouă ani — și să iscodească crugul astrilor în întunericul bolții, spre a vedea de nu cumva vreo stea alunecă în jos spre prăbușire; căci, după datina strămoșească, acesta era semn că regele, într-adevăr, se făcuse vrednic de osîndă pentru o vină care-l abătuse de la vrednicia încununării sale.

Leonidas se tulbură foarte și începu să dea din colț în colț, dar în ciuda oricăror încercări, nu izbuti să

schimbe mersul lucrurilor și nici hotărîrea judecării. Poporul începuse să ridice vocea, cerînd să fie respectate datinile, iar eforii, neavînd nici o scăpare, se văzură nevoiți să aleagă prima noapte fără lună pentru ca drumul stelei care ar fi căzut să li se arate cît mai limpede. În acea noapte, însoțiți de trimișii gerusiei, ieșiră în cîmpul sacru de lîngă metereze, unde se ridica altarul zeiței Hecate. Privirile tuturor se înălțară în tăcere spre cer. Și zeul Spartei dădu atunci în vileag semnul de vinovăție a regelui : o stea se prăbuși în hăul boltei.

— Iat-o, priviți-o repede, mai înainte să piară ! strigă Lysandros.

Soarta lui Leonidas părea pecetluită. Sufletul însuși al Spartei, ca o adevărată Nemesis, îl pedepsea pentru împotrivirea sa la mîntuirea cetății. Tronul era ca și pierdut. Pe loc chiar, în aceeași noapte, spre a se bucura de încuviințarea gerusiei, eforii hotărîră ca urmașul său la tron să fie nu Kleomene, fiul său, la vîrstă încă fragedă, ci Kleombrotos, ginerele său, soțul Hilonidei, fiica sa, el însuși de neam regesc, dar nu născut dintr-o mamă asiatică.

Din capul locului Leonidas luase peste picior actul judecării, împotrivindu-se înfățișării înaintea judecătorilor, așa cum cerea datina. Îi era teamă. Fapta aceasta a sa stîrni și mai mult pe judecători, care vedeau aici o necuviință atît față de ei înșiși, cît și față de datina țării și se porniră mai mult încă împotriva lui, pofțind să-l vadă îndepărtat de la domnie. Leonidas simțea toate acestea, și retras în umbră, îndărătul zăbrelelor grădiniî sale, se frămînta în așteptarea unui efor credincios care trebuia să-i aducă veștile. Dar de îndată ce acesta sosi șoptindu-i toate cele întîmplate, ieși înspăimîntat la drumul mare și alergă într-un suflet la templul de aramă al zeiței Athena, unde îi era asigurat dreptul la adăpost ca rugător (hiketis) * al ei. Odată intrat în templu, nimeni nu se mai putea atinge de el. Cît de mare trebuie să-i fi fost spaima, ca să alerge la scutul ocrotitor al

* Numele dat în vechea Grece celor care, urmăriți fiind pentru faptele lor, se bucurau de drept de adăpost în unele temple.

zeiței. Neîntârziat însă, toată Sparta află cele întâmplate. Toți cei ce nu-l iubiseră, îl disprețuiră, întrebându-se cum fusese cu putință ca un fricos ca el, lipsit chiar de puterea de a se apăra pe sine, să fi năzuit la tron înfățișându-se drept ocrotitor al poporului său? Domnia lui intra astfel în istorie ca o pagină neagră pentru Sparta, o usturătoare umilință.

Dar, în strigătul de ocară al obștei întregi, un suflet îl compătimea totuși: Hilonida, fiica lui. Trecînd peste faptul că, în acea noapte, ca soție a lui Kleombrotos devenise regină a Spartei, alergă neîntârziat la tatăl ei aflat în nenorocire, ca să stea alături de el și să-i aline amărăciunea. Pătrunse în templu după el și se apropie ca să-l mîngîie în durere, o durere cu atît mai mare, cu cît se abătea asupra unui om la amurgul vieții. Nimic, nici măcar copiii ei n-ar fi putut-o ține să nu se ducă acolo, căci de cei mici oricine putea să aibă grijă; cît despre ea, o viață întreagă îi stătea înainte pentru a fi cu ei împreună. Căci, în acea clipă, singura ființă care avea nevoie de îngrijirea ei, era propriul ei tată. Pentru toți ceilalți, putea să treacă drept un păcătos și un vinovat; dar pentru ea, rămînea totuși părintele ei, cel care o adusese pe lume și care-i dăruise viața, tatăl ei vrednic de recunoștință. Chiar dacă toți ar fi lovit în el, rămînea datoria ei sfîntă de a se apleca cu iubire asupra rănilor lui, ca o fiică și o mamă bună, alinîndu-i nenorocirea.

Purtările ei bune și frumoase erau îndeobște cunoscute, lumea mirîndu-se cum dintr-un asemenea tată, care toată viața lui fusese un neisprăvit, și dintr-o mamă venetică, care și pe ea și pe fratele ei îi părăsise de mici, putuseră ieși asemenea copii... Căci și fratele ei mai mic, Kleomene, făcea dovada acelorași purtări frumoase și a unui caracter la fel de bun, fiind un băiat vrednic de toată lauda. Nu puțini erau de părere că firea fericită a celor doi copii, se datora de fapt educației pe care Sparta o dădea îndeobște copiilor. Cele bune și frumoase ajung și ele pe la urechile oamenilor și vorba poate da și ea o pildă vrednică de crezare pentru creșterea copiilor, a căror adevărată învățătoare era Sparta.

După străvechiul obicei, orice templu putea da adăpost „rugătorului“ urmărit pentru pedepsire : din clipa când toiagul celui vinovat atinge altarul, viața lui trecea sub ocrotirea lui Zeus. Dar în acel templu închinat Athenei, cel mai vechi lăcaș sfânt al Spartei, ale cărui lespezi de marmură erau prinse între ele prin scoabe late de aramă, — de unde și numele —, cuviința datorată iertării cerești era mai puternică încă. Datina îi ținea și mai departe parcă pe urmăritorii rugătorului, ca și cum arama străveche ar fi purtat scrisă în ea, pedepsele grele pentru oricine ar fi nesocotit scutirea de osîndă. Dar în clipa în care fiica lui veni să i se alăture lângă acel altar, Leonidas citi parcă și altceva în fapta ei bună : nădejdea că iubirea ei fiască avea să înduioșeze și să înmoaie poate, cerbicia pedepsitoare a celorlalți, smulgînd astfel iertarea obștei. Iată de ce regele descăunat n-o îndemnă să plece acasă la ai săi și să-și vadă de treabă, n-o povățui defel să se întoarcă și să-l lase singur, ci dimpotrivă făcu tot ca să și-o țină lângă el. De la ea Leonidas își aștepta norocul și scăparea.

Capitolul VI

Întorsătura aceasta atît de neașteptată, stîrnise valuri-valuri de mînie în sînul obștei : toată lumea nu mai vorbea la Sparta decît despre căderea regelui Leonidas, de lipsa lui rușinoasă de bărbăție, de adăpostirea sa în templu, de iuțeala și bunăvoința lui Kleombrotos în a primi însărcinarea de urmaș al acestuia. Ospătăriile obștești încetaseră de a mai fi locul unor adunări dominate de glasul gros al povestitorului, reamintind mesenilor de binefacerile fraților Dioskuri, sau preamărind pe cei trei sute de viteji care-și jertfiseră viețile la Thermopyle. Locul unor asemenea isprăvi, ca și al altor pilde de vrednicie și bărbăție, fusese luat de întîmplări mai apropiate și fierbinți, oamenii neconținînd să spo-

rovăiască, între feluri, despre neobișnuitele întâmplări din fruntea cîrmuirii Spartei, pe care le întorceau și pe față și pe dos. Nu altceva făceau femeile, atunci cînd ieșeau prin agora să-și aleagă de pe la țesătorii îmbrăcăminte, sau de pe la alte tarabe încălțăminte, ori paftale. Nu mai flecăreau despre verzi și uscate, ci mu-reau să afle un singur lucru: ce făcea Hilonida în templu, dacă nu cumva ieșise de acolo, cum și în ce fel aveau să fie urmările. La Gymnasion, nimeni nu mai avea timp să bîrfească despre Kallipatira și de nesăbuita ei dorință de a fi primită pe stadion, pentru că odraslele și tatăl ei cîștigaseră la Olympiade: toată lumea avea pe buze un singur nume — Hilonida, toate gurile nu pridi-veau să vorbească despre fapta minunată a fiicei față de părintele ei decăzut.

În liniștea templului, Leonidas nu se înșela gîndin-du-se la tot ceea ce stîrnise gestul ei, căci știa bine că poporul se lăsa lesne înduioșat de o poveste de inimă. O puse deci să spună că se simte însărcinată. Acest adaos nu putea decît să-i slujească spre bine. Într-adevăr, la Sparta, femeile care așteptau un prunc se bucurau de o cinstire deosebită din partea tuturor, pînă și bătrînii se ridicau în picioare la trecerea lor, iar a lăsa o viitoare mamă să sufere la răcoarea templului era de neînchipuit. Ea s-ar fi încăpățînat să stea cu tatăl ei în umbra lăcașului, iar cei de afară, de dragul ei, ar fi putut, spunea el, să încerce ceva și pentru scăparea lui... Zadarnic, însă, încerca Leonidas să-și convingă fiica să facă una ca asta: Hilonida nici nu se gîndea să meargă pînă acolo încît să se înjosească prin minciună și prefăcătorie; dreapta ei judecată îi spunea de unde pînă unde mergea dragostea de fiică.

Îngrijorată, totuși, bătrîna regină Arhidamia se ho-tărî, după un timp, să se ducă la templu într-o seară, să stea de vorbă cu tînăra. Ajunse să se strecoare ne-văzută pînă sub primii stîlpi și o strigă încet. Hilonida ieși și se apropie, uimită să descopere umbra bătrînei în întuneric. O salută cuviincios, iar Arhidamia începu să-i vorbească cu blîndețe.

— Toată lumea la Sparta privește la tine cu plăcere, spuse ea, și pe drept cuvînt, deoarece în toate purtările

tale te-ai dovedit o ființă cumpănită. Iată însă că, pentru prima oară, urmezi acum, fără de voia ta, o cale greșită.

Umbra fetei tresări în întuneric. Nu era pregătită să primească asemenea dojană. Arhidamia merse mai departe :

— Nimeni nu zice ca fiii și fiicele să nu-și iubească părinții, dar atunci când descoperă în ei vinovăția, ei sînt totuși datori să devină drepti pedepsitori, iar nu apărători în neștire. Adu-ți aminte de Atrizi. Adu-ți aminte de Oreste care nu a șovăit să-și pedepsească mama cu moartea, fără ca pentru aceasta să înceteze de a se bucura de cinstea obștei care, mai mult, și l-a ales drept rege. Nu te îndemn să pedepsești vinovăția tatălui tău în același fel, nu sînt lipsită de suflet, dar mi se pare drept să-l lași în legea lui, de unul singur, arătîndu-i limpede că nu poți încuviința faptele lui sub nici un chip și că rudenia nu-ți întunecă lumina și puterea judecătii.

Povața bătrinei regine se dovedi însă fără rost, căci Arhidamia privea totuși lucrurile pe dinafară. Poate că în alte împrejurări Hilonida i-ar fi împărtășit părerea, dar fiind vorba de părintele ei, tot ceea ce făcea era pornit din inimă. O lăsă deci să vorbească pînă la capăt, ca apoi să-i spună :

— Chiar dacă așa ar fi drept, cum văd că zici, pentru mine el rămîne tatăl meu...

Răspunsul acesta simplu făcu pe bătrîna regină-bunică să amuțească. Mîhnită în adîncul sufletului ei, se întoarse la palat, îngrijorată și de alte desfășurări pe cale să iasă la iveală. Puține zile doar îi despărteau de clipa cînd vechii efori trebuiau să-și dea în primire dregătoriile, iar bogătașii se bucurau firește de puterea să-și aleagă oamenii ; era aproape limpede că Mandroklidas și Lysandros n-ar fi putut fi realeși, de vreme ce li se dovediseră potrivnici. În acest fel, legea dorită putea rămîne mai departe îngropată. Agis și sprijinatorii săi de nădejde se temeau de același lucru și, din nefericire, nu fără temei. Împotrivirea strîngea rîndurile pentru ultima înfruntare, hotărîtoare pentru soarta tuturor.

Într-adevăr, eforii nou-aleși fură unul și unul, oameni de-ai lor, nici Mandroklidas, nici Lysandros neizbutind să adune voturi îndestulătoare. Îndată după aceea începură să răstoarne tot ce fusese întreprins pînă atunci, dărîmînd temeliile a tot ce urma să se înfăptuiască. Leonidas fu scos neîntîrziat din templu, Mandroklidas și Lysandros fură trași la răspundere pentru votul dat legii de ștergere a datoriilor și de împărțire a pămînturilor. Iureșul era atît de mare, încît Agis se vedea pierzîndu-și cei mai de seamă sprijinitori, rămînînd singur cu himelele lui; oamenii săi de nădejde își dădeau prea bine-seama de urmări, dar nu se temeau de ele, ci chibzuiau la găsirea unui mijloc prin care să-și poată dovedi nevinovăția.

Agis era frămîntat de griji, iar gîndul la soarta prietenilor săi credincioși îi alunga somnul. Mereu alături de el, soția lui stătea trează, împărtaşind din adîncul sufletului ei toate întrebările care-l muneau, încercînd cu cîte o vorbă bună să-l liniștească și să-l odihnească.

— Nu se vor atinge de ei, îi șoptea tînăra regină; Kleombrotos pare să fie de partea ta. Chiar dacă s-ar încumeta să dea o lege vătămătoare pentru ei, Kleombrotos, poți să fii sigur, va găsi o cale de scutire pentru ei.

Tînăra regină nu greșea. Încă de la început, Kleombrotos dăduse semne limpezi că tinde spre înnoire; de bună seamă, nu era străin de dorințele mulțimii și văzuse bine-pilda dureroasă a lui Leonidas, arătînd cît de repede poate fi descăunat un rege neiubit de popor. Lui Agis îi mai treceau prin minte fel de fel de alte lucruri în nopțile cînd nu-l fura somnul: bunăoară, vechi amintiri legate de copilărie, cu povestiri și basme istorisite cîndva de bunica. Una era o poveste vorbind despre moarte și despre faptul că un vindecător de pe vremuri, priceput la fierturi de buruieni, se odihnea sub coama muntelui Tayget, la umbra unui stejar din preajmă. Cînd, dintr-o dată, o șoptă îi răsună în urechi, glasul unei mlădițe: „Scoală și vină să vezi, eu sînt planta pe care toată lumea și-o dorește. Eu lecuiesc și îndepărtez moartea“. Vraciul din poveste se sculă plin de bucurie, tăie crenguța, o luă cu sine și coborî spre Sparta ca să scape oamenii de la moarte. Dar pe cînd înainta în jos pe povîrnișul

muntelui, o pasăre trecu deasupra lui și-i smulse mlădița din mână. Aceasta era povestea despre cum s-a pierdut mlădița care ar fi alungat moartea din lume. Erau clipe cînd Agis se simțea asemenea omului din acea istorisire. Nu găsisese el oare crenguța care ar fi mîntuit țara de pieire? Și nu cumva o pasăre i-o răpise hoțeste? Aduse astfel vorba cu bătrîna regină despre basmul de care își amintise și-i împărtăși temerile sale cu privire la pasărea aceea răpitoare. Bunica lui părea să fi așteptat un asemenea prilej.

— Într-adevăr, așa-i, îi spuse ea, tocmai de aceea stau și mă întreb de ce nu alungi pasărea, de ce n-o sperii ca s-o împiedici să-ți smulgă leacul tămăduitor pentru Sparta?

Iar el o întrebă simplu, ca pe vremea copilăriei, cînd auzea din gura ei basmul pentru prima oară:

— Dar unde e pasărea, ca s-o împiedic?

— E chiar în fața ta, e vorba de efori. După felul alegerii lor și după faptele lor, ei sînt pasărea cea rea. Alung-o, bagă spaima în ea.

Și-l lămuri și mai departe:

— Acum e timpul potrivit, cînd Kleomene e de partea ta. Nu ține seama de hotărîrile lor; acestea au temei doar cînd regii rămîn cu părerile împărțite. Atunci eforii intră în joc cu propria lor hotărîre, care capătă putere și rămîne de neclintit. Dar dacă cei doi regi împărtășesc aceleași vederi, vederile eforilor sînt fără rost. Aceasta este noima întovăririi regești pe tronul Spartei.

Agis ascultă povața bătrînei și merse să se sfătuiască cu sprijinatorii săi, în primul rînd cu Lysandros și Mandroklidas, cei îndepărtați de efori; fură cu toții de aceeași părere, că de cuvîntul eforilor trebuie să se țină seamă doar atunci cînd între regi se ivesc deosebiri de vederi și păreri împărțite. A-l avea pe Kleombrotos de partea lor nu era lucru rău, cu atît mai mult cu cît tînărul rege ar fi primit bucuros să fie sprijinit, pentru a nu părea nepriceput în treburile domniei. Între timp, se răspîndise zvonul că eforii, de îndată ce aveau să se vadă siguri de rezultatul judecății, se pregăteau să pornească prigoniri necruțătoare, răzbunîndu-se crunt pe sprijinatorii înnoirilor. Judecata lor n-ar fi fost decît o pri-

cină pentru dezlănțuirea unei cumplite groaze. Totuși, în astfel de împrejurări, mulțimea s-ar fi putut ridica la răscoală și, în loc să înghită asuprirea, să treacă la răsturnarea rînduielii, și asta într-o clipă cînd generalul Aratos tocmai se pregătea să arunce Sparta într-un război.

Nimic din toate astea nu era lipsit de temei, căci toate temerile aveau să se adeverească foarte curînd. La porunca eforilor, într-adevăr, într-o singură noapte, închisorile au fost umplute de cetățeni de ispravă, chipurile spre a preîntîmpina alte tulburări ce-ar fi putut izbucni după judecată. Agis împreună cu ai săi socotiră venită clipa de a trece la fapte și izbutiră, fără greutate, să-l tragă și pe Kleombrotos de partea lor.

Prin surprindere, puseră stăpînire pe agora într-o dimineață, cîștigară, prin cîteva cuvîntări pline de miez, mulțimea și izgoniră pe efori din scaunele lor, punînd pe alții în locul lor, printre care și pe Agesilaos. Totul fusese gîndit și pus la cale fără greș. Tinerii sprijinatori ai înnoirilor deschideau porțile închisorilor dînd drumul tuturor celor întemnițați.

Așa a fost să fie, ca Sparta să scape de la pieire, iar pasărea cea rea să nu-i răpească mlădița cea verde a vieții...

La prăbușirea unei domnii, multe ticăloșii ies la iveală, date în vileag uneori de înșiși cei care le-au ticluit și sprijinit, gata însă să arunce vina pe alții, astfel ca în cumpăna răsturnărilor ei să poată fi la adăpost. Tot astfel se întîmplă atunci cu eforii îndepărtați din dregătoria lor. Cei care fuseseră părtași la faptele lor începură să dea pe față tot ceea ce aceștia avuseseră de gînd să facă după nelegiuita osîndire a lui Mandroklidas și Lysandros. Își puseseră într-adevăr în minte să treacă la uciderea tuturor celor care îndemnau lumea să dea sprijin înnoirilor. Auzind asemenea lucruri, aceștia, pe bună dreptate, se aprinseră de supărare și mînie. Dimoharis de pildă, cuprins de fiorul răzbunării, ceru să li se plătească întocmai după faptele și gîndul lor bicisnic. Ampharis și Arkesilaos, împărtășeau și ei aceeași părere, cerînd pedepsirea lor cu aceleași pedepse. Cu cît zvonu-

rile se înteteau, răscolind lumea prin agora și prin ospătă-
riile de obște, cu atît creștea spaima eforilor descăunați
și a mîrșavilor lor sprijinitori : se fereau să mai iasă
din casă, tăceau cu toții, cei cărora le dădea mîna înce-
pură să se strecoare nopțile, sub ocrotirea întunericului,
afară din oraș, căutîndu-și scăparea la țară, unde-și aveau
pămînturile. Spaima pusese stăpînire pe toată tagma lor,
căci de la o zi la alta, obștea aștepta hotărîrea regească
de pedepsire a eforilor scoși din dregătorie și întărirea
osîndei de către cei șase efori proaspăt aleși. Totuși,
lucrurile rămaseră neschimbate, căci cei doi regi își
dădură iertarea. Într-adevăr, lumea rămase uimită, iar
vorbele nu mai conteneau. Era de bănuît că Agis fusese
cu gîndul iertării, tocmai el, care — dacă stavila nu s-ar
fi pus neîntîrziat, ar fi fost primul căsăpit de unelti-
tori. Dar Agis era un bărbat mărinimos, iubitor de
ceilalți, nu de sine, deosebindu-se în aceasta de Kleom-
brotos, care, din capul locului se arătase mai curînd ne-
păsător, nesinchisîndu-se de fapt decît de un singur lucru :
ca domnia să-i fie asigurată pentru fala ei. Nerăbdarea
crescu. Unii voitori de bine începură să se întrebe de
ce-ar rămîne nepedepsiți eforii care-și încălcaseră pu-
terile încredințate, de ce prin atîta îngăduință să li se
dea de gîndit că puteau cuteza și mai departe ? Agis răs-
pundea prin răbdare și veghe grijulie asupra celor ce se
făcuseră vinovați : era cea mai bună învățătură de minte.
Totodată, Sparta trecea prin clipe de cumpănă, spunea
el, cînd alianța cu aheii ar fi condus negreșit spre război,
împrejurare în care nu trebuiau să fie răni și dezbinări
în sînul cetății. O obște unită și puternică, dorind ca un
singur om să meargă mai departe, se cuvenea să spele
cele rele și să le dea uitării.

Nu vorbele erau însă în măsură să convingă pe cei
ce suferiseră pe nedrept în temniță, și foarte mulți din
aceștia socoteau că pedepsirea vinovaților era un drept
al lor și o despăgubire datorată. Aceștia ridicau ame-
nințări, îndemnîndu-l pe Agesilaos să ia asupra lui sar-
cina de-a răzbuna faptele săvîrșite. Dorind să dea dovadă
că nu se teme de nimic, acesta primi. Întrucît nu uitase
de josnica propunere făcută de fostul rege Leonidas fiu-

lui său, socoti nimerit să lovească mai întâi în acesta. Însoțit de o ceată de ostași credincioși se îndreptă spre reședința lui cu gândul să-l pună în lanțuri. Vestea însă ajunsese acolo înaintea lor. Înspăimântat, Leonidas fugise de sub acoperișul său, ba părăsise chiar orașul, încercînd să-și afle scăparea aiurea. Umbla zvonul că dorind să-l apere de a da dovezi noi de lipsă de bărbăție, însăși Hilonida, fiica lui îl scosese din țară ascunzîndu-l în carul său și ducîndu-l pînă la hotare: cei care o zăriseră pe sub coviltirul care o apăra de ploaie, mărturiseau că printre stropii aceia reci, chipul ei abia dacă mai semăna a femeie. La nici trei zile după aceea, se află că fostul rege ajunsese la Tegea, Agesilaos porni cu îndîrjire pe urmele fugarului în Arcadia, întovărășit de oștenii săi, ca să pună mîna pe el.

În dimineata aceea, Agis se dusesse printre hiloți, la Krokea ca să-i îmbărbăteze și să le dea asigurări că înnoirile aveau să le aducă și lor propășire. Aflînd vestea despre ce avea de gînd Agesilaos, înțelese că trebuia oprit cu orice preț: fapta lui, o nechibzuință, însemna, printre altele, și încălcarea unui ținut străin; trimise așadar, fără zăbavă, cîțiva tineri slujitori credincioși, dintre cei ce-l însoțeau, precum și cîțiva hiloți dintre cei mai răsăriți și de ispravă, cu poruncă să-l convingă cu binele, că întreg poporul Spartei, de la mîndrețea vlăstarilor sale de soi și pînă la talpa țării, nu-i încuviințează fapta. În scris și sub pecete, îi mai trimitea vorbă zicînd că-i o rușine pentru Sparta ca în timp ce fetele își ajută părinții să fugă pe ascuns, bărbați ca el însuși, hărăziți unor meniri înalte, să-i urmărească aidoma paznicilor puși să fugărească hoții de pe ogoare. Și îi mai puneă în vedere că dacă nu dă ascultare la întoarcere, hotarele Spartei îi vor fi închise. Astfel în puține cuvinte, îl aduse la brazdă, zădărnîcind prinderea fără rost a lui Leonidas și lăsînd pe fostul rege să-și aleagă singur calea. Acesta chibzui să se așeze în liniște la Tegea, departe de freamătul fierbinte al marilor desfășurări și, totodată, destul de aproape de Sparta, pentru a se putea întoarce repede acasă, cînd avea să sune ceasul potrivit.

Împiedicarea prinderii lui Leonidas, fu pentru toți cei tineri semnul prevestitor că un vînt nou apucase să

bată, stingînd patimi neghioabe și orbiri omenești înguste, pregătind nașterea unor gînduri pline de cutezanță, înlăturînd vrăjmășii zadarnice și readunînd întreaga Spartă într-un singur suflet, de la hotar la hotar, precum un zid în jurul unui singur nume. Mulți mergeau mai departe încă, văzînd în mărinimia lui Agis nu doar mărturia unui spirit cu vederi personale ci, dincolo de aceasta, într-un adînc de nepătruns, semnul că încolțea sămînța unui duh nou pentru Elada — acela care i-ar fi putut chezașui unirea într-un singur stat în stare să supraviețuiască oricăror furtuni iscate de dușmani. Și mai era un semn scos la iveală de felul cum Agis opriese încătușarea lui Leonidas: hiloții, în acea împrejurare, simțiră pentru prima oară că și ei sînt fii ai Spartei, căci li se făcuse cinstea de a însoți pe solii trimiși la Tegea. Pornind de aci, se deșteptă în ei o rîvnă, mijea în sufletul lor nădejdea și încrederea în făgăduințele făcute de Agis și începură să-l sprijine cu o nouă răbdare, dînd uitării vechea vrăjmășie ce o purtau asupra spartane. Se încropea în inimile lor credința că și viața lor avea să se schimbe într-un sfîrșit.

Agiata, de partea ei, avea altă părere. Mărinimia lui Agis era, pentru ea, o altă greșeală. Firește, nu avea vîrsta judecăților adînci și îndelung încercate. Și nu putea desluși întru totul urmările. Dar ceva în sufletul ei de femeie îi șoptea limpede că, în adîncul lor, lucrurile puteau să o apuce și pe altă cale. Același simț o povățuia, în sinea ei, să nu se încreadă în oricine, de vreme ce unii, plăsmuiți de fire cu sămînța răutății, nu puteau face decît răul; neatinși de răbdarea și iertarea ce li s-ar arăta, ei ar trage mereu la facerea răului pe mai departe, așteptînd doar să le sune ceasul ca să lovească din nou, să-și înfigă fără de cruțare colții, însîngerînd mîna pe care ar fi trebuit s-o sărute cu recunoștință. Căci acestea sînt fețele nerecunoștinței, alături de care cuvintele rămîn neputincioase. Agiata își mai dădea seama că buna credință înseamnă uneori și credință ne-roadă, ceea ce duce la nenorocire. Toate astea i le spunea lui Agis frămîntată de neliniște, ca și cînd ar fi pre-simțit că-l păștea o năpastă de care ar fi vrut să-l poată ocroti. Dar Agis se purta neabătut, după cum îi era

firea, curat la suflet și cu inima larg deschisă, iar ea, ca să-l înduplece, îi reamintea de pruncul lor pe cale să vină pe lume.

— Ție nu-ți pasă și nu te doare : te avinți necugetat în primejdie, îl muștra ea cu duhul blîndeții, dar gîndește-te cel puțin la el. Cînd o să vină pe lume, cine va sta să-l apere, dacă tu nu vei mai fi ?

Povețele ei se dovedeau însă zadarnice. Singurul lucru pe care putu să-l smulgă de la el fu acest răspuns :

— Știi bine că din clipa cînd copiii Spartei împlinesc șapte ani *, cetatea îi adună de pe la casele lor și îi face ai săi în toate privințele, după bunul ei plac și după trebuințe. Chiar fiu de rege fiind, copilul nostru tot al Spartei va fi, căci ei îi este hărăzit din capul locului. Și ea și-l va lua de îndată ce va avea nevoie de el.

Tînăra femeie înțelese de unde încolțise în mintea lui acest răspuns. Într-adevăr, puțin înainte de înserat, un rapsod de mare faimă venise să cînte la palat fragmente din Iliada. Cîntul vorbea de jertfa Iphigeniei în Aulida, adusă cerului pentru ca aheii să-și poată porni corăbiile la luptă și să aducă astfel fală Greciei ; pe cînd răsunau acele versuri, Agiata zări ochii umezi ai tînărului rege, soțul ei, ca și cînd din înaripatele cuvinte, ar fi țîșnit izvor de lacrimi și lumină. La încheierea cîntării, cei de față schimbară cîteva gînduri pe marginea jertfei Iphigeniei :

— Elada cerea acest prinos de jertfă, spuse scurt Arhidamia.

— Dar Elada, teafără și neatinsă, s-a înălțat de pe acel altar, semn că ființa jertfită nu piere, ci dimpotrivă, dăinuie cu duhul ei printre cei vii, ca o sămînță de bine, adăugă Agis drept încheiere, arătînd că nu era un necunosător al soartei aheilor de după prinosul Iphigeniei.

Rostul jertfei ei rămăsese adînc întipărit în mintea lui, ca un semn, în toată frumusețea versurilor lui Homer. De aici se hrăneau cuvintele lui de atunci, de aici aveau

* Potrivit legilor date de Lycurg, copiii Spartei erau preluați de stat și de obște și înrolați în grupe („agelai“), în sînul căroră li se dădea o educație severă, supunînd caracterele în formație unor aspre exerciții.

să izvorască și altele de mai târziu, împreună cu toate faptele ce aveau, încetul cu încetul, să-și arate temeiul...

Pentru Sparta se iveau astfel zorii unei primeniri de viață nouă. Alungarea eforilor care cutezaseră să-și încalce fără rușine puterile încredințate, înscăunarea unor oameni noi în locul lor, dornici prin munca lor să fie de ispravă pentru țară, acestea toate deschideau cale înfăptuirilor pentru care pătimiseră mulți atîta zbucium. Gîndul îndelung odrăslit se zămislea acum ca faptă. Agis își simțea inima ușurată, voința lui de înnoire se putea desfășura nestingherită. Pe cei ce i se împotriveau, se străduia mai departe să-i lămurească, vorbindu-le cu duhul blîndeții, căci păreau neputincioși să-i mai pună piedici în cale. Dorea din adîncul sufletului ca întreaga obște a Spartei să fie umăr la umăr alături de el în această renaștere. Departe de el era gîndul că tocmai unul dintre oamenii săi cei mai apropiați, mai de încredere, și începuse să sape cu nerușinare la temelia muncii sale, precum viermele strecurat între trunchi și scoartă, măcinînd nevăzut, neștiut de nimeni, viața și vloga cununii copacului falnic.

Dar sîntem doar la începutul acestei povestiri cu întimplări cumplite, în care credincioșii de azi sînt trădătorii de mîine, vînzători de credințe și de juruințe, ducînd fără șovăială la osîndă pe cei mai întii iubiți și slujiți cu credință. Căci în acel timp, josnicia trădării încolțite din sînul unei încrederi depline, nu ajunsese încă să fie cunoscută ca o pildă de învățătură și dibăcie, care să pună omul la adăpost de mișelie. Dar chiar și cînd unii ocîrmuitori ar dobîndi această știință, prin creșterea în jurul lor a arătărilor trădării, cîți dintre ei ar ști cu adevărat să se păzească? Căci de cele mai multe ori, acei bărbați aleși, punîndu-și viața în slujba unor țeluri sfinte, se dăruiesc pe de-a-ntregul gîndului lor curat de orice înaintare a vicleșugului. Iată de ce, cît va fi lumea și pămîntul, asemenea oameni vrednici vor fi din cînd în cînd trădați de prieteni bicisnici, uneltind să pună bețe în roate înfăptuirilor lor. Zeu de-ar fi omul, prin năzuința lui spre tot ce este bun și frumos, din mîna unui prieten trădător va bea veninul. Aceasta pare să fie o lege a firii omenești.

Cum să fi putut, fragedul bazileu Agis, la cei nouăsprezece ani ai săi, să deschidă drumuri noi, scutit de această ursită ?

Dar să lăsăm faptele să se desfășoare pe fuiorul timpului, așa cum s-au înălțuit. Unchiul bun al lui Agis, Agesilaos, stătea mai departe să cumpănească în ce măsură primenirile făgăduite de nepotul său, aveau să-i aducă foloase și care, dimpotrivă, aveau să-l păgubească. Lucrul era lesne de văzut. Ștergerea datoriilor îi surîdea, căci era dator la multă lume sume mari. Agis se dovedise neînduplecat față de toate rugămințile sale de a primi scutire ca membru al familiei regale, așa că datornicii, ieșindu-și din răbdări, începuseră să-l hărțuiască din ce în ce mai tare. Îl opreau în plină piață, veneau să-i bată în ușa amenințându-l că-l vor face de rușine pe el și pe fiul său Hippomedon, care aflînd de starea lucrurilor, se ruga de părintele său să plătească tot ce datora, ba îl și muștra cu asprime, căci purtarea sa era nevrednică de un cetățean de ispravă. Din acest punct de vedere, ștergerea datoriilor nu putea să nu i se pară de un mare folos. În schimb, împărțirea pămînturilor nu i-ar fi adus decît ponoase, căci l-ar fi lipsit de multe ogoare de unde-și asigurasă un trai liniștit. Măsura aceasta i se păru lipsită de orice noimă, și-și puse în gînd să nu precupețească nici o strădanie spre a o zădărnici prin orice mijloc. Dar cum și ce fel, cînd tînărul rege ținea cu îndărătnicie tocmai la acest lucru, din care făcuse țelul domniei sale, însuflețind și pe toți cei din jur cu gîndul acesta al lui ?

Veni însă și ziua cînd găsi vicleșugul. Ascunzîndu-și arțagul pentru usturătoarea umilință, de-a fi fost în-tors de la Tegea și împiedicat de a-l aduce în lanțuri, înapoi la Sparta pe Leonidas, găsi cu cale să se prefacă încîntat de toate. Apoi îl sfătui pe Agis, pe temeieri de cumințenie, să nu se grăbească cu toate măsurile deodată, dînd adică putere de lege ștergerii datoriilor, și în același timp, împărțirii pămînturilor. Acestea, spunea el, ar aduce o schimbare prea mare și prea iute în felul de viață al spartanilor și oamenii s-ar simți depășiiți de mersul nou al lucrurilor. Toată această grabă

ar stingheri o mulțime de rosturi ale traiului de zi cu zi, iar urmările s-ar putea să aducă doar pagubă cetății. Mult mai bine, mai spunea el, ar fi fost să se înainteze cu pași măsu-rați, firește, ceva mai încet, dar mult mai sigur. Era de cea mai mare însemnătate să se cumpănească și să se cerceteze cu grijă rostul fiecărei schimbări, și abia după aceea, din aproape în aproape să se păsească în deplină siguranță, treptat, mai departe. Părerea lui era să se înceapă cu iertarea datoriilor, iar apoi, după scurgerea a doi ani cel puțin, să se treacă și la celelalte. Timpul oricum avea să se scurgă repede, iar acest răgaz atât de scurt va părea mai târziu, în fața viitoarelor izbânzi și reușite, lucru neînsemnat. Astfel de sfaturi se străduia să-i dea Agesilaos, trăgînd firește nădejdea că în doi ani avea să se ivească o împrejurare prielnică lui, care să zădărnicească pentru totdeauna celelalte înnoiri avute în vedere de nepotul său.

Dar Agis nu vru să audă de asemenea povește. Gîndul lui era să înfăptuiască totul deodată și cît de repede cu putință, ca și cînd un simț tainic i-ar fi șoptit că numai loviturile fulgerătoare și puternice săvîrșesc marile prefaceri, cele ce ctitoresc adevăratele lucrări temeinice, cum ar fi fost răsturnarea acelei stări de lucruri legată și ținută doar prin jocuri de hatîr și folos îngust, înlocuirea ei cu alta cu desăvîrșire nouă și neîmpăcată cu cea de mai înainte. Să fi fost oare și pripă în felul său de a privi lucrurile? Poate că da, și nu fără temei, căci zorii domniei păreau să prevestească ivirea unor alte noi împotriviri ale cetățenilor Spartei și pentru toate era dator să pregătească răspunsuri pe măsură. Nu destăinui însă nimănui aceste rosturi ascunse, atât de neînțelese și de uimitoare i se păreau pentru vremea aceea. Se mai grăbea, poate, și dintr-o nedeslușită teamă adumbrînd uneori sufletele oamenilor mari: acea nemărturisită teamă că s-ar putea să plece curînd de pe lumea aceasta, mai înainte de a fi apucat să-și vadă îndeplinită ursita pentru care a fost hărăzit. Toate aceste pricini îi frămîntau cugetul, umplîndu-l de fiorul neodihnei.

Agesilaos, de partea lui, nu înțelegea să se dea bătut. Întrucît îi devenise limpede că singur nu avea să

izbutească nicicînd să mute gîndul lui Agis, începu să îscodească pe la prietenii săi de nădejde, încercînd aceleași cale.

Încrezător, Lysandros se lăsă iute ademenit de logica și vorbirea îngrijorată a lui Agesilaos. În aceeași capcană căzu și Arkesilaos. Acesta din urmă intrase nu de multă vreme, și pe negîndite, în stăpînirea unei averi însemnate, ceea ce îi deschisese pofta de bogăție. Se întîmplase ca un nepot de-al său să piară sfîșiat de urs, sus în crucea sălbăticiiei, pe muntele Tayget, pe unde tocmai trecea în drumul reîntoarcerii sale acasă, de la Pylos; văduva lui, bogată și fără copii, căzuse prin puterea legii în grija sa, Arkesilaos trebuind să și-o ia de soție și s-o facă mamă; avuția ei deveni, firește, și a lui. Astfel cereau datinele vechi ale Spartei, ca spița bărbatului răposat să nu se stingă, ci să fie dusă mai departe, la nevoie chiar de bărbați căsătoriți. Rostul era ca și văduvele fără prunci să dea fii țării, iar averile să nu se înstrăineze fără socoteală încăpînd pe mîna fitecui. Asemenea neașteptate întîmplări schimbaseră cu totul viața lui Arkesilaos, nu numai datorită celei de a doua soții, dar, mai ales, prin aceea că făcuseră peste noapte din el un om bogat. Și tocmai această stare de lucruri îl schimbase foarte mult. Se întîmplă uneori ca, neavînd de mîncare, un om nici să nu și-o mai dorească; dar este de-ajuns să pui înaintea lui, pe masă, hrană din belșug, ca acesta să se înfrupte din ea cu lăcomie. Ceea ce spunea Agesilaos cu privire la amînarea unora dintre înnoiri, se potrivea de minune cu dorințele lui, întrucît nu avea nici un chef să se aleagă cu pagubă de pe urma plănuitei împărțiri a ogoarelor cetății. Firește însă că Arkesilaos nu suflă un cuvînt care să-i trădeze punctul de vedere, ci binevoitor, încuviință ceea ce spunea Agesilaos, ale cărui temeri și povețe i se păreau cuminți. Arhidamia singură îl dibui, căci în anii săi lungi de viață și confruntare cu oamenii, mai văzuse și alții asemenea lui, gata să zică cu gura cele mai alese lucruri spre binele poporului, dar nu și în paguba treburilor lor, sau ca să-și rupă cumva de la gură: cei care, odată sosită vremea, știu să tragă pentru ei înșiși toate foloasele, vor-

bele mari și înalte devenind în asemenea ocazii, marfă de schimb pe tejgheaua zarafilor.

Departe de toate aceste uneltiri, nepăsător față de primejdii, Agis își vedea nestingherit de pregătirea marilor sale înfăptuiri. Din aproape în aproape, sosi ziua hotărîtă pentru vestirea acestei mari cotituri în viața Spartei, clipă pe care tînărul rege o gîndise legată de o anumită ceremonie sărbătorească pentru obște și întreaga cetate. Rînduiala avea să fie următoarea : la ceasul amiezii, creanțierii erau chemați să vină în agora, aducînd cu ei toate polițele în care în amănunt stăteau scrise sumele platnicilor întîrziați. În fața statuii Dioskurilor, preamăriți ca binefăcători și recunoscuți ca veghetori ai tuturor faptelor de binefacere, cei dintîi aveau să arunce de pămînt toate polițele ; apoi, creanțierii și datornicii ar fi băut vin din aceleași cupe, în timp ce Agis urma să se scalde, după datină, în baia sacră din templul lui Apollo Pythios, ca să se poată înfățișa apoi, fără prihană la altar, unde să-și aducă prinosul de jertfă pentru bunul mers și propășirea înfăptuirii astfel începute. La asfințitul soarelui, tînărul rege urma să sosească însoțit de prietenii săi, în agora, ca să se lepede acolo de hainele sale de purpură, schimbîndu-le cu tunica unui sărac ; în cele din urmă avea să se aprindă și focul care urma să mistuie și să prefacă polițele în cenușă.

Toate cele rînduite s-au desfășurat întocmai. Regele a pășit pe jos de la templu pînă în agora, unde a intrat ca simplu cetățean întovărășit de ai lui. Acolo, în fața întregii suflări spartane, de la dregătorii cei mari pînă la hiloți, n-a șovăit să se dezbrace de straiete regești, ca să îmbrace apoi tunica unui om sărac. Tinerețea îi dădea dreptul despuierii la piele, căci chiar de n-ar fi fost rege, ar fi prăznuit la fel, cot la cot cu ceilalți flăcăi ai Spartei sărbătoarea efebilor goi. Se despuie așadar, și rămase gol ca adevărul însuși, izvor și rost adînc al acestei sărbători în care goliciunea trupului era un semn al sufletului curat de orice tină, căruia nici un acoperămint nu-i este de trebuință, căci nimic nu are de ascuns, ca gîndul însuși al credinței sincere și neînșelătoare. Și astfel, gol fiind, nevinovat ca un copil,

și-a aruncat privirea împrejur și și-a oprit-o asupra unui sclav pe care l-a chemat umil să se apropie. După o primă clipă de rușinoasă șovăire, acesta nu întârzie să se supună. Părea de aceeași vîrstă cu el, dar girbovit de cazne și trudă timpurie. Și sclavul făcu după cuvîntul regelui. Își lepădă tunica și o schimbă cu a regelui, pe care o îmbracă stînjedit, ca și cînd ar fi fost vinovat de ceva. Alături de el, Agis îmbrăca tunica sărmană. Prin acest gest al său el arăta că avea să împărtășească de atunci înainte, felul de viață al poporului său, lepădînd toate înzorzonările domniei. În cele din urmă luă în mînă torța ce i se înfățișase și dădu foc grămezii de polițe adunate. Vîlvătaia cuprinse iute vraful, iar flăcările se înălțară pînă la picioarele statuii, întinzîndu-se curînd pînă la fețele Dioskurilor. Astfel fură mistuite în scrum uriașele datorii bănești, astfel pieiră în fum toate dovezile lor. Creanțierii aruncau priviri furișe în jur, mușcîndu-și buzele ca să-și ascundă ciuda. De băut, băuseră într-adevăr vinul din aceleași cupe cu datornicii lor, căci așa socotiseră alții de cuviință, dar chinul se dovedea de neîndurat. Cu cît se convingeau cum, alături de ei, săraci și platnici erau tot mai mulțumiți și mai bucuroși, cu atît năduful le clocotea mai apăsător în suflet. Dar ceea ce punea capac miniei lor — deși nici unul n-avea tăria s-o mărturisească — era neastîmpărul de bucurie al lui Agesilaos, care tot dădea tîrcoale în jurul focului și, încins de veselie și de văpaia dogoritoare, striga în gura mare, parcă anume ca să-i ațîțe pentru îndelunga hărțuire la care, în ultima vreme, fusese supus :

— Ce foc grozav, în viața mea n-am văzut flăcări mai frumoase.

Trecuse dincolo de orice margini cu veselia, lucru de care își dădură seama mulți dintre cei apropiați, printre care și propriul său fiu, Hippomedon, care, apucîndu-l ușor de mînă, îi șopti :

— Ajunge, tată, e timpul să taci din gură !

Cu ochiul său ager, Agis surprinse această purtare a unchiului său și, ca atunci cînd dăduse poruncă să fie întors de la Tegea spre a împiedica prinderea lui Leo-

nidas, îi trecu fulgerător prin minte că săvîrşise poate o greşeală făcîndu-l efor... Poate, într-adevăr nu cumpă-nise îndeajuns.

Dar nu întîrzie să alunge acest gînd...

Capitolul VII

A**b**ia apucase prima parte a înnoirilor să capete putere de lege, că poporul începu să ceară neîntîrziat împărţirea pămînturilor prin tragerea la sorţi. Aceasta era şi dorinţa lui Agis, care încredinţă însărcinarea lui Agesilaos spre a o duce la bun sfîrşit. Acesta trebuia să adune mîină de lucru şi să treacă, mai înainte de orice, la destelenirea pămînturilor, menite să sporească cu întinderile lor, lanurile, grădinile şi livezile Spartei; îndată după încheierea destelenirilor, Agesilaos trebuia să vegheze asupra tragerii la sorţi şi să conducă împărţirea obştească a tuturor acestor întinderi adunate. Dar Agesilaos nu contenea să găsească pricini de amîinare: întîi, că dăduse gerul şi frigul peste Elis, apoi că mulţi oameni din părţile locului zăceau bolnavi, apoi că se apropiu sărbătorile; în cele din urmă, că măsurătorile nu puteau începe pînă nu venea vestitul matematician din Samos, aşteptat să-şi pună priceperea la bătaie pentru împărţire; apoi, că mai trebuia să vină un altul, cirac din vechea şcoală a lui Pythagora, priceput la secarea mlaştinilor şi la aducerea apei pe pămînturile secetoase. Iar timpul trecea fără întoarcere, în toate aceste săptămîni de târăgănare. Agesilaos se bizuia, de bună seamă, pe ceva atunci cînd prelungea într-una aşteptarea, amînînd lucrările ce-i fuseseră încredinţate: căci altminteri, un asemenea demers l-ar fi putut costa învinuirea de trădare şi alungarea din dregătorie. Lucrul în care îşi pusese el toată nădejdea era izbucnirea unui război venind să zădărnicească fără putinţă de scăpare înfăptuirea înnoirilor. Agesilaos aştepta în taină vijelia, care să îm-

prăstie ca pe niște frunze uscate toate visele deșarte nutrite de Agis. Și viforul se dezlănțui.

Etolienii, care de mulți ani purtau război cu Liga Ahaică, fără însă a izbuti să treacă peste strîmtoarea care despărțea cele două tabere, reușiseră totuși să străbată ținutul Phocidei, pînă aproape de țărmurile Thebei, amenințînd să pătrundă în Peloponez pe la Magariki. Cetățile străjuind țărmul de partea Spartei, de la Patras pînă la Trizina, ca și cele din Argolida — împreună cu insulele Salamina și Egina ținînd de Liga Ahaică — păreau în stare să le țină piept. Totuși, multe din cetățile acestea se sfădeau între ele pentru întîietate : laconienii, spre o pildă, pînă nu de mult frați de luptă ai etolienilor împotriva aheilor, doreau în acest fel să dovedească că vechile lor legături erau rupte odată pentru totdeauna și că alăturarea lor la Confederația Ahaică era lipsită de dedesubturi și vicleșug. Pentru că tocmai se șoptea că intrarea lor în alianță ar fi putut avea și alte țeluri. S-o sape, de pildă, mișelește dinlăuntru ei, să-i smulgă poate hățurile din mîini, ca Laconia să stea la cîrma tuturor. Pentru a spulbera asemenea bănuieli cereau acum efortul cu luare-aminte, prin diferite jalbe să pornească război împotriva etolienilor. Agesilaos cercetă cererile lor și găsi prilejul așteptat. Aduse la cunoștința efortilor că avînd în vedere alianța încheiată, Sparta avea înalta îndatorire de a lua asupra-și sarcina acestui război. Toți împărtășiră aceeași părere, așa că jalbele fură înaintate celor doi regi cu tot sprijinul, iar ei încuviințară, Agis cel dintîi. Nu numai fiindcă drept era ca înțelegerile Spartei să fie pázite, ci și pentru că socotea de neîngăduit ca altă oștire decît a Spartei, să calce în Peloponez. Se întîmplase, cînd și cînd, ca unele cetăți ale Peloponezului să se afle în război fratricid, dar oricît de aprige ar fi fost aceste ciocniri, ele rămîneau neînsemnate față de năpasta încălcării țării de către oștiri venite de aiurea. Încă mai istoriseau bătrînii despre grozăviile semănate printre spartani cu un veac mai devreme, de către oștile năvălitoare ale lui Pelopida Thebanul. În patru rînduri fusese prădată și jefuită Lacedemonia de călcîiul pustiitor al străinilor. Cei mai în vîrstă își aminteau de pătîmirea Spartei cu treizeci de ani mai înainte, cînd

cetele lui Pyrrhos călcaseră totul în picioare în drumul lor spre întemeierea preaputernicului regat din Epir. Pînă și femeile intraseră atunci în luptă pentru salvarea Spar-tei. Năvălitorii nu cruțau nici porțile caselor. Șanțurile de lîngă ziduri, crîngurile sacre, vestita agora a Spartei, toate erau pline de leșurile vitejilor răpuși în bătălie. Gura bătrînilor nu avea cuvinte să zugrăvească toate grozăviile, la care, în tinerețile lor, fuseseră martori atunci cînd oști străine călcaseră Peloponezul. Pacoste ca aceea nu mai trebuia, în vecii vecilor, să cadă asupra țării, ziceau ei. Etolienii — erau cu toții de părere — trebuiau cu orice preț ținuți la hotare. Aceasta era și părerea lui Agis, care ținea ca ea să fie împărtășită de toți oamenii Peloponezului. Primejdia care atunci bătea amenințător la porțile cetății, avea să-i facă pe toți, pen-tru prima oară, uniți într-un singur suflet. Agis dorea cu înflăcărare această unire în simțire a tuturor. Într-a-devăr, unirea tuturor cetăților din Peloponez într-un singur stat de sine stătător, putea deschide calea mult visată și spre o altă unire, mai temeinică și mai adîncă. Nădejdea aceasta începuse să crească precum un vlăstar în sufletul elenilor tineri, păstrată încă în taină și sub obroc de împrejurări nemărturisite și de țeluri înguste și josnice. Agis nu se putea resemna însă să creadă decît într-o întîrziere a acestei depline uniri, căci pentru el era cu neputință de gîndit ca ea să nu se împlinească în cele din urmă. Dar, mai înainte de orice, în cetățile Peloponezului, dezbinat de pe urma atîtor războaie, se cerea deșteptată conștiința primenită a unei patrii cu mult mai întinse, țara tuturor. Prilejul se ivise: sub amenințarea etolienilor se cădea ca toți să se simtă un singur suflet.

Agis nu putea pierde clipa de cumpănă a acestei co-tituri: primi, firește, bucuros ca Sparta să respingă cu armele în mînă năvălirea dinspre miazănoapte a etolie-nilor. Rămînea însă de hotărît care dintre cei doi regi să stea în fruntea oștirii. Într-acesta, Agesilaos nu lăsă nici el ca prilejul să treacă și zori plănuierea urzelii sale. Lăudă iscusința lui Agis în a-și apropia tineretul și pă-turi foarte largi ale poporului, darul său de a insufla

încredere, răsplătită din plin de credința cu care toți îl ascultau și îl urmau; era prin urmare firesc și nimerit ca el, cel mai destoinic dintre ei să conducă oastea cu rîvnă și cu braț de fier. Nimeni nu putea fi împotriva, iar Agis primi sub porunca sa oștirea Spartei.

Înainte de a porni către hotare, ostașii, potrivit vechilor rînduieli, trecură printr-o seamă de pregătiri. Toți se scaldară în Eurotas și la băile publice, apoi fiecare îmbracă tunică roșie de sărbătoare, iar frunțașii îl însoțiră pe Agis înaintea altarelor, la jertfele aduse, după datină, zeilor ocrotitori Apollo și Hefaistos și lui Ares, zeul războiului. Agis se lăsă întovărășit și de ai săi, în primul rînd de cele trei femei ale casei — bunica, mama și soția sa — precum și de fratele său mai mic. La despărțire le sărută cu toată dragostea. Tînăra Agiata, ca soție, ceru învoirea să-i însoțească pașii pînă la ieșirea dintre zidurile Spartei și Agis nu se împotrivi. Străbătura astfel Sparta împreună, în fruntea oștirii, pînă la șanțul de sub metereze. Se adunaseră acolo nevestele ostașilor ca să-și ia rămas-bun și să-i îmbărbăteze. La porțile cetății, tînăra regină îi încredință pavăza, asigurîndu-l că în același loc avea să-l aștepte de îndată ce avea să primească vestea întoarcerii lui, ca pe aceeași pavăză să-și poată așeza pruncul așteptat atunci cînd se va înfățișa cu el eforilor. Fără vorbe mari îi ură biruință și fapte de bărbăție, să aibă ce povesti mai tîrziu fiului lor și celorlalte vlăstare viitoare de dăruit Spartei. Cuvintele ei, rostite atît de firesc, dar cu atîta mîndrie, îi insuflară putere în inimă. Căci, deși nu ducea lipsă de bărbăție, sufletul lui simțea nevoia unei alte inimi alături: era bine s-o aibă lîngă el, la plecarea în război, cu chipul ei cel atît de frumos alături de el în acea ultimă clipă. O sărută din nou, mișcat pînă-n adîncul sufletului și încălecă fără zăbavă: prelungirea acelei clipe i-ar fi ținut în loc și pe ceilalți, petrecuți pînă acolo de soțiile lor. Strunindu-și lăutele și lirele, un pîlc de ostași intonară un imn al lui Tyrteu urmat de primele măsuri ale marșului. Nu mai era timp de pierdut și, la un semn, porniră cu toții cîntînd voioși.

Nimeni n-ar fi zis că mergeau la război; era atîta voie bună și voioșie între ei toți, încît păreau să fi pornit

într-un marș de plăcere. Aceleași simțăminte păstrară ostașii tot timpul, de-a lungul mărșăluirii lor, de la marginile Spartei pînă la capătul drumului lor. Pe unde treceau, părerile lăsate în urmă erau dintre cele mai bune. Nu încălcau țarinele, iar trecînd prin cetăți cîndva dușmane Spartei se arătau toți cuviincioși și cinstiți. Acești ostași ai lui Agis nu cereau nimănui nimic și lăsa-u pe toată lumea în pace. Mărșăluiau pe timp de noapte atît de încet, încît nici o pasăre nu se trezea din somn, iar dimineața, oamenii aflau cu mirare că trecuse oastea prin orașul lor. Toate acestea i se datorau tînărului rege care-și învățase ostașii să prețuiască noblețea popoarelor, arătîndu-le bună-cuviință și cinstire, omenindu-i pe cei mici și pe cei mari în egală măsură, și nu semănînd printre ei teamă și groază. Învățătura lui era aceea de a nu face altora ceea ce ție însuți nu-ți place. Totul rostit cu atîta sinceritate, cu purtări atît de modeste, încît ai fi zis că regele nu-i decît un cetățean oarecare, ceea ce tocmai făcea să fie ascultat cu drag. Străinii care vedeau această oștire nu-și puteau închipui că rînduiala oamenilor ei era opera noului rege, a acestui tînăr, ci vedeau mai curînd în ea rodul asprei tradiții de disciplină a vechii Sparte; și își aminteau de purtările nepătate ale acestei oștiri spartane din anii trecutului ei de măreție, cînd stătuse sub cîrma unor căpetenii precum neasemuitul Agesilaos*, falnicul Lysandros** și vajnicul Leonidas***. Amintirea lor — își spuneau unii — își lăsase pesemne pecetea asupra tinerii oștiri, pe care tocmai o vedeau mărșăluind sub ochii lor. Căci n-aveau cum să știe că Agis, de curînd înscăunat la domnie și neîncercat în războaie, era totuși părintele acestei oștiri: nu apucase într-adevăr să i se

* Agesilaos al II-lea, pomenit și mai înainte, rege care a izgonit pe perși din Asia Mică, atîngînd cu oștirea sa vestita cetate Sardes în anul 396 î.e.n.

** Cea mai însemnată figură politică și militară a lacedemonienilor în războiul de treizeci de ani, dus împotriva atenienilor (431—401 î.e.n.).

*** Eroul bătăliei de la Thermopyle (480 î.e.n.). Plutarh pomeneste aceste nume de eroi, fără a păstra ordinea lor cronologică.

ducă vestea. Cine și-ar fi putut închipui, necunoscându-l îndeaproape, nestînd umăr lîngă umărul lui, nepășind alături de el către hotare, că din acel suflet de băietăndru, mai tînăr și mai fraged parcă decît al tuturor ostașilor săi, izvorau simțăminte atît de înălțătoare, puterea de îmbărbătare a unei oștiri întregi, năzuind către laurii biruinței. Nimic din înfățișarea lui nu-l arăta să fie rege al Spartei. Purta tunica obișnuită a ostașilor, și toate purtările lui dovedeau atîta hărnicie și cuviință, încît nimic nu trăda obîrșia și demnitatea sa regească. Doar ascultîndu-l vorbind, văzîndu-l mai de-aproape puteai simți darul ales al bogăției sale sufletești, vredniciile sale de rege fără pereche. Într-atîta de deosebite erau înzestările lui, încît orice om de bună-credință s-ar fi simțit bucuros să-l urmeze cu cinste și dragoste, pînă la marginile pămîntului. Din nefericire, tocmai această putere avea să-l piardă pe Agis, trăgînd cu ea și osînda. Dar acestea toate se vor dezvălui treptat în cele ce urmează.

Cel ce se găsea în fruntea Confederației Ahaice, trebuia să îi aștepte pe spartani, potrivit înțelegerii, în afara cetății, într-un loc aflat chiar pe țarm, la sînul mării de lîngă Corint. Oștirea lui Agis ajunsese cea dintîi și poposi acolo, în așteptare. Tînărul rege ținu sfat cu ofițerii săi și cei doi efori care, după legea Spartei, însoțeau oștirea, spre a cumpăni cît mai bine, în ce fel anume aveau să stea de vorbă cu Aratos. Erau de față și Lysandros, Mandrokлідas, Hippomedon, aliații lui cei mai apropiați, bărbați căliți în lupte îndelungate, ca să-și dea și ei cu părerea. Cu toții împărtășiră același punct de vedere, pe care, cu siguranță, l-ar fi împărtășit și ceilalți trei bărbați alăturați ceva mai tîrziu mișcării de înnoire a Spartei, pe nume Demoharis, Ampharis și Arkesilaos. Stavila se cerea pusă în calea oștirilor năvălitoare, în chiar acel loc, unde limba de pămînt legînd Argolida de Megaris se îngusta cel mai mult; acolo, înfruntarea celor două oștiri le-ar fi dat cei mai mari sortii de izbîndă, vrăjmașii fiind împiedicați să se desfășoare și să se reverse pe un front larg în Peloponez. Dar Demoharis, Ampharis și Arkesilaos rămăseseră acasă, la Sparta, întrucît cel cu care Agis împărțea domnia era

proaspăt înălțat pe tron și lipsit de pricepere, ceea ce ar fi însemnat ca mai toate grijile domniei să cadă, de fapt, pe seama lui Agesilaos. Era deci firesc ca hotărârile să fie luate și fără ei, cu atât mai mult cu cât ar fi fost, cu siguranță, de aceeași părere în privința locului celui mai bun pentru desfășurarea bătăliei.

Spre ceasul asfințitului, sosi la locul întâlnirii și Aratos în fruntea unei oștiri pestrițe, alcătuită din oameni din toate cetățile confederației. Descălecînd de pe armăsarul său, își plimbă ochii preț de cîteva clipe, asupra spartanilor care-i ieșiseră în întâmpinare, încercînd să-și dea seama care dintre ei era Agis. Știa că trebuie să fie un bărbat foarte tînăr, dar privirea lui se tot oprea pe la alții. Nu și-ar fi putut închipui, într-adevăr, că acest băietăndru care nu purta pe umerii săi nici o haină scumpă, și care după vîrstă ar fi putut să-i fie fiu, domnea asupra Spartei. Nu se putu convinge decît după ce schimbă cîteva vorbe cu el. Agis îi ură bun venit cu o cuviință care era semnul ales al unei educații cu adevărat regești, apoi îl pofti pe Aratos în cortul său ca să se poată cunoaște mai bine: Aratos înțelese atunci prin ce virtuți deosebite domnea în Sparta acest flăcău chipeș și frumos. Departe de a se purta cu semeție și trufie, cum ar fi făcut poate alții, din toate vorbele lui se vedea cît de la locul lui este, cît de departe de el era rîvna întîietății deșarte. Îl încunoștință pe Aratos că recunoștea dreptul său de conducător al războiului și că n-avea de gînd să se împotrivească hotărîrilor lui.

A doua zi dimineată, convorbirile fură duse mai departe în cortul lui Aratos. Acesta înfățișă punctul de vedere după care oastea etolienilor trebuia lăsată să intre în Peloponez fără vărsarea unei singure picături de sînge, ocolindu-se astfel orice luptă nu numai singeroasă, dar și îndoielnică. Ogoarele, zicea el, erau pustii, veneticii n-ar fi avut ce mînca și, lipsiți fiind de merinde, ar fi pierdut o primă bătălie, bătînd în retragere de foame. Pe de altă parte, localnicii și ostașii confederației i-ar fi hărțuit fără oprire, întinzîndu-le curse la drumul mare, la răscrucile potecilor, pretutindeni pe unde ar trece oastea străină, alegîndu-se cu pîrjol și pagube în-

semnate, fără ca nimeni să poată descoperi făptașii. Ostașii lor s-ar vedea siliți să trăiască zi de zi cu teama că moartea îi pîndește la orice pas. Peloponezul fiind de fapt o înfundătură, vrăjmașii și-ar putea muta de colo-colo taberele, fără însă să poată găsi vreo ieșire alta decît drumul întoarcerii: costul fiind mult mai mare decît cîștigul, ei singuri ar hotări în cele din urmă să-l părăsească.

Prin astfel de propuneri, Aratos puna de fapt la încercare puterea de judecată a băiețandrului venit să țină sfat cu el ca rege. Părerea lui Agis se deosebea însă de a lui. Sparta vedea lucrurile altfel: etolienii trebuiau ținuti cu orice preț la porțile Peloponezului, ca să-și primească astfel lecția, ei și toți cei care s-ar mai încumeta să le calce pămîntul. Altminteri, ce rost putea avea, și care mai putea fi temeiul Ligii Ahaice și al alianței cu Sparta? Înfrățirea cetăților lor ar fi ajuns de rîsul lumii și și-ar fi pierdut buna faimă pretutindeni. După ce stărui bărbătește, lămurind toate temeiurile acestei propuneri, Agis adăugă totuși că va ține seamă de hotărîrea lui Aratos, dar că-l va face răspunzător de orice întorsătură neplăcută. Chibzuind încă o dată Aratos răspunse că îmbrățișează totuși punctul de vedere al Spartei, care, la urma urmei, nu se deosebea de adevăratele sale convingeri de ostaș. Părerea lui era însă să nu pornească ei lupta, (care, cine știe, s-ar putea să nu mai aibă loc), ci să aștepte bine pregătiți, trecînd la asalt doar în cazul în care etolienii ar fi început cei dinții să se bată. Agis nu se împotrivi. Datina spartană voia ca la plecarea ostașilor într-un război, urarea mamelor lor să fie: „Pe scut, sau sub scut“, cu alte cuvinte „întoarce-te biruitor, ori mort“. Dar cine ar fi putut crede că cei pieriți în luptă nu lasă în urma lor dureri în inimi, și că cei de acasă, rămași singuri, nu-i plîng în tăcere? Războiul, într-adevăr, duce mereu la moarte tineri viteji, sortiți altminteri să fi trăit, lăsînd în schimb, în urma lor șuvoiul lăuntric al durerii. A porni războiul cu nesăbuință e tocmai de aceea o nebunie: a-l porni silit de împrejurări spre a-ți scoate țara din primejdie, spre a-ți ocroti familia și tot ce ai mai scump pe lume, este cu totul altceva: omul luptă atunci cu

îndîrjire și credință pentru ocrotirea unor vieți. Astfel, cu înțelepciune judeca și Agis, atunci cînd dădu dreptate lui Aratos, învoindu-se să nu pornească ei războiul cei dintîi.

Oștirile se așezară în tabără și-și pregătiră în liniște întăriturile, săpînd șanțuri, clădind metereze. Pe măsură ce etolienii auzeau zgomotul cazmalelor și sunetul lucrătorilor pregătind netulburați respingerea, cu atît începeau să se lase cuprinși de teama că războiul lor n-avea să izbîndească și că, de fapt, era fără rost pornirea lui. Mai erau și alte împrejurări care prin ciudățenia lor îi țineau cumva cu mîinile legate. Serile, într-adevăr, spartanii se odihneau în jocuri și cîntece nepăsătoare, ca și cînd s-ar fi aflat nu la război, ci la vreo serbare. În nopțile cu lună plină, recitau în cor minunate elegii închinete lui Endymion, chipeșul păstor iubit cu înfocare de Hecate, care-l adormise pentru totdeauna în văgăuna unei peșteri. Dar cînd vîntul bătea dinspre tabăra spartană, etolienilor li se părea cu uimire că aduce pe aripile nopții sunet nedeslușit de țitere și lire. Și cădeau nedumeriți pe gînduri, căci se întrebau cum ar putea ei să învingă pe acești bărbați neînfrițați care se pregăteau de luptă petrecînd. Cum să te măsoari într-adevăr cu asemenea cutezanță? Etolienii chibzuiau toate acestea cumpănind cu grijă toate urmările faptelor pe care erau puși.

Fără de veste sosi atunci în tabăra spartană un sol al regelui rămas acasă, Kleombrotos. Crainicul venea cu două știri la Agis, una bună și plăcută, cealaltă tristă și îngrijorătoare. Începu cu cea dintîi, ca să aducă bucurie tînărului rege : regina îi născuse urmaș, un prunc dolofan și sănătos, cu ochii albaștri ca ai lui. Agis simți pe loc dorința arzătoare de a mistui depărtările, de a se afla înapoi acasă, lîngă leagăn, să-și poată lua pruncul în brațe, să-și poată dezmiarda regina. Ieși valvîrtej din cort în liniștea nopții și se duse lîngă calul său drag, primit în dar de la Teucros de ziua nașterii lui. Îl îmbrățișă și plîns pe grumazul lui, închipuindu-și astfel o olipă, că vorbește cu suflitul prietenului său răposat.

Apoi se potoli și se așează pe o piatră de unde ridică ochii spre crugul stelelor împinzind bolta cu pulberea lor luminoasă, coborînd parcă pînă la pămînt o scară de nestemate, și Agis simți imboldul să urce treptele ei, visînd la creșterea odraslei sale, la gîndul bun pe care avea să-l sădească în inima lui curată; la oamenii învățați pe care avea să i-i dea drept călăuză... Dar Hippomedon, vărul său ieși după el să-l readucă în cort. Căci înăuntru, cu o privire gînditoare, solul venit de la Sparta îl aștepta ca să-i aducă la cunoștință și cea de-a doua veste, mai amară, o veste pentru care cu greu își căuta cuvintele. Treburile mergeau prost la Sparta — zicea el — și bine ar fi fost dacă el, Agis ar fi putut fi de față. Solul nu vorbea limpede, deschis și parcă ocolea într-una cîte ceva din cele ce se petreceau acasă. Agis însă, știindu-l credincios și cunoscîndu-i simțămintele, ghici din vorbele lui nedeslușite primejdia ce se întrezărea și înțelese că trebuia negreșit să se întoarcă printre ai săi. Ținu sfat cu cei trei aliați mai apropiați și toți fură de aceeași părere, cu atît mai mult cu cît începerea luptelor nu contenea să se lase așteptată. Avea însă de lămurit împrejurarea cu Aratos, față de care avea datoria de a nu părea că-și încalcă îndatoririle de aliat și de ostaș. Îi spuse fără înconjur care erau pricinile ce-l cheamau să se întoarcă la Sparta, dîndu-i toate asigurările că, în caz de nevoie, s-ar întoarce cu toată oștirea fără nici o precupețire la hotarul dinspre Megaris. Aratos arătă toată înțelegerea și-l lăsă să plece în pace, nu fără a-i împărtăși temerea sa că, în ceea ce privește Sparta, războiul părea să fie acum înăuntrul ei.

Acasă, treburile stăteau mult mai prost decît își închipuise Agis. Sînt împrejurări anume cînd cel rău devine și mai rău, cînd mîrșăvia naște culmea mîrșăviei. Așa cum pe de altă parte, cel bun — în aceleași împrejurări — își poate arăta din plin toată cinstea și bunătatea. Căci o mare greșeală este să te lași înșelat atunci cînd, în împrejurări prielnice, cel rău își poate ascunde nevolnicia arătîndu-se cumsecade, ca cei drepti și slabi de inger să-l socotească sfînt și drept; tot astfel, greșit ar fi să fie aspru judecat cel drept pentru cine știe ce greșeală săvîrșită în împrejurări nefericite... Cel rău și

viclean, tot rău și viclean rămîne în pofida ocrotirii împrejurărilor, după cum cel bun, tot bun rămîne în pofida tuturor, și drept ar fi să i se ierte, tocmai de aceea, greșeala.

La Sparta, în tot acest răstimp, Agesilaos începuse să-și dea arama pe față, iar bătrîna Arhidamia se convingea, cu ochii ei, tot mai mult de toate aceste adevăruri. De bună seamă, înțeleaptă și pricepută la oameni, văzuse întotdeauna, sub toate înfățișările lui, un ins fără convingeri adînci, un viclean și un hrăpăreț. Tocmai de aceea nu-l putuse prețui niciodată, chiar dacă nu pomenea despre asta, căci era fratele norei sale și n-avea nici o plăcere să stîrnească pricini de supărare, stricînd prin aceasta buna înțelegere din casa lor. Ar fi putut în schimb să-l mustre și să-l judece aspru între patru ochi, dar și asemenea dojeni i se păruseră zadarnice. Mîhnitor era faptul că mulți se lăsaseră duși de nas pornind de la fățarnicia purtării sale de la început, cînd se arătase de aceeași părere cu tinerii în legătură cu nevoia unor înnoiri în Sparta, ca mai apoi, să-și schimbe părerea cu totul, cînd nici un fir de ață nu-l mai trăgea într-acolo. Căci lupul schimbă părul, dar năravul, ba: poate ieși pe ascuns din văgăuna sălașului său, se poate gudura făcînd pe cîinele credincios, anume ca să-i intre omului în ogradă și apoi să sară la beregată, să sfîșie și să ucidă. Bătrîna Arhidamia știa pe de rost toate dedesubturilor acestei învățături, iar pilda purtărilor lui Agesilaos, nu făcea decît să i-o împrăspăteze. Folosind prilejul potrivit al absenței lui Agis, nu se mai sfia deloc să-și dea în vileag bicisnicia sufletului său de lup. Într-adevăr, cine i-ar fi putut sta în cale să-l oprească? Agis și ai săi erau departe, la război, și cine putea ști dacă aveau să se mai întoarcă vreodată... Celălalt rege, Kleombrotos, era un ins șters și molatec lipsit de pricepere la oameni. Nu-l ducea mintea mai departe decît pînă acolo încît să fie grijuliu să-și păstreze scaunul. Dintre efori, doi — după lege — erau plecați cu oastea. Un altul căzuse bolnav și zăcînd cu frica morții în sîn, nu mai dădea doi bani pe nimeni și nimic. Singurul efor cu conștiința curată, care se împotrivise cu dîrzenie lui Agesilaos, era cel care pornise spre hotare, la Isthmia

spre a dezvălui lui Agis cele ce se petreceau la Sparta, și încă nu apăruse...

Bătrîna Arhidamia nu mai știa nimic de soarta lui, întrebîndu-se chiar dacă nu pierise rătăcit pe drum, sau răpus de ucigași plătiți, ceea ce nu era deloc cu neputință. Căci cine l-ar fi putut opri pe Agesilaos de la vreo ticăloșie cît de mare? Sora lui, în vinele căreia curgea același sînge? Teama de alte tulburări și mai mari încă? O bătrînă neputincioasă cum se simțea și era Arhidamia? Agiata, o plăpîndă femeie cu prunc? Într-adevăr, femeile erau mai mult cu gîndul la copilul ce trebuia să se nască și la ocrotirea lui, năuce de bucuria așteptării și primirii pe lume a vlăstarului regesc. Mai erau alții care să-l fi putut opri? Dimoharis, Ampharis, Arkesilaos? Aceștia nu umblau decît împreună, și dacă unul s-ar fi codit cumva, se împrăștiau cu toții. Numai tustrei puteau fi de folos cuiva sau unei cauze, și tocmai acest lucru nu scăpă vicleniei lui Agesilaos. Trase mai întîi în cursă pe nestatornicul Arkesilaos, care o dată cu noile rînduieli ar fi pierdut orice prilej de înavuțire pe seama căsătoriei sale cu văduva nepotului său. Arkesilaos, odată cîștigat, intră în vorbă, căutînd să-i lămurească și pe ceilalți doi, arătîndu-le cît de prostește se lăsaseră convinși de noutăți, pe cît de nebunești, pe atît de neîncercate, și îi pofti să chibzuiască în tihnă la toate cele ce îi așteptau, și cît de puține foloase, cît de multe ponoase aveau să tragă de pe urma așa-numitelor primeniri. Tertipul lui Agesilaos reușea din plin. Agis cu ai săi se aflau departe, cuvintele lor de îmbărbătare și lămurire nu mai aveau putere și, unul cîte unul, cei rămași la Sparta păreau că se dezmeticesc lepădînd convingerile sădite în inimile lor cu atîta înfocare de tînărul rege; era ca și cînd toate fuseseră o haină de sărbătoare, dezbrăcată fără părere de rău, odată sărbătoarea terminată. Purtarea lor s-ar mai fi putut asemana cu a celor care, cocoțați pentru o raită sărbătorească pe stadion în carul altuia, îl părăsesc sărînd în grabă de teama ca nu cumva să se răstoarne, din fugă, o dată cu el.

În acel timp se nimeri ca Ampharis să-și mărite fata și să vrea să-i facă o nuntă bogată, ca de om al curții. Era departe de el gândul de a pune puțină înfrinare și cumpătare în acea împrejurare, ținând seama de faptul că Sparta era pe picior de război. Mai mult chiar, merse pînă acolo cu necuviința, încît cerși Agesistratei, cu împrumut, hlamide și alte odăjdii scumpe, giuvaericele și tacîmuri de la palat, pentru ospățul nunții pe care-l voia stropit cu vin din pocale de aur bătute cu pietre scumpe, din cele primite în dar de la străinii prieteni ai Spartei. Agesistrata șovăi, mai cu seamă că toate giuvaericelele și întregul tezaur al coroanei era în stăpînirea Spartei, nu a familiei domnești: în cele din urmă se înduplecă să i le dea cu împrumut, gîndindu-se că, în acest fel, făcîndu-i pe plac, și l-ar putea avea alături, credincios mai departe fiului ei. Dar, ca de obicei, mărinimia nu avu parte de răsplată, ci dimpotrivă, căci binele făcut celor nevolnici se dovedește aruncat în vînt, cînd nu vine chiar să se răzbune asupra celor darnici: căci dînd apă la moară răului, omul își face doar dușmani, gata oricînd să i se ridice în cap. Dar despre toate urmările acestor întîmplări va fi timpul să vorbim mai tîrziu.

Într-adevăr, mai însemnată decît orice era mișelia nelegiuirilor săvîrșite în chiar acel timp de Agesilaos. Ca și cînd foloasele de pe urma prescrierii datoriilor nu ar fi fost îndeajuns de mari pentru îndeostularea lăcomiei sale, se porni mai departe, cu ahtiere, după alte agonisiri nedrepte, trecînd cu seninătate peste faptul că asemenea purtări nevrednice aruncau umbra cea mai urîtă asupra dregătoriei sale de dinast și mare efor, de la care, în primul rînd, era de așteptat păzirea cu sfințenie a legilor. Pentru el totul devenise, cu nerușinare, un mijloc și o treaptă spre cîștiguri tot mai mari, căci nu se mai da în lături de la nimic pentru aceasta. De pildă, fără a se sinchisi de nimeni și de nimic, trecu la sporirea de două ori a dărilor din rodul ogoarelor. Zadarnic se plîngea lumea că n-avea de unde plăti, el rămînea surd și neînduplecat, învîrtoșat în nedreptate și sigur pe sine, ca omul ce știe că n-are de dat nimănui socoteală de faptele lui.

De Kleombrotos care se dovedise un molatec, lipsit de orice părere, nu îi păsa cîtuși de puțin, și deși era rege, nu-l mai băgă în seamă. Agis plecat la război era pentru el o rudă, nicidecum o piedică, și tocmai de aceea vorbea despre el cu oarecare cuviință, dar nimic mai mult. De părerea fiului său, Hippomedon, se sinchisea prea puțin. Cît despre nora sa, care zadarnic încerca să-l mustre, spunîndu-i pe tăcute ce tată nevrednic vedea în el, Agesilaos se prefăcea că nu pricepe nimic. Și poate chiar așa era, avînd în vedere cît de căpos era. La fel însă îl mai priveau și alții, tot mai mulți cetățeni cinstiți ai Spartei, în ochii cărora începuse să mocnească ura. În spatele lui oamenii începuseră să sușotească, cei mai îndrăzneți se gîdeau să pună la cale descăunarea lui. Unul dintre oamenii lui de încredere află însă de aceasta și-i șopti că-l paște o mare primejdie : oricînd, oriunde, oricine i-ar fi putut înfige cuțitul răzbunării în spate ; oricînd, oriunde, o săgeată ticăloasă i-ar fi putut străpunge inima. Gîndul la o astfel de moarte atît de fulgerătoare îl tulbură și-l făcu să calce la rîndul său pe urmele tuturor celor urîți de obște și de popor : se înconjură de oameni de nimic, pricepuți însă la mînuirea cuțitului și, plătindu-i ca să-i fie credincioși, îi presără pretutindeni pe unde treceau drumurile lui. Plata acestor haimanale se făcea — cum este de la sine înțeles — din dările pe care le scotea pe spinarea săracilor, cei ce trudeau din greu spre îmbuibarea sa. Nu era nimic de mirare de vreme ce puterea stăpînea cu forța, rezemată și hrănită zi de zi din sărăcia și lipsurile celor mulți. Dar ca și cînd acestea toate n-ar fi fost de-ajuns, haimanalele plătite să-l păzească pe Agesilaos, se prefăcură încetul cu încetul în tot atîția zbiri pentru bietul popor, căci fiecare se socotea stăpîn pe locul lui, ca și marele efor pe scaunul său de dinast. Astfel că, în scurt timp, Sparta se umplu de ciurde de tirani mărunți, lipsiți de orice conștiință. Într-acestea, întăritarea și vrajba celor asupriți și chinuiți creștea ca un val, iar dușmanii înnoirilor mai înainte cerute de Agis, răspîndeau pretutindeni zvonul că tot ce se întîmpla, tot ce devenea de neîndurat pentru popor, se datora în întregime lui Agis, de vreme

ce el însuși își lăsase unchiul dinast să țină cîrma Spartei în mîini pe timpul războiului.

Și astfel, în timp ce tînărul rege se întorcea din tabăra de război, curat de orice vină, la Sparta uneltitorii îi pregăteau capcanele celui mai aprig deznodămînt. Agesilaos, în tot acest răstimp, ținea sus și tare să aducă tuturor la cunoștință că, și după înapoierea lui Agis și încheierea timpului, toate aveau să rămînă neschimbate, căci avea să stea efor mai departe, pe toată viața, pe totdeauna. Asemenea amenințare reușise să scoată lumea din minți, dînd imbold doar celor care se împotriveau înnoirilor prevestite, dîndu-le chiar prilejul cel mai nimerit să le nimicească.

Capitolul VIII

Agis tocmai străbătea grăbit Argolida în drumul întoarcerii sale spre Sparta... Coborînd astfel spre miazăzi, împreună cu oamenii săi, o întîmplare nenorocită îl sili la un popas neprevăzut care îl făcu să piardă două zile. Înaintînd pe marginea unui drum gloduros, calul său preaiubit se poticnise, alunecînd în cădere pe un povîrniș rău unde își zdrobise piciorul și burta. Agis nu se putea îndura să-l părăsească în starea aceea, în crucea acelei sălbăticii. Era doar calul pe care-l primise în dar de la Teucros și i se părea că o parte din sufletul prietenului său sălășluia mai departe într-însul; calul, de altfel, îi arăta o mare dragoste, îi căuta mîngîierea și, mai mult, avea un dar al presimțirii ori de cîte ori îl păștea vreo primejdie: atunci necheza mai tare ca și cum ar fi vrut să-l înștiințeze să se apere. Agis ținuse nespus de mult la acest bidiviu căci îi înțelegea graiul. Pe de altă parte, calul acesta credincios îi amintea de galopurile lor tinerești de la țară, de toate călătoriile făcute pe vremuri împreună cu Teucros, de clipele ferice cînd înotau în apele de cleștar ale rîului Eurotas,

și de asemeni, de zilele de tabără de curînd încheiate. Pentru nimic în lume nu ar fi putut părăsi ca pe un nimeni, în durerea lui, acest suflet de frate... Era cu neputință să nu stea să-l îngrijească, încercînd să-i aline suferința, ba să-l tămăduiască chiar, dacă ar fi putut. Făcu tot ce-i stătu în putință, chemă pe medicii oastei pricepuți la răni, îi rugă să facă tot ce era de făcut... Dar, zadarnic, calul pierduse prea mult sînge și nemai-avînd nici o scăpare, trăgea să moară. Lui Agis i se strîngea inima de durere văzînd privirea mută a animalului, rugîndu-se parcă de el; în cele din urmă tot chinul i se curmă și își dădu sfîrșitul. Agis rămase foarte îndurerat de această pierdere, pe care, totodată, o luă ca un semn rău. Posac și nemîngiat, îl îngropă și porni din nou cu oastea la drum, lăsînd în urmă Argolida.

Vestea întoarcerii lui Agis stîrni mare vîlvă în Sparta. Toți cei care erau împotriva schimbărilor de el începute, nădăjduseră să nu-l mai vadă niciodată, căci credeau că va muri în război și abia văzînd că se întoarce începeau să priceapă ce urmări avea să aibă venirea lui acasă. Căci ce era de așteptat de la un om drept și cinstit cum era Agis? Nu și-ar fi cruțat unchiul, ci l-ar fi scos din dregătorie, ar fi cerut poporului iertare pentru greșeala săvîrșită, ar fi trecut la pedepse împotriva tuturor celorlalți care își încălcase răsunare puterile încredințate. Toată obștea și-ar fi strîns iarăși rîndurile în jurul lui, așteptînd împlinirea făgăduințelor. Avînd dovada de netăgăduit a felului necinstit în care unchiul său, Agesilaos tăragănasese lucrurile, s-ar fi străduit să recîștige tot timpul pierdut, luîndu-și asupra lui cît mai multe sarcini, cu gîndul de a duce cît mai repede la capăt primenirile făgăduite, și de a pune odată pentru totdeauna capăt oricăror împotriviri. Marea cotitură s-ar făptui curînd și nimic pe lume nu i-ar mai putea sta în cale. Decît, poate, o stăvilire fulgerătoare, care să înăbușe în fașă prima mișcare a lui Agis. O asemenea stavilă ar fi putut fi readucerea lui Leonidas pe tron, pe temeiul că Kleombrotos s-ar fi arătat nepriceput, iar cetatea Spartei nu putea rămîne, în lipsa lui Agis, fără rege. Pornind de aci, toate ar fi fost mult mai ușoare. Leonidas punînd iarăși mîna pe cîrma cetă-

ții, s-ar fi răzbunat împotriva tuturor acelor care-l alungaseră, înlăturînd fără milă pe toți care-l stînje-niseră.

Lucrul cel mai greu era săvîrșirea grabnică a acestei schimbări, înaintea sosirii lui Agis. Uneltitorii nu mai pierdură timpul ci se puseră neîntîrziat pe treabă, trimițînd solie chiar în noaptea aceea, la Tegea, să-l aducă pe Leonidas înapoi pe tron. Îl sculară iute din somn, îl îmbrăcară, și fără prea multă vorbă îl urcară în car. În cea mai mare taină fusese, înainte de aceasta, prins Kleombrotos, luat pe neașteptate din patul lui în timp ce dormea și legat, dus apoi pe sus și închis sub pază într-o șură îndepărtată, de unde nici un strigăt nu i se putea auzi; spre ziuă, uneltitorii putură să se înfățișeze lumii înștiințînd poporul Spartei că Leonidas cel atotputernic era din nou regele lor. El însuși apăru în poarta palatului și căutînd în chip viclean să-și atragă vocile potrivnicilor săi, recunoscă smerit că multe, într-adevăr, nu merseseră bine, dar că pornind la drum nou, cu toții aveau să aibă grijă să îndrepte cele strîmbe. Vorbe isteț ticluite, plăcute auzului, îndeobște la îndemîna tuturor demagogilor, dar care mai întotdeauna sînt menite să rămînă vorbe goale. Poporul asculta încrezător și — cum printre ei se aflau și unii puși anume să-l ponegrească pe Agis, cum că nu îndeplinise nimic din ceea ce făgăduise — mulți începură a gîndi că față de secătuirea la care fuseseră ținuți de Agesilaos, Leonidas s-ar fi putut arăta ca o rază de nădejde prevestind revenirea la timpuri mai bune. Cu siguranță că avea să-l alunge pe zbir punînd capăt nemiloaselor dijmui și spaimii datoriiilor, își ziceau mulți dintre ei. Mai bine deci cu Leonidas decît cu năpasta adusă Spartei de un rege tînăr și nepriceput. Mulți chibzuiau în acest fel sătisiți de atîtea rele și nedreptăți.

Pe cînd la Sparta se petreceau toate astea, Agis ajunsese cu oamenii săi la Tegea. Întrucît căzuse noaptea, nu mai intră în cetate, ci poposi în afara zidurilor, sub cerul liber, ca oștirea să se poată bucura de o scurtă odihnă, iar dimineța să pornească mai departe la drum către Sparta. Întîmplarea făcu însă ca Hippomedon să

iasă din cort și, prin întuneric să audă sporovăiala unui drumeț din Tegea, povestind tot ce se petrecuse în noaptea din ajun în cetate. Cum veniseră solii din Sparta, cum îl luaseră pe sus pe Leonidas, ca să-l aducă iarăși pe tron. Vestea, după cum era de așteptat, l-a tulburat foarte pe Hippomedon : își dădea seama că cele petrecute la Sparta erau nu numai îngrijorătoare, dar de-a dreptul primejdioase, și că se cereau luate măsuri neîntirziate. Dar mai înainte de orice voia să se asigure de adevărul celor auzite, să afle întocmai tot ce se întâmplase ; socoti ca atare mai bine să pornească de unul singur spre Sparta și să se strecoare acolo fără să fie recunoscut spre a cerceta cu de-amănuntul, la fața locului, totul, de-a fir-a-păr, iar apoi să revină între ai săi aducând tânărului rege și oștirii veștile adevărate. I se păru că așa era mai cuminte și încredință planul său lui Mandroklidas și Lysandros, rugându-i să nu spună nimic lui Agis spre a nu fi împiedicat să plece. Îi făgăduiră — neliniștiți și ei de cele auzite, dându-i și un cal de schimb, ca să-l înlocuiască pe al său și să nu întârzie. Se înțelesesă repede, în cuvinte puține, toate pline de miez. Mai multe ar fi fost fără rost.

Plecă din tabără fără nici un zgomot, să nu prindă nimeni de veste, apoi, pe măsură ce se îndepărtă, o porni valvîrtej în galop. Gonea iute peste văgăuni și coclauri lăsînd celălalt cal să alerge de unul singur înainte. Lumina lunii care-i cădea din spate îi lungea umbra făcînd-o să plutească uneori pe spinarea celui alt cal, ca și cum ar fi fost însoțit de năluca unui tovarăș de drum. Alergară noaptea întreagă astfel, Hippomedon gîndind și cumpănind cu acea umbră, ce avea de făcut după toate cîte aflase și mai avea de aflat, întipărirîndu-și-le bine în minte. Chibzui tocmai de aceea că era mai bine să nu intre în Sparta de-a dreptul. Își priponi caii în afara zidurilor și așteptă să se însereze ca s-o poată lua pe ascuns spre casă. Ajuns în prag bătu, și încetișor își chemă nevasta. Ea deschise repede și văzîndu-l rămase înmărmurită. Se îmbrățișară și intrară neîntirziat la adăpost unde schimbară primele gînduri despre toate cele întîmplate. Ea îi povesti totul, oarecum șovăitoare, și despre nemăsura strigătoare la cer a tatălui său.

— N-ar avea nici un rost să-ți ascund adevărul, oriunde te-ai duce să întrebi ai afla de două ori mai multe.

Era într-adevăr de prisos să-l scutească de ceea ce știa o lume întreagă. Hippomedon avea deplină încredere în ea, știa că nu mințea niciodată. Era mai bine că auzea de la ea nesăbuința tatălui său, decît să îndure rușinea de-a le afla în tîrg, de la alții. Aprins de minie și împins de simțul datoriei, așa cum îl sfătuisese toată noaptea umbra care-l însoțise la drum, nu mai putu ține seama că vinovatul era propriul lui tată; se năpusti în ușa lui, căci casele lor erau în aceeași curte, acolo unde Agesilaos se zăvorîse posomorît și înspăimîntat de moarte. Cînd dădu ochii cu fiul său, prinse inimă, gîndind poate că o întorsătură neașteptată a lucrurilor avea să-i aducă o porțiță de scăpare.

— Fiule! îi strigă el, bine ai venit, te așteptam!

— De ce să mă aștepți? sări fiul necruțător. Ca să-ți împarți fărădelegile cu mine?

Și nemernicul înțelese neîntîrziat pricina pentru care îi năvălise fiul în casă. El putea fi pedepsitorul și era prea tîrziu ca să se mai ferească. Hippomedon puse mîna pe un ciomag și se răsti la el fără pic de milă:

— Nimic din ce-i frumos n-ai prețuit, tată? Nici măcar de mine nu te-a durut, știind foarte bine că nu trăiesc decît pentru Sparta?

Hippomedon nu așteptă răspunsul — ce-ar fi putut să-i spună la urma urmelor? — ci începu să-l croiască nemilos, deși, de fiecare dată cînd ridica mîna, îl durea în suflet. Dar datoria îl îndemna să-l pedepsească trecînd peste durerea de a da în propriul său părinte. Și cu cît Agesilaos urla mai tare și mai îngrozit, cu atît Hippomedon suferea mai mult, abia reușind să-și înăbușe plînsul. Îl lovea fără îndurare, de parcă și-ar fi vărsat toată mînia în săvîrșirea acestei datorii nevoite. Nimic nu-l mai putea înfrîna, nici măcar brațul soției, care auzind strigătele alergase după el rugîndu-l să se oprească și să-și pedepsească tatăl mai curînd printr-un adînc dispreț.

— Tatăl meu nu va fi niciodată în stare să priceapă asemenea lucruri, îi răspunse Hippomedon, fiecare trebuie lovit acolo unde-l doare.

Și dintr-o dată găsi altă pedeapsă, mult mai potrivită. Cît ai clipi se repezi la o secure ce îi stătea la îndemînă și se porni să spargă cu furie cele două lăzi în care Agesilaos își ținea ascunși galbenii și celelalte agoniseli. Apoi deschizînd fereastra începu să arunce în stradă — de parcă ar fi înnebunit — bani, giuvaeruri și pocale de aur, care se rostogoleau zăngănind pe lespezile străzii.

— Iată pentru ce le-ai tot agonisit!... Luați-le, spartani! striga el spre trecătorii adunați afară.

În acea clipă, Agesilaos turbă cu totul și începu să urle ca un apucat, ca și cînd cineva ar fi sărit să-l omoare. Țipa ca din gură de șarpe și blestema. La strigătele lui, oamenii începură să se adune de peste tot și văzînd cu ochii lor ce comori adunase de pe spinarea obștei, fură cuprinși cu toții de o furie sălbatecă, ba unii, dezlănțuindu-se, începură la rîndul lor să-l lovească.

— Lasă-l pe seama noastră, îi strigau lui Hippomedon, te scutim noi de el.

Trăgeau de jefuitorul lor tîrîndu-l în drumul mare, unde pîlcuri de calici alergau să înhațe — precum niște păsări de pradă — galbenii și tot ce le cădea în mînă. Groaza bătrînului îi întărita parcă și mai mult. Înspăimîntată, nora lui își chemă bărbatul să-i pună în vedere să-i oprească.

— Ajunge, îl dojeni ea cu asprime, or să-l omoare, ajunge, oprește-i!

Hippomedon își reveni căutînd să-și scape tatăl din mîna celorlalți. Dar lucrul nu mai era cîtuși de puțin ușor, oamenii care îl împresuraseră erau tot mai numeroși și dornici de răzbunare. Cine să-i mai poată opri? A lupta singur împotriva unei gloate întregi era o nebulie. Soției lui Hippomedon i se făcu milă și-i ieși în întîmpinare.

— Oameni ai Spartei, le strigă ea. Bărbatul meu și-a închinat întreaga viață cetății acesteia. Sparta îl cinstește pentru faptele lui de vitejie. N-a cerut niciodată

răsplată pentru ceva. Acum vă cere și el un singur hătîr : pe tatăl său. Lăsați-l în seama lui. Dovediți-i că și voi îl prețuiți cum se cuvine.

Doar astfel reuși să-i înduplece, atingîndu-i în mîndria lor. La căderea nopții, istovit, Hippomedon izbuti să-și scoată tatăl ascuns într-un car, afară din Sparta, ca să-l ducă cît mai departe, într-un loc pustiu, dincolo de zidurile din afară, să nu mai știe nimeni de el...

Tot ceea ce a urmat s-a desfășurat în grabă și într-o mare învălmășeală. De îndată ce Leonidas ceru sprijinul mulțimii făgăduind să fie pe plac poporului, se grăbi să-și satisfacă setea de răzbunare și să-și asigure deplin puterea. Ţelul său era de a-l înlătura pentru totdeauna pe celălalt rege — la nevoie chiar ucigîndu-l — căci îl socotea răspunzător de alungarea sa de pe tron ; ca și pe ginerele său Kleombrotos, care nu șovăise o clipă să-i ia locul, ca și cînd n-ar fi așteptat decît să-i smulgă sceptrul din mînă. Dădea uitării faptul că Agis îl scăpase din mîinile lui Agesilaos, atunci cînd acesta se pornise să-l prindă la Tegea, uita că dacă se mai afla în viață, stăpîn iarăși pe tron, i-o datora tot lui. Dar Leonidas nu mai putea ține seamă de nimic, căci vedea în Agis cea mai mare primejdie. De altfel, făgăduise celor care-l aduseseră înapoi la domnie, să zădărnicească orice schimbare. Or, aceasta nu era cu putință decît înlăturîndu-i cu totul pe ceilalți. Kleombrotos, chiar fiind bărbatul unicei sale fiice, se cuvenea să-și ia și el plata cuvenită pentru nestatornicia lui. De ce nu chibzuiise că fura pe tatăl soției sale, gata să calce și peste cadavrul lui spre a urca treptele tronului? De ce nu se gîndise și la soția lui, Hilonida, refugiată alături de el în templu, purtînd încă haina îndoliată, de durere pentru tatăl ei. De ce nu fusese Kleombrotos la înălțimea menirii sale de fiu și soț? De ce nu-i fusese milă de ei? Nici el, Leonidas, n-avea să aibă acum milă. Nici pentru el, nici pentru Agis, celălalt bazileu răspunzător de toate.

De la primele lui cuvinte fiica lui înțelese ce avea de gînd. Și mai înainte de orice, se grăbi să-și scape bărbatul. Căută să pună mîna pe cheia închisorii și de îndată ce făcu rost de ea, pătrunse pe ascuns în temniță, dezvăluindu-i planurile tatălui său. Apoi își aduse copiii

să-i sărute în grabă și îl împinse afară, șoptindu-i îndemnul :

— Nu mai sta pe gânduri, iute la templu !

Kleombrotos se avîntă afară, dar paznicii prinseră de veste și porniră să alerge după el. Îl urmăreau cu îndirjire în timp ce el cu sufletul la gură, gîfîia să ajungă la adăpost. Dar templul de aramă al „rugătorilor“ închinat zeiței Athena, se afla destul de departe de acel loc, către pădure, așa că, temîndu-se să nu-l ajungă din spate următorii, se strecură iute lîngă altarul lui Poseidon, într-un locaș mai apropiat de locul unde se afla.

Curînd, vestea răspîndindu-se în toată Sparta, ajunse și la celălalt palat, o dată cu toate amănuntele despre isprăvile lui Hippomedon. Cuprinse de neliniște, cele trei femei începură să se teamă. Dacă Leonidas arătase atîta mînie ginerelui său, de ce s-ar fi purtat mai bine față de celălalt rege la întoarcerea lui ? Nu era nici o îndoială că îi purta gînd rău. Lucrurile trebuiau neapărat stăvilite din timp. Agesistrata copleșită de necazul abătut pe capul fratelui ei, nu mai ținea seamă de cine avea dreptate și cine ba, socotindu-se neputincioasă pentru a da orice sfat folositor. Mai ageră se dovedi bătrîna. Își sfătui nepotul mai mic să pornească fără preget la drum ieșind în întîmpinarea fratelui său încă înainte ca acesta să se apropie de cetate, ca să-i aducă la cunoștință noua întorsătură a lucrurilor. De vreme ce avea cu el oștirea și era însoțit de cei mai vrednici tovarăși ai săi — Mandroklidas și Lysandros — să se îndepărteze în grabă. Tînărul plecă imediat. Dar Agiata merse mai departe și nu se mulțumi cu atît : ea nu uitase făgăduința făcută bărbatului său la plecare, cînd își luaseră rămas-bun lîngă șanțurile zidurilor, anume, că avea să-l aștepte în același loc, la întoarcere. Credincioasă deci cuvîntului său, mai ales că îl știa în primejdie, se pregăti să-i iasă în întîmpinare la intrarea cetății, arătîndu-i toată îngrijorarea ei, cerîndu-i și dîndu-i sfaturi despre cele ce aveau de făcut. Nu stătu mult pe gânduri și nu se mai sfătui cu nimeni. Își înfășură copilul strîngîndu-l bine la piept și, convinsă că avîntul tinereții e un scut de nebiruit, se zori în fuga mare spre porțile ce-

tății. Dar odată ajunsă acolo, trebui să stea în așteptare ceasuri întregi. Trecătorii care o zăreau se gîndeau de bună seamă la minunile pe care le poate face iubirea adevărată atunci cînd trece peste orice piedici fără să-i pese de nimic: pînă și o regină nu mai ține seamă de nimic, cînd dragostea o mîină și cînd singurul ei gînd este cum să-i fie de folos bărbatului iubit în care crede.

Dar în cetatea Spartei se desfășurau, în tot acest timp, cu totul alte lucruri. Leonidas scos din minți de furie, deoarece Kleombrotos îi scăpase printre degete adăpostindu-se în templul lui Poseidon, porni cu trei cete de ostași înarmați pînă-n dinți, cu care împresură templul, astfel încît fugarul „rugător“ să nu mai poată ieși nici pînă în curtea lăcașului ca să bea apă de la fîntînă.

Spre surprinderea multora, Hilonida, soția celui urmărit și fiica urmăritorului, sosi la fața locului cu cei doi copii ai săi, purtînd veșmînt de doliu și pătrunse în templu spre a se alătura soțului ei. Nu era totuși nimic de mirare pentru cei care o cunoșteau pe Hilonida, o femeie cu un puternic simț al datoriei și ale cărei purtări fuseseră drepte în toate împrejurările. Într-adevăr, și atunci cînd tatăl ei fusese primejduit și se ascunsese în templu, își lăsase acasă soțul și copiii, căci datoria ei de fiică o îndemna să fie alături de el ca sprijin și mîngîiere în nenorocirea lui. Iar după surghiunirea părintelui său la Tegea, îi împărtășise amărăciunea purtînd semnele doliului și sfădindu-se deseori cu soțul ei, pe care îl socotea răspunzător de jalea și nenorocirea tatălui ei. Acum, cînd soțul ei era cel fugărit, aceeași datorie o îndemna să fie nevastă și mamă credincioasă, alăturîndu-se lui cu copiii, încercînd să-l scape. Zadarnic Leonidas, cu puterile sale de rege, îi striga să-și ia copiii și să iasă afară, ea stătea pironită cu ei în ușa templului, ba chemă și pe Kleombrotos să stea alături de ei și împreună cu toții șezură umili și îndurerați pe trepte, Hilonida cu o mîină îmbrățișîndu-și soțul, cu cealaltă copii. Cu părul despletit după fugă, chinuită și înlăcrămată, spuse regelui și părintelui său următoarele cuvinte:

— Tată, tunica mea de doliu și mîhnirea mea nu le port astăzi din nou pentru bărbatul meu, le port de cînd am fost alături de tine în templu. De atunci și din tot timpul surghiunului tău. În tot acel timp, cît ai fost lipsit de putere și de sceptru, am purtat în inima mea acest doliu și-am suferit. Acum, cînd tu ți-ai regăsit mărirea și coroana, port iarăși doliu și mă chinui, căci vrei să îmi omori bărbatul pe care-l iubesc din fragedă fetie. Ce ai de spus la toate astea ?

Tăcu un timp. Lacrimile îi brăzdau chipul, cuvintele ei erau înecate de plîns, iar copiii văzînd-o astfel lăcrămau și ei în tăcere. Strînși împreună, umăr la umăr, cu toții erau ca un izvor viu al durerii și deznădejzii, iar trecătorii care se apropiau să-i vadă, erau mișcați și ei pînă la lacrimi de amărăciunea lor. Dar Hilonida, cu ochii împăienjeniți de lacrimi, părea că nu mai vede nimic în jur. Privirile ei căutau pironite la răzbunătorul ei părinte pe care îl implorau. După un timp mai adăugă că nimeni n-avea dreptul să-l învinuiască pe soțul ei, căci în frămîntarea și învălmășeala care domneau la Sparta, era cu neputință ca toți să fie de aceeași părere asupra vinovatului. Fiecare după judecata sa putea crede că e unul, sau altul. Apoi văzînd că nici vorba bună și rugătoare, nici lacrimile nu-l puteau convinge, îi spuse și ce hotărîre luase :

— Dacă stărui să-l ucizi, află că vei ucide de două ori cu propria ta mînă, fiindcă înaintea lui mă voi omori și eu. Cum m-ar mai răbda inima să trăiesc mai departe printre celelalte femei ale Spartei, cînd nici bărbatul, nici tatăl meu nu se îndură de rugămințile mele ? În ochii tuturor nu aș mai fi altceva decît o soție și o fiică nevrednică, demnă numai de dispreț : la vremea cînd erai prigonit, Kleombrotos avea tot dreptul să facă ce-a făcut, deși eu nu eram de aceeași părere ; dar acum, omorîndu-l, ai arăta tuturor că el avea dreptate și că într-adevăr, mai presus de orice, pui folosul domniei tale, mergînd pînă la a călca în picioare viața copiilor tăi.

Istovită de durere amuți și își lipi fața, răvășită de suferință, de fruntea lui Kleombrotos, uscîndu-și lacrimile în părul lui. În acea clipă abia își dădu seama de

lumea adunată în jurul lor. Dar nu avea pentru ce să se sinchisească și nici nu se clinti, după cum neclintiți rămaseră și cei doi copii din brațele ei. Stăteau cu toții nepăsători și resemnați ca și când ar fi așteptat și ei să fie uciși. Lumea era adînc mișcată. Toate privirile începură să se îndrepte spre rege, pironindu-se asupra lui stînjenitor de aspru. Astfel că, după un timp, începu să se sfătuiască cu prietenii care-l însoțeau, și în cele din urmă, îi porunci lui Kleombrotos să se ridice și să plece, părăsind nu numai templul, dar și Sparta, într-un surghiun de bunăvoie. Apoi cu glas mai blînd își rugă fiica să rămînă cu el, să nu-și părăsească părintele care tocmai îi iertase soțul, ci să vină împreună cu copiii ei sub acoperișul palatului său, acuma pustiu. Era rîndul regelui să se roage de ea, căci ochii minții lui vedeau singurătatea care-l aștepta ca o amenințare. Zadarnic însă, căci Hilonida credincioasă bărbatului hărăzit ei de soartă, se ridică împreună cu el și amîndoi, cu copiii în brațe, ca o familie cu adevărat unită, intrară cu evlavie în templu și aduseră prinos de mulțumire zeului salvator. Apoi părăsiră locașul făcîndu-și loc tăcuți prin mulțime.

Privind-o așa cum era, cu hainele răvășite, dar cu chipul luminat de pace, pășind senină alături de soțul ei, oamenii se gîndeau la norocul lui Kleombrotos, care la urma urmei, nu avea ce să deplîngă plecînd în surghiun cu o asemenea soție lîngă el. Căci toată Sparta avea despre Hilonida o părere minunată și numele ei era pe toate buzele; fapta sa era istorisită de toți; o prietenă alergă într-acestea neîntîrziat să istorisească și tinerei regine Agiata, care stătea în așteptarea soțului ei, în fața intrării în cetate. Aflînd aceasta se simți îmbărbătată, gîndindu-se că dacă Hilonida dăduse o astfel de luptă pentru bărbatul ei, avea să aibă și ea sorti de izbîndă luptînd pentru preaiubitul ei Agis, împărțind cu bucurie soarta lui, oricare ar fi ea. Cu astfel de pilde, gîndea ea, cu asemenea virtuți arătate de femeile Spar-tei, patria nu putea să piară, orice s-ar fi întîmplat. Fiindcă patria lor, cetatea, era tot o casă la urma urmelor, în care, dacă femeia se pricepe să-și vadă de rosturi cu chibzuință și măsură, toate se păstrează cheazășuite

în buna rînduială a unei singure familii, viețuind în pace sub un singur acoperiș. Dar vai și amar de casele unde femeia, sau mama, greșește calea și o ia razna, oricît de bun ar fi bărbatul, atunci și tatăl și copiii se duc care încotro, iar casa se destramă.

Într-un tîrziu, la căderea serii, se iviră în zare și primele cete ale oștirii lui Agis, frînte de oboseala drumului. Încă de departe Agis văzu că soția lui îi ieșise în întîmpinare. Descălecă neîntîrziat și alergă ca un copil să o sărute și să-și ia pruncul în brațe. Bucuria era atît de copleșitoare, încît, pentru o clipă, lumea întreagă pieri pentru Agis, de parcă nimeni n-ar mai fi fost pe întregul pămînt decît ei trei, scutiți de orice griji și primejdii. Agiata nu-i tulbură bucuria primelor clipe, dar apoi îi istorisi cu de-amănuntul toate cîte se petrecuseră în lipsa lui la Sparta. Amărăciunea tînărului rege nu poate fi zugrăvită în cuvinte. O întrebă despre prietenii săi credincioși Dimoharis, Ampharis, Arkesilaos, nădăjduind că ei, măcar, ținuseră steagul sus... Îi răspunse mai pe ocolite, temîndu-se să nu-l dezamăgească prea mult, cu atît mai mult cu cît oștirea oprită în loc începuse să dea semne de nerăbdare, oamenii dorind, cum era firesc, să ajungă cît mai repede acasă. Regina nu avea timp să lungească vorba, totul era să-i dea primele știri care să-i înlesnească luarea unei grabnice hotărîri. Cu sprijinul oastei, Agis trebuia să pornească neîntîrziat la măturarea neorînduielilor care domneau în cetate și care — spunea ea — îi puneau viața în primejdie. Dar Agis se împotrivi, căci nu voia să pornească el însuși, regele Spartei, război în propria lui țară, fie chiar și pentru a pedepsi. Stăruia în credința că vorba bună și înțeleaptă însoțită de darul convingerii erau de-ajuns pentru a curăți Sparta de netrebnici și a o readuce pe drumul cel bun. În zadar soția lui stăruia, arătîndu-i temerile. Agis rămînea neclintit într-ale lui. Să fi întrezărit el, în adîncul sufletului său, că dincolo de o schimbare oarecare, Sparta avea nevoie de un martir și că aceasta, nu alta era ursita hărăzită lui de propria-i dreptate în credință? Ca un adevărat premergător, pași hotărît să deschidă drum viitorului îndepărtat : Agis

își făcu intrarea în oraș în cel mai pașnic chip cu putință, cu pruncul în brațe, umăr la umăr cu soția sa încrezătoare.

De îndată ce ajunse la palat, îi ieșiră în întâmpinare mama și bunica lui care, cuprinse de cea mai mare neliniște, îl sfătuiră într-un glas să ridice oastea cît mai era timp, cît încă îi mai era supusă și asculta de poruncile lui, și astfel să aducă pacea și buna rînduială în mijlocul obștei. Căci prea multă îngăduință și stinghereală din partea lui s-ar fi răzbunat prin urmări cumplite chiar asupra lui. Agis încercă, deși fără rost, să le facă să înțeleagă că nu despre îngăduință era vorba, ci de cuvenita orînduială, potrivit căreia oștirea nu se cade să se amestece în treburile dinlăuntru ale cetății, unde, singură și curată, voința poporului să domnească. Căci dacă din două părți aflate în confruntare, una vine să-și impună dreptul prin forța armelor, cealaltă se va socoti îndrituită să facă la fel, judecînd că ideile fruntașilor ei sînt cele mai bune. Credința în dreptatea unei cauze nu dă dreptul la dobîndirea întîietății cu sila. Pentru Agis era un singur caz cînd asemenea măsuri erau îndreptățite : dacă libertățile obștei ar fi fost innăbușite de tiranie, într-un desăvîrșit dispreț al înaltelor idealuri de dreptate. Doar atunci răzvrătirea e în firea lucrurilor și armele sînt sacre. Totuși nu se putea vorbi de despotism la Sparta în acel chip. Astfel credea Agis. El mai era convins de încă un lucru, cu toată buna credință : credea că votul poporului era de partea lui. Ceru deci să fie lăsate toate în voia lor pentru încă o zi, timp în care să-și poată trage răsuflarea împreună cu tovarășii săi Lysandros, Mandrokliidas, Hippomedon, ca împreună cu ei să se poată înfățișa în agora și să ia cuvîntul înaintea poporului. Consimțămîntul acestuia, de care nu se îndoia, avea să arate de partea cui era cauza cîștigătoare. Și nu spre folosul său, ca bazileu, ci spre folosul și mai marele bine al Spartei.

Cu fruntea sus porni astfel din nou pe calea luptei sale drepte, fără vicleșuguri, dedesubturi și ocolișuri. A doua zi în zori, plecă de unul singur să-și aducă prinosul de închinare, ca orice cetățean umil, zeului Apollon,

ocrotitorul Spartei. Ieși din templu, pășind stingher prin cetatea încă pustie, pașnică și liniștită, netulburată încă de larma zilei, când, deodată, în urma lui auzi zgomot înăbușit de pași. Se întoarce și privi înapoi cu luare-aminte, o dată, de două ori, dar nu zări pe nimeni. O clipă i se păru a surprinde totuși umbrele a doi inși, care însă, trăgându-se după un colț, se făcură nevăzute. Intrînd la bănuială, strigă după ei, dar nu primi nici un răspuns : cei doi păreau să fi intrat undeva la adăpost. Agis grăbi pasul văzîndu-și de drum mai departe, fără s-o ia totuși la picior, lucru nepotrivit cu vîrednicia sa de rege ; însă din clipa aceea nu își mai putu lua gîndul de la temerile despre care îi vorbiseră soția, mama și bunica sa, atunci cînd stăruiseră asupra îngăduinței sale prea mari față de secăturile care puseseră mîna pe pîrghiile puterii, punîndu-i acum, tot mai mult viața în mare primejdie. Își dădu seama cu întîrziere că pașii înăbușiți pe care-i auzise în ulița pustie, cu bolți și intrînduri adînci între ziduri, nu puteau fi pași cinstiți, de vreme ce fețele acelor inși nu catadicseau să se arate la lumină : erau ale ucigașilor care-l urmăreau viclenește pîndind să le sosească clipa. Nu peste mult l-ar fi ajuns din urmă, la prima cotitură, ca să-i împlînte cuțitul în coaste. Se întrebă ce-ar fi putut să facă. Mai era cale destul de lungă pînă să ajungă la drumul umblat. Și dintr-o dată, la un alt colț, zări pe alți doi care tocmai se trăgeau înapoi ca să se ascundă. Se opri și cuprins de tulburare, privi în jur. În stînga lui, deasupra zidurilor unei curți, printre coroanele măslinilor, întrezări frontonul alb al templului de aramă al zeiței Athena. Un gînd anume îi străbătu fulgerător mintea și, în aceeași clipă un băiat ivit în mijlocul drumului îi strigă cu glas speriat :

— Ferește-te, bazileu al Spartei !

Dar o dată cu strigătul, o săgeată ucigașă lovi copilul, care se prăbuși răpus la pămînt. Era un băiat frumos, să tot fi avut doisprezece ani, o nădejde de viitor a Spartei. Agis vru să se repeadă spre copilul lovit, dar își dădu seama că n-ar fi avut timp, căci era țintuit de ucigași. Se strecură cotit într-o curte pe care o străbătu grăbit, frămîntat de neliniște, iar apoi pătrunse în tem-

plul pe care-l zărise cu o clipă mai înainte. Ajuns sub acoperişul lăcaşului sfânt, se mai linişti, cu gândul că ucigaşii aveau totuşi să se împrăştie după un timp, şi el însuşi, atunci, ar fi putut ieşi afară. Dar chiar scăpînd teafăr de astă dată, ce avea să facă atunci cînd aceiaşi ucigaşi mişei, l-ar mai pîndi în altă zi; şi se întrebă cum i-ar sta lui, bărbatului viteaz, să iasă printre oameni cu paznici după el, ca şi cînd poporul Spartei ar fi încetat să-l mai iubească. Căci el tocmai în această iubire îşi puna toată nădejdea, în ea vedea toată ocrotirea. Se hotărî deci să rămînă în templu ca „rugător“, ca poporul să se convingă că regele lui cinstit şi nevinovat, care-şi iubise cetatea cu adevărat, căzuse pe nedrept sub lovitura unor vrăjmaşi mişei: revărsîndu-şi atunci mînia, ca valul de nestăvilit al mării, furtuna răzbunării obşteii avea să-i alunge pe cei ce-l prigoneau. Se hotărî să ducă lupta cu mijloacele celui slab, să rămînă flăcăruia de la care cei dreپti şi mulți să-şi poată aprinde făcliile.

Destăinui acest gînd al său unui om care, întîmplător, poposise şi el în templu. Acesta, neputîndu-şi stăpîni uimirea, alergă într-un suflet la palat vestind că Agis s-a adăpostit în templu, pîndit de ucigaşi. De la palat vestea ajunse îndată la prieteni şi sprijinitori şi mai departe, la eforii de curînd aleşi la imboldul grăbit al lui Leonidas. De la aceştia vestea se răspîndi mai departe la Gerusia, în agora şi întreaga cetate. În Sparta se stîrni o zarvă uriaşă. „Agis rugător!“, acest strigăt era pe toate buzele: oamenii nu conteneau să alerge cu ştirea încoace şi încolo, aducînd-o la cunoştiința celor mai îndepărtate unghere ale Spartei şi împrejurimilor ei. Mai mult decît toți se tulbură însă Leonidas, căci mişelia uneltirilor sale era dată în vileag. Cel mai mult ridicau glasul acei tineri care nu încetaseră o singură clipă să creadă în Agis şi care acum îşi jurau să-l scape. Fu găsit şi leşul băiatului pe care slugi plătite îl uciseră, de teamă să nu dea pe fața urzelile lor mişeleşti. Copilul fu înmormîntat cu mare alai şi cinste ca un mucenic al Spartei, mulțimea aruncînd ocară şi răspunderea aceluia omor nedrept pe umerii nemernici ai lui Leonidas, pe tagma celor care-l înconjurau. Două zile

Sparta întreață fu în fierbere : de pretutindeni se ridicau vocile tinerimii sărace, glasuri de cetățeni cinstiți și plini de nădejde, apărind cu însuflețire ideile lui Agis, înfierînd pe Leonidas ca cea mai mare piază rea a cetății și amenințînd cu răscoala. Kleomene, fiul acestuia, aflat întîmplător la cîteva întruniri se strecura nevăzut afară din mulțime, rușinat de propriul său tată. Deși un flăcău încă fraged, crescuse în înțelepciune văzînd toate cîte se întîmplau, înavuțirea unora și sărăcirea celor mulți, și începuse să cumpănească tot mai mult, trăgînd către cauza sfîntă a dreptății. Nu apucase încă să spună nici o vorbă de ocară tatălui său, sau despre el, altora. Desigur, cumințenia îi porunceă să se teamă de mînia și puterea părintelui său. Dar ochii și mîntea lui vedeau și judecau prin cugetul tuturor acelor tineri de seama lui, cu care împărtășea aceleași păreri. Aceștia făceau parte din sufletul lui. Iată de ce Kleomene se rușina de tot ce auzea, nu-și mai găsea locul nicăieri, s-ar fi ascuns oriunde, cît mai departe de tatăl său, spre a nu fi părtaș la vina și osînda lui. Fiorul răspunderii îi zguduia conștiința, îl îndemna să caute un suflet, un om căruia să i se poată destăinui. Gîndi astfel, că singura ființă în stare să-l asculte era Agiata, care în acea clipă suferea cu siguranță mai mult decît el însuși pentru tatăl său. Își luă inima în dinți și îi bătu la ușă. Agiata îl primi cu inima liniștită și îi ascultă păsul. Kleomene îi mărturisi cît de mult îl chinuia rușinea și cît de necruțător, în adîncul sufletului său, înfiera purtarea mișelească și smintită a părintelui său. Nu venise cu gîndul să se lungească, ci doar ca să-și destăinuie durerea și, nădăjduia el, în acest fel să i-o aline pe a ei, datorată propriului său părinte. Agiata însă vru să stea de vorbă pe îndelete. Petrecură astfel aproape două ceasuri, în care timp mai mult ea vorbi, învederînd, chiar fără să-și dea seama, cît de mare era mîndria sădită în inima ei de Agis. La despărțire, atunci cînd îl petrecu la ușă, Kleomene simți că, în sufletul său, Agiata izbutise să picure ceva dintr-al ei... Acel ceva care, cîndva, avea să prindă chip precum un gînd păstrat în nerostire multă vreme...

La palat, femeile țineau sfat fără istov. După întorsătura atât de neașteptată a lucrurilor, bunica, mama și soția lui Agis nu puteau sta cu mâinile în sân, ci căutau prin toate mijloacele să găsească o cale de ieșire din strâmtoare, un prilej de mîntuire pentru tînărul rege. Nici una nu se amăgea cu gîndul că a-i dori binele, sau a aduce zeilor prinos ar fi fost de-ajuns: trebuia pus mîna și înfăptuit ceva, trebuia găsită ieșirea din cumpănă. În nici un caz nu se putea purcede ca în acel basm cunoscut, în care un năier, după scufundarea corăbiei sale, văzînd că se înecă, se ruga întruna de zeița Athena ca să-l scape; dar un glas răsunînd din ceruri îi spuse: „nu-i rău să te rogi Athenei, dar mai dă și tu din mîini!” Într-adevăr, vai de omul care-și așteaptă salvarea doar din mila zeilor. Chiar de și-ar ține toți urechile deschise la rugăciunile celor necăjiți, pe cine să sară să ajute mai întii, dintre atîtea nenorociri și atîția nenorociți cîți sînt pe lumea asta? Ca să nu mai spunem nimic de faptul că zeii iubesc și ajută mai ales pe cei ce-și poartă singuri de grijă.

Reginele așadar se frămîntau, întrebîndu-se cum să aducă desfășurările pornite atât de rău, pe un făgaș mai bun. Era într-adevăr o nenorocire faptul că nu se puteau bizui pe un bărbat destoinic care să țină hăturile în mînă. Agesilaos, de la care purcesese tot răul, fusese izgonit; Hippomedon era sleit sufletește de puteri după toate cele prin care trecuse; Arhidamos, necopt încă la minte, care, plecat să iasă fratelui său în întîmpinare, rătăcise drumul. Și apoi, cum să-l îndemni acum să preia el această grea sarcină, lipsit de școala vieții cum era, mai senin și mai nepriceput încă decît fratele său?

Agiata era totuși de părere că s-ar fi putut găsi o cale pentru a-l scoate pe Agis din templu, fără a-l pune în primejdie, după pilda Hilonidei; așa că, luîndu-și copilul în brațe, fugi să se adăpostească în templu, alături de bărbatul ei. Agis o muștră spunîndu-i că astfel

de dibăcii femeiești îl înjoseau ca bărbat și bazileu al Spartei, căci nu se cădea să fie ocrotit de femeia lui, ca și cînd i-ar fi fost teamă de dușmani. Își arată recunoștința pentru dovezile ei de credință, dar o rugă să plece în bună pace. Nu putea să nu recunoască că avea și ea, ca femeie, dreptate; dar Leonidas se lăsase înduplecat de Hilonida, pentru că Hilonida îi era fiică. Agiata însă nu-i era fiică, așa că de ce s-ar fi arătat mărinos? Pentru el, Agiata nu era decît o ființă străină.

Dar această întorsătură nu-i era cîtuși de puțin pe plac lui Leonidas, care avea din ce în ce mai multe pricini să se neliniștească. Faptul că un rege tînăr și cunoscut pentru scutirea lui de vicleșuguri și prihană, ajunsese să se adăpostească într-un templu, ca „rugător“, de teama tovarășului său de domnie, nu putea prevesti nimic bun pentru nici unul dintre cei doi bazilei. Fapta lui nu făcea decît să adune nori grei deasupra capului său, prevestind izbucnirea furtunii și căderea unor trăsnete care puteau lovi pe oricine, fără să aleagă. Oricine trece în timpul vijeliei prin pădure, se poate alege trăs-nit de fulger, căci nici un cap nu-i mai la adăpost decît altul. Leonidas se temea așadar și ar fi făcut orice ca să-l scoată cît mai repede pe potrivnicul său din sălașul sacru. Îl luă mai întîi cu frumosul, folosind șiretlicul: se duse în carne și oase la templu și-l strigă de afară, cerîndu-i să se dezlipească de altar, să iasă de acolo, să intre în mijlocul oamenilor iarăși, să vină fără teamă să domnească amîndoi, împreună ca mai înainte. Văzînd că nu primește răspunsul, adăugă că Sparta îl ierta pentru tot ceea ce chipurile făcuse, căci era tînăr, lipsit încă de școala îndelungată a vieții și că, fără îndoială, fusese tîrît prin vicleșug de Agesilaos în toate ponoasele. Dar Agis nu răspundea nimic și pe bună dreptate: căci nu recunoștea în nici un caz că ar fi adus vreun rău Spartei și nici nu putea avea vreo încredere în spusele lui. Bănuiala că i se întindea o cursă era pentru el limpede. În sinea lui, alegerea era făcută: mai bine să rămînă mai departe „rugător“, așteptînd ca mînia poporu-

lui dezlănțuită într-un sfârșit să se reverse, încînd mișelia tuturor celor nemernici. Leonidas, pe de altă parte nu se înșela în așteptările sale cu privire la primejdie și se grăbea să pună capăt cît mai grabnic acestei stări. Întăritat că nu-l putea păcăli prin șiretlicuri, începu să-l ia în zeflema, încercînd să-l rănească în demnitatea lui, arătîndu-i cît de mult se bucură de slăbiciunea lui. Dar Agis rămase mai departe tăcut, ceea ce îl oțărî pe Leonidas încă și mai mult, întărîndu-i supărarea. Văzînd că nu mai era nimic de făcut cu binele, nu mai stărui, ci se retrase să pună la cale alte urzeli. Stătu de vorbă cu cei trei prieteni trădători — Dimoharis, Ampharis și Arkesilaos — pe care-i învăță ce să facă, căci ei singuri ar fi fost în stare să-l ajute. Să meargă la Agis în templu, spunea el, prefăcîndu-se pocăiți și mîhniți de neînțelegerea ce se ivise: ei nu-și călcaseră cuvîntul și credința, ci dimpotrivă. Le ceru să-l ia cu binișorul, aducîndu-i dovezi că tot timpul fuseseră cu trup și suflet alături de el. Dacă Ampharis primise să fie efor, o făcuse numai cu gîndul ca Agis să aibă un sprijin și un apărător tăinuit între cei cu această înaltă dregătorie. Leonidas îi pregăti în acest fel, iar ei, se învoiră, căci erau convinși că orice s-ar mai fi putut întîmpla, uciderea lui Agis avea să le aducă foloase.

Cei trei se înfățișară la templu arătînd cît erau de mîhniți și pocăiți, cît de rău le părea de toate. Începură prin a-i spune că împărtășeau cu totul hotărîrea lui de a rămîne „rugător“ în templu, dîndu-i, în aceasta, desăvîrșită dreptate. Apoi, încetul cu încetul, din aproape în aproape, îl traseră pe sfoară. Veneau și plecau tot mai des, pînă ce îi cîștigară cu totul încrederea. Îi vorbeau cu căldură, ca adevărați prieteni, hotărîți să-l sprijine. În cele din urmă îl convinseră să iasă din lăcaș și să facă împreună cu ei cîțiva pași prin curtea interioară. De vreo două ori stătură chiar de pază în timp ce Agis își lua baia în grădina templului, la fîntîna zeiței. Toate acestea era menite să-i adoarmă orice bănuială. Agiata însă nu știa nimic de toate acestea, fiind prinsă cu mintea și cugetul în cu totul altă parte: se străduia să țină trează conștiința tinerimii spartane. De-ar fi pu-

tut afla ce se urzea acolo, în umbra templului, s-ar fi sculat chiar de pe patul de moarte, să-l înștiințeze pe bărbatul ei cel prea încrezător, să nu facă nebunia de a se da pe mîna ucigașilor săi, ci de a se păzi de ei ca de iad. Dar soarta, așa cum vom vedea, n-a fost de partea ei, iar ucigașii, în cele din urmă, își atinseră ținta.

Era într-o dimineață, îndată după ce tînărul bazileu ieșise din baie înviorat de apa curată. Îl luară cu vorba, ușor, trăgîndu-l pe nesimțite, cu cîte un pas, și încă unul, în afară de ocolul sacru al templului, cît mai departe de poartă; apoi, pe neașteptate, lepădară sălbatec obrăzarele fățărniciei. Îi săriră în spate tăbărînd pe el cu toată puterea, ca nu cumva să le scape și să intre din nou în templu. Agis sări să lupte împotriva, dar înțelese în fulgerul clipei ce greșeală fără de întoarcere săvîrșise dîndu-le orbește încrederea. Cei trei trăgeau acum de el împingîndu-l fără milă spre un intrînd di-
ainte pregătît, un fel de carceră scobită în stîncă. Agis se zbătea în mîinile lor, zbuciumîndu-se vitejește să scape din cursă, în timp ce Ampharis, ca să-l liniștească, îi striga ca să se potolească.

— Te ducem să te judece eforii, dacă n-ai nici o vină, de ce ți-e frică?

Firește că acum, după ce-și dăduseră cu toții arama pe față, vorbele nu mai puteau fi crezute. Dimoharis, cel mai voinic dintre ei, puternic și vînjos ca un taur, îi smulse dintr-o lovitură tunica, din care sfișie o bucată, în timp ce Agis, neîngenuncheat, încerca mai departe să lupte cu unghiile și cu dinții. Fișia ruptă fu făcută laț, petrecut la iuțeală după gîtul celui trădat; apoi începură să tragă sălbatec de ostatecul lor, care se împotriva nărăvaș, ca un cerb care mirosind fumul altarului și presimțindu-și jertfirea, se opintește îndărăt-nic, trăgînd înapoi. Atît de puternic se înfipsea, proptit în picioare, atît de înverșunat se ținea lipit locului, încît l-ar fi sugrumat de bună seamă dacă, pînă la urmă, lovindu-l întruna, n-ar fi izbutit să-l împingă, în pofida îndărătniciei lui, pe la spate. Asemenea mîrșavie nu se mai pomenise vreodată. Trei mișei puternici ca niște bivoli, tîrau și loveau necruțător un tînăr vlăstar de viță regească care, deși bazileu al Spartei, îmbrăcase de

bunăvoie veşmintul umil al omului de rînd al cetăţii sale. Pe uliţele acelea pustii nu s-a găsit la acel ceas nici un drumet, care, întîmplîndu-se pe acolo, să-i poată sări în ajutor. Totul, într-adevăr, fusese pregătit cu de-amănuntul: alţi haidamaci părtaşi la întinderea cursei, fuseseră puşi să păzească trecerile, ca drumurile şi răscruceile din preajmă să fie pustii. Astfel, încet, încet cei trei trădători de prieteni îşi împliniră bicisnica faptă de mişelie, legîndu-l şi azvîrlindu-l în temniţă pe tînărul rege fără vină.

Tot ce a urmat s-a desfăşurat fulgerător. Ca din pămînt se ivi la faţa locului Leonidas, însoţit de o ceată de năimiţi, care fuseseră anume ţinuţi în aşteptare, să preîntîmpine urmările ştirii că Agis încătuşat, căzuse în mîinile partidei potrivnice. Leonidas într-adevăr se temea că tinerii şi poporul ar fi putut da năvală spre a încerca să smulgă din lanţuri pe bazileul lor iubit: porunca fusese dată, să se înconjoare cu două rînduri de oameni locul întemniţării lui Agis. Mai înainte ca poporul să facă vreo mişcare, Leonidas îşi pregătise efortii care să se înfiinţeze şi să facă fără nici o întîrziere o judecată sperjură. Iar ca nimic să nu lipsească, mai aduse şi cîţiva bătrîni dregători din Gerusia, oameni de-ai lui, speriaţi că vor fi confrunţaţi şi cu martori. Inscenarea începu fără întîrziere, potrivit urzelii dinainte pregătite. Îi porunciră să se apere şi să se dezvinovăţească pentru tot ceea ce făcuse. Atare neînchipuită cutezanţă îl făcu pe tînărul bazileu nevinovat să zîmbească cu tristeţe. Amphis care-l pîndea cu privirea, grăbit să se termine totul mai repede, se răsti la el cu asprime :

— Nu mai zîmbi aşa fără obrazare, dacă nu vrei s-o păţeşti. Ai să te pomeneşti îngropat de propria ta obraznicie !

Dar asemenea cuvinte nu puteau şterge zîmbetul trist, care îi învedera de fapt bărbăţia. Ruşinîndu-se de atîta bicisnicie, unul din eforti încearcă să-i vină în ajutor.

— Spune, îl îndemnă el, lămureşte cum tot ceea ce ai săvîrşit nu era de la tine, spune că te-ai lăsat tîrît fără de ştiinţa ta de tovarăşii tăi mai în vîrstă, de unchiul tău Agesilaos şi de Lysandros.

Era ca o frînghie aruncată înecatului, ca apucînd-o, să scape cu viață. Dar Agis neînfricat, zîmbea mai departe, căci n-avea de ce să se înjosească aruncînd vina pe alții, după cum nu voia defel să se lepede de cinstirea care pe bună dreptate i se cuvenea pentru faptele sale, așa că, cu deplină răspundere și firească mîndrie, răspunse :

— N-am fost tîrît de nimeni ! Singurul meu îndrumător, cel pe care cu toții am învățat să-l cinstim, căci este întemeietorul Spartei, a fost și rămîne Lycurg. N-am vrut altceva decît să reîntemeiez rînduielile dreptății lui.

Răspunsul său atît de limpede, îi stingheri. Unii se făcură a nu înțelege. Și iarăși același efor, acum cuprins de remușcări, îl îndemnă cu glas tare spre a-i face martori să bage de seamă :

— Spune-ne că-ți pare rău, ca să putem încheia pe dată această judecată.

În acea clipă, Agis dovedi prin răspunsul său acea deplină bărbăție și vrednicie care îi și atrăsese osînda.

— Spunînd așa ceva, m-aș pune singur de-a curmezișul acelor înfăptuiri la care am năzuit și năzuiesc. Nu este cu putință așa ceva. Țin mai departe la tot ceea ce am gîndit, învinuirile și osînda pe care mi le pregătiți nu mă ating cu nimic.

Atare dovadă de bărbăție grăbi deznodămîntul acestei judecăți false care se încheie mult mai devreme decît gîndiseră uneltitorii. Judecătorii rostiră așadar osînda dinainte pregătită : pedeapsa cu moartea.

Și porunciră neîntîrziat cîtorva sclavi să-l tragă deoparte ca pe un criminal, ca să-l ducă înlănțuit la Decada, cea mai fîorioasă dintre temnițele vechii Sparte, unde osîndiții la moarte erau uciși cu ștreangul. Dar nici unul nu îndrăznea să se apropie, socotind că atare faptă ar fi fost o neiertată pîngărire ; și nici năimiții lui Leonidas nu se clintiră din loc, așa că Dimoharis își ieși din fire și începu să-i suduie și să-i blesteme în fel și chip, căci se vedea silit să-l tragă chiar el. Începu iarăși să-l înghiontească, să-i dea brînci și să-l împingă cu picioarele. Ceilalți doi mișei, foștii săi prieteni, puseră mîna și ei ajutîndu-l să isprăvească cu această priveliște îngrozitoare, cît mai repede cu putință. Trebuia într-a-

devăr să cîştige timp și să se grăbească, dacă vroiau s-o încheie cu bine, ducînd săvîrșirea la capăt. Căci ar fi fost vai și amar dacă prietenii și sprijinatorii lui Agis s-ar fi dezmeticit pornind să-l scape din mîinile lor. Mai întăritați ca niciodată, ar fi căutat cea mai mare răzbu-nare cu putință, devenind ei înșiși călăi. Erau siliți prin urmare să încheie cît mai curînd cu putință, ca, o dată cu moartea lui, să poată stinge și avîntul celor ce le stă-teau de-a curmezișul, punîndu-i odată pentru totdeauna la colț. Și începură să tragă de el, clipele părîndu-li-se o veșnicie, timp în care Agis îi privea cu amărăciune, cugetînd la josnicia și mișelia omenească.

Încătușarea și judecarea regelui nu ținuseră mai mult de un ceas. Totuși cumplita fărădelege se află repede, revărsîndu-se asupra cetății ca un puhoi care, rupînd zăgazurile, ar fi năpădit Sparta din toate părțile. Prie-tenii și sprijinatorii lui care pierduseră vremea fără rost, porniră îndată încercînd să-l scape din ghearele vrăjma-șului. Lysandros alergă să răscoale hilotii, Mandroklidas porni să adune perieci, iar Hippomedon, ca rudă bună și apropiată, sări la palat să le fie de ajutor femeilor, îm-preună cu soția sa Mnisareta.

La palat trebuiră să vorbească în șoaptă cu bătrîna și cu Agesistrata, căci în timpul nopții, Agiata leșinase de durere și, scuturată de friguri, dădea din sinul ei numai lapte otrăvit. Agiata tocmai ațipise. Mnisareta ră-mase s-o vegheze, gata să-i ascundă adevărul, în nădej-dea că veștile aveau să fie, poate, mai bune. Toți cei-lalți plecară în grabă să ajungă la locul faptei înainte de săvîrșirea omorului. Pe drum se întîlniră cu Arhida-mon, care bătea la ușile prietenilor credincioși, și soco-tiră că ar fi mai cu folos ca Hippomedon să rămînă cu el, ca împreună să stîrnească poporul, așa că cele două femei se îndreptară singure spre cumplita temniță a celor ce-și așteptau moartea. Și în timp ce alergau ne-putincioase, istovite de necazurile și neliniștile care le frămîntau sufletele de atîta amar de vreme, ochii lor putea vedea o priveștișe a Spartei cum nu mai pomenise nimeni niciodată. Toată cetatea se sculase, primejdia cea

mai mare era să se prăbușească la picioare, la cheremul dușmanului ei celui mai necruțător. Femeile se repezeau pe la uși despletite, pe jumătate îmbrăcate și întrebau, vrînd să afle cum și în ce fel fusese încătușat tînărul rege; de îndată ce aflau tristul adevăr, aprindeau opaite și făclii deși era ziua în amiaza mare, după datina care cerea acest lucru în rarele împrejurări de răzvrătire a poporului. Femeile ce țineau partea lui Leonidas, închideau speriate ferestrele, ca și cum ar fi vrut să împiedice puhoiul să le intre în casă. Și era lesne de înțeles ce năpastă cumplită prevestea asemenea priveliște de înfruntări. Lumea alerga îngrijorată din toate părțile spre agora, toți dorind să stea de vorbă cu eforii și bătrînii dregători care fuseseră de față la judecată. Se răspîndise totuși vestea că s-ar fi făcut nevăzuți unul cîte unul de frică și rușine, căci într-adevăr, parcă-i înghițise pămîntul. Dar nici Agesistrategi, nici Arhidamiei nu le păsa prea mult de ei în ceasul acela. Măcar de-ar fi scăpat Agis cu zile și teafăr, ar fi avut tot timpul să-i găsească și să-i treacă prin ciur. Acum, spaima lor cea mai mare era să nu fi fost gîtit. Alergau cît puteau de repede, istovite, la capătul puterilor, apropiindu-se cu pași împleticiți de închisoarea cea groaznică.

Ajunseră în fața temniței sleite de puteri, într-o stare de plîns. Gratiile erau închise, dar aflînd de la năimiții puși la intrare de strajă că Ampharis se află înăuntru împreună cu ceilalți, începură să strige cerînd să se împiedice această fărădelege, care ar fi rămas o pată de rușine pe ei și pe copiii lor. Se ivi un ins obraznic care le răspunse cu nerușinare :

— Și pe copiii copiilor lor, și pe ai noștri ! Ba, pentru tot neamul nostru !

S-ar fi zis că după părerea lui, osîndirea lui Agis era spre binele Spartei, iar Agis, vrednic de osîndă. Femeile îl înfruntară fără să se sfiască :

— Dacă-l credeți vinovat, strigară ele, judecați-l în fața poporului ! De ce vă temeți ? Unde s-a mai auzit ca un bazileu să fie judecat și osîndit fără să dea socoteala poporului său ?

Dar zadarnic își arătau ele neînfricarea. În spatele zidurilor se pregătea moartea lui Agis. Osînditul fusese

dus în fața ștreangului, sclavii legau lațul și pregăteau scăunelul pentru picioarele lui. Pe fețele lor se citea mîhnirea, cu toate că după săvîrșirea acestei porunci li se făgăduise dezrobirea. Își dădeau seama că fapta lor era o neînchipuită fărădelege, și pe cînd pregăteau sculele morții, unul din ei vărsa lacrimi amare. Agis, care stătea în așteptare, mai mîndru și mai frumos ca niciodată, îl dojeni cu blîndețe :

— Taci, nu mă mai plînge că voi muri pe nedrept. Moartea asta nu mă atinge, căci ucigașii mei nu mă pot întîna.

Și îi trecu prin minte chipul nevinovat al Iphigeniei răpită de zeița Artemis de pe altarul jertfirii, Iphigenia făcută nevăzută, neatinsă de moarte, căci jertfa ei era spre binele Eladei. Și nădăjdui la rîndul lui că jertfa sa va fi spre bine : acesta era temeiul adînc al vorbelor lui către sclav. Iar sclavul, privindu-l drept în ochi, îi răs-punse ca și cînd ar fi rostit o făgăduință :

— Știu bine, de asta mă aflu aici. Acesta-i rostul.

Deși sclav, acel biet hilot avea în suflet sămînța adevăratei nobleți. Agis îl privi lung și dintr-o dată își aminti că mai văzuse chipul lui o dată. Și-l recunoscuse : era unul din acei care-l omorîseră pe Teucros ; îl cercetase ca rege în închisoare și apoi în colibecele acelea nenorocite. Agis îi surîse ușor, fără răutate, nu era acum timpul potrivit să-l învinuiască pentru uciderea lui Teucros. Îl avea mereu în gînd pe prietenul său ; petrecuseră doar, atîtea zile și atîtea nopți împreună în templu. Nu uitase nici acel nechezat cunoscut, duhul însuși al calului său drag, pe undeva pe aproape. Deseori, în clipa cînd îl fura somnul, nechezatul acesta ajungea să răsune cumva în urechile lui. Și în vis îi revenea mereu gîndul la ce ar fi făcut, dacă ar fi trăit prietenul lui, străbătînd împreună cu el atîtea clipe grele. Prietenia care îi lega ar fi rămas între ei ca aceea, în veci neuitată, dintre Ahile și Patrocle. Dar nu era clipa potrivită pentru asemenea amintiri. Prietenul său dăinuia în sufletul lui ca un gînd de neînlocuit. Iar de la însuși ucigașul său primea acum o oarecare mîngîiere. Într-adevăr, cînd ucigașii și călăii ajung să verse lacrimi amare de pocăință, e semn că totul nu-i pierdut, că ceva a mai rămas

vrednic de nădejde, o virtute care cu timpul poate încolți, totuși, poate crește prefăcînd gîndul avîntat în faptă. Astfel, din chiar vorba de alinare a călăului său, Agis căpătă putere în suflet. Îl îmbrățișă în semn de recunoștință, apoi, el însuși îi puse funia în mînă. Era parcă rîndul lui să-i dea putere, era ca împlinirea unei făgăduințe de a împlini împreună jertfa așteptată, ca gîndul să se poată preface în faptă, cîndva. Sclav și rege păreau amîndoi înfrățiți în acea clipă frumoasă. Iar cînd Agis, cu ștreangul de gît își dădu suflarea, călăul său spășit îi ridică trupul golit de viață spre a-l așeza cuviincios pe podea.

Ampharis care supraveghease desfășurarea execuției, părea să se fi liniștit. Credința lui era că o dată cu moartea lui Agis, avea să piară și cheful și rostul însuși al răzvrătirii. Cine și în numele cui ar fi putut, de-acum încolo, împinge gloata să lupte și să se ridice? Nimeni și nimic. Toate, credea el, aveau să moară împreună cu el. Și gîndul acesta îl mai liniști. Păși afară în curte ca să bea apă, căci era însetat ca și cînd n-ar fi băut de zile întregi. Din dreptul fîntîinii îi ajunseră la urechi rugile fierbinți ale celor două femei, care se tînguiau dureros, dar totodată pline de îndrăzneală, în fața porților. Deznădejdea le dădea neînfriocare și sfidau paznicii de strajă la porți. Strigătele lor schimbă gîndul lui Ampharis care-și dădu seama dintr-o dată că primejdia nu trecuse cîtuși de puțin, de vreme ce rîvna lor era atît de stăruitoare și aprigă : în libertate fiind, aceste voci, ar fi putut scula poporul. Dacă acest lucru s-ar fi întîmplat, osîndirea regelui la moarte s-ar fi dovedit a nu folosi la nimic. Se simți deodată amețit la gîndul altor nimiciri. Să le omoare și pe cele două femei care strigau afară. Cu cît mai curînd, cu atît mai bine. Mai înainte de-a apuca să-i scoale și să-i îmboldească și pe alții... Îi fulgeră prin minte să treacă neîntîrziat la fapte, cît timp ștreangul atîrna încă iar călăii se mai aflau pe acolo. Ieși deci în poarta temniței și le spuse, cu fățarnică cuviință :

— Nu vă necăjiți, Agis e foarte bine, n-aveți nici o grijă, n-o să i se întîmple nimic rău, vă asigur.

Femeile îl crezură, neputîndu-și închipui atîta ticăloșie. Dar cine altul, în locul lor, ar fi fost la adăpost de înșelare de vreme ce nimeni nu se lasă de la sine covîrșit de cel mai rău gînd cu putință, ci toți încearcă, dintr-o pornire a firii, să-l izgonească. Agesistrata îi căzu la picioare, rugîndu-l fierbinte, ca de dragul prieteniei în care crezuseră și în numele a tot ceea ce și ea și Agis făcuseră cu atîta mărinimie pentru el, s-o lase să-l vadă. Ticălosul se prefăcu ca și cînd s-ar fi simțit cu adevărat recunoscător. Privi și spre bătrînă, îmbiind-o parcă, de ce nu ar fi vrut și ea să-l vadă. Privirea lui o îmboldea să-i ceară, și bătrîna-i ceru. Îl rugă umilindu-se în fața lui, ea care se bucurase de atîta cinste și obștească prețuire, ca nimeni în Sparta. Prefăcîndu-se înduplecat de ruga lor, nu se mai împotrivi ci le pofti să intre; dar de îndată ce trecură pragul, zăvorî în urma lor poarta închisorii. Apoi le îndreptă spre o încăpere mică, pof-tindu-le să intre pe rînd, căci regele cel tînăr se afla în altă încăpere, ceva mai încolo. Și o pofti astfel întîi pe bătrînă. O luă și o călăuzi într-un cotlon întunecos, aducînd-o în fața spînzurătorii și a nepotului ei al cărui trup zăcea pe jos neînsuflețit. Bătrîna înlemni, dar mai înainte de a apuca să scoată un țipăt de durere și bles-tem, Ampharis mînuî la repezeală un ciomag și o izbi puternic în ceafă. Cu mîinile lui o ucise astfel dintr-o singură lovitură, sigur că nici unul dintre sclavi, nici chiar călăul cel mai neîndurător n-ar fi primit să omoare o regină bătrînă și vrednică de toată cinstea, oricare i-ar fi fost răsplata. De-ar fi privit în jur în acea clipă s-ar fi convins că toți cei de față înghețaseră de groază la văzul celor pe care se dovedise în stare să le facă. Ampharis însă se grăbea să-și desăvîrșească îngrozitoarea lucrare. Se întoarse spre Agesistrata și cu prefăcută blîndețe îi spuse că putea să poftească și ea în odaia fiului ei, întrucît nici eforii nu mai aveau nimic împo-trivă. Astfel se lăsă dusă, nebănuitoare la rîndul ei, doar din dorința de a schimba o vorbă cu băiatul ei. Dar zdrobită de spaimă, de îndată ce dădu cu ochii de cele două trupuri neînsuflețite, simți cum îi piere dintr-o dată glasul. Rămase cîteva clipe năucă, încremenită, cu

brațele atîrnînd, mută de groază și durere. Apoi deschise gura și glasul îi ieși din gîtlej, mai întîi ca un fel de muget surd, nearticulat, care încetul cu încetul se încheagă în silabe, și apoi în vorbe.

— Copilul meu, copilul meu scump, gemu ea înnebunită și se aruncă peste el îmbrățișîndu-l, mîngîindu-l, sărutîndu-l, stropindu-l cu lacrimi amare, deznădăjduită. Ampharis o lăsă să-și verse toată durerea, bucurîndu-se ca de un triumf. Dar călăilor, dimpotrivă, li se făcu atîta milă de ea, încît le dădură lacrimile. Și ca să-i îndulcească durerea, îi mărturisiră cît de mîndru și de curajos primise Agis moartea. Iar ea, cuprinsă parcă de o remușcare, se aplecă asupra lui spunîndu-i ca și cum el ar mai fi putut s-o audă :

— Ce nobil și mărinimos erai tu, fiul meu, și ce tîrziu te-am înțeles...

Cuvintele ei îi rupeau inima.

— Dar tocmăi această mărinimie ți-a adus moartea, iar celor care te-au iubit, o durere nemărginită și fără leac.

Ampharis începu să nu se mai simtă în apele lui. Ieși să vadă ce se întîmplă pe afară și auzind vuietul lumii învrăjbite ridicîndu-se în valuri crescînde, se grăbi să sfîrșească și cu Agesistrata. Se întoarse și vrînd parcă să arunce vina pe ea pentru toate urmările, îi strigă :

— Tot ceea ce spui dovedește că i-ai împărtășit gîndurile, de aceea ai să pățești și tu la fel.

Și fără să mai stea pe gînduri, o trase cu sila îmbrîncind-o sub ștreang. În zadar îl rugă s-o mai cruțe pentru o singură clipă, s-o lase să sărute și pe bătrîna ei dragă. Apucat de nebunia ucigașilor îmbătați de sînge, mînat totodată de spaima că, întîrziind puțin, întîmplări neprevăzute s-ar fi putut abate asupra lui, puse pe unul din călăi să-i tragă, fără prea multă vorbă, ștreangul de gît, în timp ce ea abia mai apuca să rostească ultimile cuvinte, dezvăluind neînfricarea și vrednicia unei adevărate regine :

— Fie ca toate acestea să slujească Spartei !

Acesta i-a fost sfîrșitul.

Un mare val de lume răzvrătită ajunsese între timp în fața temniței. Oamenii băteau în poartă cerînd pazni-

cilor să deschidă. La început, acești încercară să se împotrivească, dar de teamă să nu urmeze și alte valuri mai aprige, mai greu încă de oprit, se dădură în lături lăsînd gloata să pătrundă. Unii, mai prevăzători, se împrăstiaseră din timp aruncînd armele cît colo și făcîndu-se nevăzuți mai înainte ca oamenii să vadă cu ochii lor pe tînărul și iubitul lor rege spînzurat. Abia apoi se află de cealaltă grozăvie, uciderea mamei și bunicii lui Agis, cîndva preacinstite regine ale Spartei. Cei care năvăliseră primii, văzînd cele trei trupuri neînsufletețe, ieșiră să dea de veste îngroziți; lumea învrăjbită începu să se îngrămădească și să se împingă, fiecare vrînd să treacă cel dintîi pe poarta strîmtă a închisorii. Se găsiră din fericire, unii mai cu cap, care îi ținură pe loc, spre a preîntîmpina alte nenorociri între ziduri, cum ar fi fost întemnițarea multora de către paznici. Hotărîră deci să intre numai cîtîiva oameni mai apropiați palatului și să aducă afară leșurile celor dragi. Intrară și nu peste mult ieșiră purtînd trupurile cu evlavie pe umeri. Tăcură cu toții. Orice zgomot ar fi sunat ca o profanare și toate gurile amuțiseră. Era o tăcere care, pe nicovala ei încinsă, oțlea din durere și revoltă, tăria. Deschiseră drum de trecere, apoi porniră cu toții în urma lor, îndreptîndu-se spre palat. De prin ulițe și curți apăreau și alții care se alăturau tristului convoi. Mulți cereau să fie ridicate trupurile mai sus, o cinstire ce li se cuvenea, ca să-și amintească de ei pînă la bătrînețe. Îmăintau cu toții tăcuți, și în liniștea care domnea, zgomotul pașilor lor părea un geamăt pornit din adîncurile pămîntului, purtat de vînt peste zările întregii cetăți, ca toată lumea să se împărtășească din aceeași durere, oriunde s-ar fi aflat. Așa ajunse mulțimea pînă aproape de palat, mai înainte ca tristul alai să apară de după cotitura străzii. Agiata auzind larma se înfioră și fu cuprinsă de o teamă nelămurită, mai ales că trezindu-se din scurta ei ațipeală, nu mai găsise lîngă ea pe cele două regine. Și chiar dacă ar fi presimțit ceva, mintea tot n-ar fi dus-o la asemenea grozăvie, pe care nici o altă femeie, oricît de ageră, nu și-ar fi putut-o închipui. În clipa cînd, cu geamătul gloatei în urechi, ieși să vadă ce se întîmplă, cînd văzu cu ochii ei poporul îndurerat

purtind cele trei trupuri neînsuflete, ridică mîinile într-un gest de apărare deznădăjduită, ca și cum s-ar fi împotrivit, aruncîndu-și privirile în altă parte, nevrînd și neputînd să-și creadă ochilor.

— Nu ! răcni ea, ca din gură de șarpe, nu, nu-i adevărat, mă înșel !

Două femei din palat alergară îndată s-o țină de subsuori să nu cadă leșinată pe lespezille de piatră. Adușeră apă și-o stropiră ca să-și revină, pălmuindu-i obrazii. Dar nici ele și nimeni altcineva n-ar fi putut pricepe cum și cine fusese în stare să săvîrșească întreita nelegiuire. Căci regii fuseseră respectați de toată lumea, întrucît ei reprezentau țara, și nimeni n-avea voie să se atingă de persoana lor. Chiar și în război, dușmanii nu-i omorau. Asemenea faptă era socotită drept cea mai mare fărădelege, un cumplit blestem. Deși Sparta purtase atîtea războaie în ultimii ani, doar un singur rege își găsisse moartea în luptă, lovit de o sulită, Kleombrotos, la Leuktra * ; cît despre Theopompos, despre care se auzise că fusese ucis de mesenieni, acesta fusese numai rănit în luptă. Asemenea infamie prin care un rege al Spartei să piară ucis de mîna unui cetățean al Spartei, și încă cum, răpit adică de sub umbra ocrotitoare a templului, așa ceva nu se mai pomenise. Mai mult decît atît, împreună cu el, iată, fuseseră ucise mișelește și două regine. Rămîne doar ca istoria să poată ascuți mintea oamenilor muritori, pornind de la acestea toate, ajutîndu-i să tragă o învățătură adîncă : cei ce se lasă mînați de folosul lor îngust și de patimă, se coboară într-adevăr atît de jos, încît ajung mai răi și decît fiarele. Și toți cei ce cunoșteau adevărul se înfiorau la gîndul că acel întreit omor fusese pus la cale de un ins temător să nu-și micșoreze averile. Doar Ampharis putea fi ucigașul, căci avea ce urmări cu gîndul : să păstreze veșmintele scumpe și pocalele palatului împrumutate fiicei sale la nuntă. Murind cei ce le dăduseră cu împrumut, cine avea să i le mai ceară ? Dar acestea toate erau o rușine pentru patrioții spartani, înspăimîntați că faima rea s-ar fi pu-

* În anul 577 î.e.n., în lupta cu tebanii, unde spartanii au fost învinși.

tut întinde peste tot și că această cumplită nedreptate devenea din zi în zi tot mai mult piaza rea a Spartei, amenințînd-o mai departe și cu alte neajunsuri, pedepse și nenorociri.

Nici Leonidas și cei din tagma lui nu se dovedeau mai puțin îngrijorați văzînd cît de îndurerată era lumea. Își dădeau seama că trei omoruri dintr-o dată era lucru din cale afară ; furia lui Ampharis îi punea pe toți în primejdie, de vreme ce toți acum erau porniți împotriva lui. Tremurînd de spaima unei răscoale și pentru a nu lăsa să le scape hățurile din mîini, se grăbiră să lovească sălbatec. Pedepsiră neîntîrziat cu moartea pe cinci dintre năimiții pașnici care fugiseră din fața închisorii, ca și cum ar fi fugit de la luptă, arestară pe Mandroklidas și pe Lysandros în timpul înmormîntării și răspîndiră groaza în întreaga Sparta. Curînd le reveniră puterile socotind că și cîștigaseră războiul. Totuși, printre cei îndurerați mai erau și unii care nu renunțau la speranța din gîndul lor. În primul rînd, Agiata, nestrămutată în hotărîrea ei, deși părînd secerată de năpastă, nimicită pentru totdeauna, păstra în sufletul ei credința că ursita avea să se dovedească nepărtinitoare, îndreptînd greșelile, o credință nesăbuită asemănătoare aproape unei credințe nebunești... Nu putea înțelege și recunoaște că povestea lor ajunsese la un capăt.

Capitolul X

Agiata, dincolo de toate suferințele, insuflă însă și celorlalți credința că, istoria, departe de a se încheia, avea un viitor înainte. Ceilalți priveau neîncrezători, totuși, viitorul seminției regești a Euripontizilor, trunchi de neam a cărui ultimă mlădiță rămăsese tînărul Arhidamos. Nu erau lipsiți de orice nădejde, căci putea fi în viață, ascuns pe cine știe unde, așa cum se întîmplase de atîtea ori și în trecut cu moștenitorii prigoniți la ei acasă,

în Sparta, și care fugiseră să scape cu zile, ca mai apoi, la timpul potrivit, ieșind la lumină, să se arate la față, și să-și preia, ca bazei, tronul. Sămînța de vlăstar moștenitor. era ținta rîvnită de ucigași mai departe, ca s-o poată stîrpi fără cruțare. Nu alta era pricina pentru care Leonidas, în acea zi cumplită, îl căutase pe Arhidamos cu gînd ascuns. Ascultînd însă de sfaturile pline de chibzuință ale unor oameni cu scaun la cap din preajma palatului, băiatul, cu toată durerea lui nespusă, nu se înfățișă deloc la înmormîntare. Și cu toții, din acea zi, îi pierdură urma. Începură să umble fel de fel de vorbe despre asta, cum că ar fi luat în piept urcușul neumblat al Taygetului, avînd drept paznic și călăuză un urs; că niște hiloți l-ar fi ajutat să-și schimbe hainele spre a nu fi recunoscut, și că astfel îmbrăcat s-ar fi îndreptat spre Gythion, cu gîndul să urce, în cea mai mare taină la puntea unei corăbii plecînd în depărtare. Leonidas tocmai de aceea poruncise scotocirea tuturor corăbiilor gata de plecare.

Dar Arhidamos se afla în siguranță, luat sub ocrotirea unui om de bine la Diros; acolo se afla o tainică săpată în stîncă, cu fața la mare, o văgăună din care se putea trece într-o peșteră ascunsă, de nimeni știută. Doar trei pescari știau intrarea ei și păstrasera cu strășnicie taina, căci din prima clipă cînd nimeriseră acolo, își dăduseră seama de o neasemuită măreție; aplecați peste luntrea lor, intraseră într-o lume de vis care-i uluise. Fiind săraci lipiți își puseseră în gînd să nu șoptească nimănui, ca să se bucure ei singuri, în deplină taină, de atare bogăție. Peștera era atît de încăpătoare, încît palate ca cel de la Susa ori Apadana ar fi putut cu ușurință încăpea în el. Din tavanul bolților se lăsau înspre pămînt stîlpi uriași, semănînd cu niște brazi ninși. Încăperea era podită toată cu luciul culorilor mării. Aci stătu ascuns Arhidamos, într-o luntre, vreme de trei zile, păzit de binefăcătorul său, care se temea să nu se îmbolnăvească de friguri datorită umezelii, sau să-și iasă din minți ascultînd răsunetul în bolți al vocilor de taină. După ce primejdia trecu, omul îl scoase la lumina mării largi și-i arătă calea spre mesenieni. Odată ajuns acolo, scăparea i-ar fi fost mai ușoară, căci trăgînd la

tărm, putea fie să ceară ocrotirea lui Aratos, fie intra vîslaș pe o corabie cu care să ajungă la elenii din Sicilia. Îi surîse mai curînd să meargă la Aratos, spre a fi mai aproape de Sparta. Aratos îl primi și-i dădu ocrotire adăpostindu-l în Ahaia, să nu prindă de veste dușmanii, stîrnind zizanie și sfadă cu oamenii lui Leonidas. Din cînd în cînd, Aratos mergea să stea de vorbă cu el, căci tînărul îi plăcea, cu atît mai mult cu cît, încetul cu încetul căpătase ceva din gingășia fratelui său, de care Aratos își amintea mereu cu încîntare. Cît de cuviincioasă fusese purtarea lui, la vremea întîlnirii lor de la Isthmia, cu cîtă credință îi vorbise atunci, în cortul lui, despre nevoia de unire a tuturor elenilor ! Arhidamos aducea și el vorba, destul de des, despre același lucru, urmînd parcă, firul de gîndire al fratelui său răposat. Chiar dacă nu avea același dar al cuvîntării frumoase, vorbirea lui nu era lipsită de farmec. Ori de cîte ori se vedeau, Aratos se arăta plin de bunăvoință.

Între timp, acasă în Lacedemonia, lucrurile mergeau din rău în mai rău. Ca să poată ține poporul în frîu, Leonidas și tovarășii săi întăriseră toate opreliștile, ținînd obștea toată într-un fel de robie. Pentru aceasta erau și îndreptățiri : temerea, ohipurile, ca Sparta să fie păscută de primejdie din partea Confederației ahaice, cu atît mai mult cu cît poporul nu-și dovedise cuminenția și înțelepciunea politică, căci trăsese prea tare să ceară drepturi, care ar fi dus cetatea de rîpă, dacă nu s-ar fi pus stavilă la timp și cu asprime. Astfel, la Sparta, pentru o bună bucată de vreme, fu oprită cu desăvîrșire orice cîrcire împotriva cîrmuirii, pînă în așteptarea timpului cînd poporul s-ar fi copt la minte ; culmea neobrăzării lui Leonidas era de a-și înfățișa ocîrmuirea ca mîntuitoare pentru patrie. Dar lucrurile sînt întotdeauna legate, trăgîndu-se unul pe celălalt. Ca să poată ține poporul în hățuri, Leonidas fu nevoit să plătească lefuri tot mai mari năimiților puterii ; iar pentru a avea de unde, trebuia să pună biruri tot mai apăsătoare, ceea ce aduse secătuire, scumpete și lipsuri. Sparta ajunsese, într-un cuvînt, în sapă de lemn.

Totodată, și mai marilor Spartei începură să li se întîmple lucruri ciudate și îngrozitoare, astfel încît poporul

era tot mai întărit în credința că pe undeva, dreptatea zeilor pedepsind fărădelegea, începuse să se facă, după faptele vrednice de osîndă și chin trimise de răzbunătoarele Erinii.

Începutul se petrecu astfel : la cîteva luni de la cele trei omoruri săvîrșite în temnița Decada, Ampharis dădu o petrecere, de bucurie că fiica îi nascuse un băiat. Ca și cum ar fi fost vorba de falnicul urmaș al unui tron gata pregătit, Ampharis se înveșmîntă cu o hlamidă de bazi-leu, pe care o ținuse la sine, de capul său, fără de știrea nimănui. Dar, în timpul ospățului, pe cînd tocmai da să bea, lui Ampharis îi scăpă pocalul din mînă. Era un pahar scump, dintre cele luate cu împrumut de la palat. Săgetat pe neașteptate de o durere fulgerătoare, începu să tremure ca și cînd un val de foc i s-ar fi întins, mistuitor, în toate mădulele. Îl luară ca să-l întindă pe un pat, în nădejdea că nu era decît un junghi trecător. Dar durerile nu-l slăbiră o singură clipă, tot timpul cît ținu petrecerea și cît purta asupra-i veșmintul regesc. După plecarea oaspeților se dezbracă și se mai liniște. Surprinzător, același lucru i se mai întîmplă o dată, cu prilejul altei sărbători, cînd iarăși puse pe el aceeași hlamidă. Apoi iarăși, a treia oară curînd după aceea, într-altă zi, fiind îmbrăcat cu aceleași straie. Îl apucau junghiurile dintr-o dată, din ce în ce mai rău, pînă ce se zbătea ca un ins atins de dambila. Dar întrucît doctorii nu găseau pricina răului, s-a lămurit singur punînd totul pe seama hainelor blestemate care, ori de cîte ori le îmbrăca, i se lipeau ca un pojar de piele. Ampharis nu se mai atinse de ele niciodată și de necaz le dădu foc. Numai că blestemăția începea să-l apuce fără nici o deosebire, de îndată ce îmbrăca alte haine, cu dureri din ce în ce mai cumplite. Orice îi atingea pielea, pînă și cearșaful cel mai subțire, îl făcea să ardă de durere. Și orice lucru încerca să țină în mînă, scăpa îndată, la fel ca pocalul de aur la ospățul de naștere. Zadarnic chemă la căpățîiul lui vindecători și vraci de pretutindeni ; zadarnic se duse la Epidaur, stînd chiar o vreme în templul Asklepeion al lui Esculap, boala lui n-avea tămăduire. Treptat se apropia sfîrșitul, căci țin-

tuit patului se damblagi cu totul, măcinat de chinuri cumplite. Din sfârșitul acesta groaznic, arătînd pedeapsa zeilor pentru ahtierea, furturile și nesațul lui fără margini, lumea pricepea că după faptă vine și răsplata și se bucură de săvîrșirea dreptății.

Pe de altă parte, nici Arkesilaos nu avu o soartă mai bună.

Și moartea lui fu ca o lecție, o plată aspră pentru o lăcomie fără frîu. Timp de cîteva zile îl căutară peste tot fără să-l găsească. În a cincea zi, cîțiva sclavi lucrînd la udatul pămîntului, pe haturile soției lui de-a doua, tocmai se pregăteau să scoată apa din fîntînă, dar dînd drumul găleții în jos, întîlniră o piedică. Se aplecară să vadă ce era, dar puțul fiind adînc, unul dintre ei trebui să coboare. Îngrozit, acesta scoase un țipăt, căci în fund descoperi leșul umflat al unui om. Îi aruncară neîntîrziat frînghii cu care legă hoitul, ca să fie tras afară. Trupul era al lui Arkesilaos, greu de apă ca un burduf gata să crape, cu ochii holbați. Cum anume ajunsese în fundul fîntîinii nu s-a putut afla, dar putea foarte bine să fi fost la mijloc o pricină de răzbunare. Oricum, ceea ce se învedera era că pămîntul la care rîvnise atît de mult, ajunsese să-i răpească sufletul, iar în cele din urmă trupul, făcîndu-l stricăciune și spurcînd cu el izvorul apei curate din fîntînă. Se văzu astfel unde poate duce nesăbuiința.

Era încă o învățătură pentru toți cei înțelepți, ca să priceapă tot omul că cine nu muncește cinstit, nu poate avea parte de un sfârșit bun. Căci nu poate fi tăgăduită o pronie, rînduind lucrurile în așa fel, încît ticăloșia, mișelia și neînfrînarea să se răzbune pe față împotriva făptuitorilor de fărădelege. Astfel de adevăruri deveniră mai presus de orice îndoială la Sparta, în toate cele ce urmară mai tîrziu.

Se spune îndeobște, că singură nenorocirea ne face să prețuim cum se cuvine firea adevărată a omului. Într-adevăr, atîta timp cît toate ne merg strună, nu-i greu nimănui să se arate cinstit și cumsecade. De îndată însă ce omul este pus la încercare, paraua calpă și

cea adevărată încep să se deosebească ; trecută prin foc, arama se dă pe față, iar aurul își dovedește toată trăinicia. Tot astfel, la restriște se cunoaște cel mai bine prețul unui om și cîte parale cu adevărat face sufletul său. Acesta fu cazul Agiatei în nenorocirea ei.

Agiatea rămăsese văduvă la o vîrstă fragedă, singură în palat, lovită de nenorocire. Totuși, nici o clipă nu-și pierdu cumpătul și firea, arătîndu-se vrednică și chibzuită, ca o regină trecută îndelung prin școala vieții, plină de înțelepciune, ascultînd de sfaturile cîtorva oameni de încredere și cu scaun la cap. Grăitor era faptul că se înfrinase cu strășnicie de a-și jeli morții iubiți, de față cu lumea. Purta, e drept, rochia lungă de doliu, dar durerea și-o zăvorîse în adîncul sufletului, stăpînă pe pacea ei lăuntrică. Despre cele întîmplate, nu mai pomeni niciodată nici un singur cuvînt. Nu pentru că s-ar fi temut, ci ca să-și poată cumpăni suferința în tăcere, și, la timpul convenit, să fie în măsură să vorbească scurt, dîrz și cu miez. Firește însă, că la începutul acestor desfășurări dureroase, înspăimîntați de sălbăticia potrivnicilor, toți amuțiseră, căci cine ar fi putut mișca un deget. Agiatea însă era increzătoare în steaua ursitei sale drepte, chiar dacă acest gînd putea, atunci, să pară o nebunie.

La început nu părăsi palatul, rămînînd închisă între ziduri, ca o preoteasă în templu. Mai tîrziu, în anumite zile, dar numai la ceasul amurgului, își îndrepta pașii spre mormintele celor dragi, ținînd de fiecare dată sub vâlul ei cernit, un mănunchi de ciclame. Cu aceste flori simple și sărace împodobeia mormintele pe care le privea apoi îndelung, cugetînd adînc, vorbind parcă, în tăcere, cu ființele ei dragi, răpuse. Cel mai mult poposea la mormîntul soțului ei, uitînd parcă de sine o vreme. Paznicul locului, cel care se îngrijea de cimitir ca de o frumoasă grădină, se apropia îndeobște plin de cuviință și îi puneă în vedere că era bine să plece, căci bezna era aproape. Cîteodată ieșea la cimitir însoțită de Mnisareta, mereu lîngă umărul ei ca o soră iubitoare. Mnisareta stătea însă îndeobște să-i păzească pruncul, senin și nevinovat, neștiutor de tragedia petrecută. Fata îl alînta cîntîndu-i în șoaptă, potolindu-și astfel aleanul de-a nu avea parte și ea de bucuria unui prunc lîngă sîn.

Aceasta era trista singurătate în care își ducea zilele Agiata. Dar frumusețea ei, în schimb, rămăsese neatinsă de nenorocire, ca și când scutită de umbre, ar fi fost supusă altor legi: într-adevăr, Agiata se făcea parcă din zi în zi tot mai frumoasă. Durerea parcă îi dădea suflet și aripi. Ochii ei lucitori și umezi de atâtea lacrimi înfrîinate, solipeau măriți precum ochii de smalt ai statuiilor de bronz ale lui Dontas * ; sub vălul ei cernit, care-i cădea pînă sub genunchi, fața ei albă căpăta o și mai mare strălucire, și trupul mlădios părea mai înalt. Era ca o tînără și preafrumoasă zeiță întruchipînd virtutea. Cu toate că își alesese să trăiască resemnată, îndărătul zidurilor, ascunsă în palatul ei, lumea nu contenea să vorbească de frumusețea ei. Nici nu apucase să treacă primul ei an de văduvie, ca la ușa Agiatei să bată pețitorii. Și din Sparta, și din prin alte locuri mai îndepărtate, unde era cunoscută, veneau să-i ceară mîna, bărbați cu stare, fiecare asigurînd-o că o aștepta, alături de ei, o viață fericită, fără griji; că aveau să-i aline durerea și s-o facă să uite. Agiata îi respingea cu blîndețe pe toți, cerîndu-le să nu stăruie, oricît de bun le-ar fi gîndul. Într-adevăr, nici prin cap nu-i trecea să se mărite. Socotea că a face un asemenea pas, ar fi însemnat o pîngărire a legăturii cu răposatul ei soț, de care era legată prin amintiri de neșters, căci Agis, cîndva bazileu al Spartei, îi împărtășise simțămîntul unei chemări fără pereche: nu putea într-adevăr să-și pună gîndul într-o altă legătură prin căsătorie. Cum ar fi putut să îndrăgească pe un altul, oricît de bun, cînd cel pe care îl pierduse îi dăruise desăvîrșirea, înălțîndu-i sufletul atît de sus? Oricare altul, ar fi fost nevrednic. Chiar dacă firul zilelor cu Agis fusese retezat atît de repede, traiul lor împreună fusese îndeajuns ca să-i umple viața și, ca atare, nu mai voia nimic. Era ca și cînd ar fi fost sorbită de un astru pe un crug ceresc, era ca și cînd ar fi văzut țăriile cerului. Ce farmec mai putea avea după aceasta, orice drum făcut pe jos, pe potecile pămîntu-

* Sculptor grec din secolul al VI-lea î.e.n. — pe adevăratul său nume Medon — care a înzestrat cetăți ca Megara și Sparta cu statui vestite în întreaga antichitate.

lui?... Astfel îi păstra amintirea și credința. Totuși, hotărîrea ei nezdruclinată, în loc de a-i muia, îi înverșuna mai mult încă pe unii dintre pețitori. Într-adevăr, purtarea ei puneă în lumină frumusețea unui suflet de care le-ar fi plăcut să se bucure.

Și iată că unul din ei izbuti în cele din urmă s-o facă să-și schimbe hotărîrea, cu toate că cererea aceasta în căsătorie, nu era lipsită de amenințări. Ea venea din partea lui Leonidas, și-l avea în vedere pe fiul său. Hrăpăreț și dornic de putere cît mai mare, el socotea agoniștile de adunat de pe urma moștenirii tatălui său, Gylippos, dar și de pe urma familiei soțului ei. Analizînd în acest fel ajunse la încheierea că n-ar fi găsit nicăieri în Sparta noră mai înstărită decît Agiata, pentru a-l căpătui pe Kleomene. Pe de altă parte, asemenea căsătorie ar mai fi avut și alt folos, unind pe totdeauna cele două palate ale Spartei, făcînd ca pe tronurile cetății să domnească un singur bazileu. Agiata însă avea să se împotrivească. Toți se așteptau la aceasta aflînd de gîndul lui. Dar iată că Agiata primi, căci întrezărea întorsătura mult așteptată, cînd tăcerea ei îndelungă avea să ia sfîrșit, clipa cînd ar fi putut vorbi.

Și își aduse aminte de acea clipă cînd Agis se adăpostise ca „rugător“ în templu, și cînd Kleomene venise pe ascuns la ea, să-și destăinuie durerea pricinuită de nelegiuirile propriului său tată. Vedeă parcă ochii lui scînteietori, privind-o în timp ce îi vorbea. De acești ochi avea să aibă acum nevoie, ca ei să vadă tot ceea ce păstrase în ea; de urechile lui avea să aibă nevoie, să audă nerostirea ei; de sufletul lui curat, așa cum i-l arătase atunci, cînd venise să i se destăinuie. Și din el avea să facă adevărata putere. Una de neînvins. Căci rădăcinile ei s-ar fi aflat acolo unde nimeni nu putea să se pună de-a curmezișul. S-ar fi folosit de încrederea și credința lui, așa cum el însuși îi dăduse pildă. Agiata nu putea uita cinstirea pe care Agis i-o făcuse lui Leonidas, cerîndu-i să-l însoțească la depunerea jurămintului, cîtă încredere și mărinimie îi arătase prin asta... Dar în loc să prețuiască cum s-ar fi convenit darul mărinimiei lui, răspunzînd cu aceeași noblețe, se dovedise atît de

ticălos, încît se încumetase să-l moméască și să-l tragă de sub pavăza ocrotitoare a templului, spre a-l trimite la nedreapta osîndă a ștreangului. Încă din clipa cînd îl însoțea la gerusia, nu îl privea altfel decît ca pe un miel de înjunghiat, tras pe sfoară de prea mare-i încrederea. Agiata avea într-adevăr de unde dobîndi învățătură, dar căsătorindu-se cu Kleomene i-ar fi căpătat încrederea, putînd mai tîrziu, la rîndul ei, să urzească chiar sub ochii lui, așa cum făcuse el însuși, lucrarea răzbunării și răsplății, ducînd-o pînă la capăt. Alături, așadar, de un asemenea soț, ar fi putut duce mai departe toate cele începute și gîndite de Agis. Era singura cale de a dovedi că moartea nu-i fusese zadarnică, singurul chip de a-l smulge lui Hades. Iscodise, tocmai de aceea, pe îndelete, tot ce putuse despre firea tînărului Kleomene, și pe cît afla mai mult, cu atît creștea în ea nădejdea unor mari sorti de izbîndă. Se convinsese că avea de-a face cu un tînăr curat la suflet, foarte puțin asemănător cu tatăl lui. Kleomene era, într-adevăr, deosebit de simțitor din fire, poate mai mult decît s-ar fi convenit unui tînăr spartan. Faptul se datora, poate, iubitului său îndrumător și dascăl, Xenaris, în grija căruia fusese predat de mic. Agiata știa, pe de altă parte, și de rîvna cu care Kleomene urmărise prelegerile filozofului Sphairos Borysthenidis, ucenic spartan al lui Zenon Cipriotul. Agiata nu se îndoia că de la aceștia doi, Kleomene sorbise o zestre de învățătură sufletească de cel mai mare preț. Acestea toate le cumpănea în sinea ei Agiata. Dar fără a da nimic în vileag din gîndurile sale, se prefăcu a primi bucuroasă cererea în căsătorie venită din partea lui Kleomene.

Tînărul era cu doi ani mai mic decît ea. Dar dincolo de asta, el avea înfățișarea crudă încă, a unui băiețandru lipsit de vlagă și puterea bărbăției. Nimeni la Sparta nu auzise de vreo ispravă iubeață de-a lui Kleomene, căci nu se apropiase încă de femei. Nu neapărat pentru că ele nu l-ar fi plăcut; chipeș și bine legat și-ar fi putut ori-cînd găsi perechea și nici o femeie nu ar fi zis nu, avînd norocul să devină aleasa lui. Numai că o sfiiciune cumva firească pentru vîrsta lui, îi trăda de fapt fecioria și îl ținea încă departe de partea femeiască. Leonidas nu trecu cu vederea nimic din toate acestea, dar, mergînd

dincolo de pricini, voia să vadă, pentru el, folosul; pe un asemenea temei se ajunsese la încheierea căsătoriei. Leonidas se bucura așadar sincer, căci femeia pe care consimțise să i-o dea, era tinăără și frumoasă, iar prin gingășia ei, nu încăpea îndoială că l-ar fi atras în chip fermecător în mrejele firești ale iubirii.

Agiata însă vedea lucrurile altfel. Fără îndoială se bucura că soțul ei este un suflet curat și neprihănit, numai bun de primit în plămădă și abia aștepta, precum o bună mamă, să facă din el un bărbat în toată firea, așa cum își dorise. Fiind pe deplin lămurită cu ceea ce avea de făcut, se puse pe treabă. Dar în ce fel să-l crească și cum să-l plămădească pe deplin ca bărbat? Agiata pofti pe Sphairos, filozoful, să vină cît mai des la palat, căci cuvîntul său era plin de miez și ducea cu gîndul la multe din spusele celui ce nu mai era. De Xenaris, în schimb, gîndi că nu mai avea nevoie deosebită, întrucît, prin căsătorie, Kleomene trecuse în rîndul bărbaților în toată firea. Instinctul ei de femeie o călăuzea fără greș. Agiata deveni astfel pentru el, mamă și soție. Căci de mamă adevărată Kleomene nu avusese parte, fiind lipsit de ea de mic copil: străina nu-și însoțise bărbatul, ci rămăsese legată de traiul ei îmbelșugat în Asia; Agiatei îi revenea acum pe drept cuvînt misiunea de a-i vorbi despre tot ceea ce el nu apucase să afle, cu privire la Sparta, la gînduri avîntate și țeluri înalte. Și de bună seamă, alături de el fiind, Agiata se dovedi de la bun început o femeie vrednică de cea mai aprinsă dragoste. Dibace și focoasă, îl atrase cu totul spre ea. Devenea din zi în zi al ei tot mai mult, și cu cît îl ținea în mîini cu totul, plămădindu-l, netulburată în nici un fel de gîndul că traiul ei cel nou ar fi putut însemna o trădare de credință față de vrednicul ei soț dintîi, cel ce o făcuse femeie deplină ca apoi să plece, credincios pînă la moarte idealurilor sale. Căci, într-adevăr, tot ce făcea, era săvîrșit de fapt în numele Celuilalt, tocmai ca el să nu rămînă doar o amintire, ci să trăiască mai departe, prin viața ei cea nouă dăruită Spartei. Visul lui Agis trăia astfel mai departe în chipuri noi și el nu mai putea fi socotit mort, ci viu se arăta neconținut în toate lucrările lor de bine. Era țelul călăuzitor al soției sale credincioase, cea care-i

preluase sarcina de suflet, arătându-și cinstea și devoțiunea în chiar înfăptuirea ei.

Kleomene, flăcău nevinovat și încrezător, sluja fără precupețire acestui țel, făcînd Agiatei pe plac, prețuind-o și împărtășindu-i tot gîndul și toată durerea. Agiata se purta astfel cu dreptate față de el, căci ce altă purtare ar fi putut fi mai nimerită decît aceasta închinată săvîrșirii dreptății față de fapta lui Leonidas? N-ar fi fost oricum altă cale, căci a purcede cu stîngăcie față de țelul avut în vedere, n-avea nici un rost. La fel era povățuită, în taina gîndului ei, de umbra dragă a celor două regine răpite de moartea năpraznică. Într-adevăr, totul era bine chibzuit. Se dăruia tocmai de aceea, cu trup și suflet acestui gînd: a-l făuri pe Kleomene după chipul și asemănarea lui Agis. De la bun început presimțise că avea să vină o zi cînd pe amîndoi avea să-i poarte în suflet, ca pe un singur om, avînd un singur chip, cel al dragostei de Sparta. Cu cît vorbea mai mult lui Kleomene despre țelurile lui Agis, despre felul său de a gîndi, nepărtinitor, dreptatea pentru Sparta, și mai departe, visul unei Elade unite, biruitoare asupra dușmanilor săi, cu atît tînărul ei soț era atras cu mai multă putere de asemenea idei. Acest suflet curat precum cleștarul sorbea toate vorbele ei, așa cum un pămînt secetos ar fi sorbit picăturile de ploaie. Era plin de rîvnă și ar fi vrut să afle cît mai multe. Cerea stăruitor lui Xenaris să-i istorisească cît mai multe despre felul cum gîndea și cum se purta Agis, cu toate amănuntele pe care nu le putuse cunoaște; ar fi dorit să-l aibă în față ca pe o pildă vie, căreia să-i poată semăna întocmai. Agiata înțelese că avea datoria de a-l feri de soarta rea care l-ar fi putut aștepta de pe urma unei bunătăți prea mari. Îl învăță ca la nevoie să fie aspru, spre a putea vedea încununate ideile frumose în care credea; îi puneă în vedere să fie gata, la nevoie, să pedepsească fără milă pe cei necinstiți; și îi dădea ca pildă întîmplări cunoscute, cînd acel om bun și drept fusese trădat mișelește, tîrît cu sila de sub ocrotirea sfîntă a templului și ucis.

Astfel făurea Agiata caracterul tînărului său soț, întărindu-l la flacăra arzătoare a sufletului ei. Dintr-un flăcău blînd, făcu un bărbat puternic și neînduplecat, ui-

mind pe cei care-l cunoscuseră mai înainte și care nu recunoșteau în el pe insul falnic și dîrz însuflețit de voință și idei înalte. Dar mai surprins decît toți, și chiar îndurerat, fu tatăl său, Leonidas. Încă din primele luni simțise că ceva nu mergea așa cum își dorise, că se petrecea o schimbare cu fiul lui. Mai ales cînd îl vedea luînd în brațe, cu nespusă duiosie, pruncul orfan al bazileului ucis, bucurîndu-se de el ca și cînd ar fi fost propriul său copil, simțea o teamă mușcîndu-i inima ca un șarpe ! Pe măsură ce treceau lunile, se adăugau altele și iarăși altele care nu-i plăceau. Într-una din zile, îl chemă la el să stea de vorbă între patru ochi și încercă să-l facă să vorbească, iscodindu-l, făcîndu-l să-și dea pe față gîndul. Voia să afle, să vadă mai bine ce prefaceri se petrecuseră cu el și încotro se îndrepta. Dar în aceasta i-a fost în chip neprevăzut pedeapsa fără de cruțare. Îmboldit de părintele său, tînărul își dădu treptat drumul, și încet, încet, se puse să vorbească cu tot mai mult avînt și sinceritate, uitînd parcă cine îl asculta, lămurind lucruri pe care Leonidas, cu suferință, le mai auzise și de la altul, acele lucruri tocmai care-i stîrneau ura. Și nu numai că erau aceleași, dar Kleomene arăta atîta rîvnă vorbind despre înfăptuirea lor, încît bătrînul fu cuprins de un tremur de spaimă și, nemaiputînd îndura, scoase un urlet de deznădejde :

— Oprește-te !...

Într-adevăr, cuvintele fiului său îi arătau, o dată mai mult, nu numai zădărnicia tuturor nelegiuirilor pe care le pusese la cale pentru nimicirea lui Agis, dar și osînda care era gata să se înfăptuiască ca o dreptate cerească. Vru să mai scoată un strigăt să-l implore să înceteze ; dar țipătul i se opri cu un nod în gît și începu să gîfîie și să horcăie. În prima clipă, Kleomene nu își dădu seama de cele ce se petreceau cu tatăl său : se îndreptase spre fereastră și vorbea mai departe privind afară ; părea un armăsar care legat prea multă vreme la stîlp și slobozit într-un sfîrșit, se avînta fericit pe cîmpia întinsă. Și cu cît el își dezvăluia gîndul mai slobod, cu atît glasul îi suna mai de nerecunoscut în urechile bătrînului, acum întins pe pat ; cu atît mai mult semăna cu glasul celuilalt, al nevinovatului ucis pe nedrept. Era parcă Agis

însuși, reînviat și vorbindu-i din nou. El era, în carne și oase ivit în odaia lui, așa părea Kleomene în ochii împăienjeniți ai lui Leonidas. Și se outremura, simțind că mortul se întorsese să-și reîntregească gândul și să-și înfrîngă dușmanii. Îl simțea alături de el și-i era teamă. Îl trecură fiori de sudoare rece și înspăimîntat, încercă să cheme după ajutor, dar în sforțarea lui deznădăjduită, înțepeni și-și dădu sufletul.

Cînd Kleomene surprins se întoarce de la fereastră, își dădu seama că murise. Nu zăbovi privind la ochii tatălui său ieșiți din orbite, se temea parcă să nu fie dus cu gândul în altă parte și se grăbi să-i închidă, ca tot ce-i despărțea să rămînă ascuns în ei și să uite; îl sărută mîhnit, întocmai ca un fiu vrednic luîndu-și rămasbun de la un tată iubitor. Apoi se grăbi să cheme oamenii palatului, poruncindu-le să poarte grijă înmormîntării. Aceasta avea să fie simplă, modestă, fără prea multă lume și fără vîlvă. Era un fel de a încerca să fie așternută uitarea peste cruzimile lui și peste toate celelalte rele care zdruncinaseră țara.

Jurămîntul noului rege s-a făcut potrivit tuturor datinilor și rînduielilor spartane. Dar, mai înainte de aceasta, Kleomene deschise porțile temnițelor și scoase din lanțuri pe toți cei închiși pentru învinuirea de răzvrătire. Pentru a arăta că trece cu buretele peste orice alte greșeli ale trecutului, își chemă înapoi din surghiun sora și cumnatul, pe Hilonida și Kleombrotos, împreună cu copiii lor. Se cuvine spus că Hilonida, de îndată ce intră în Sparta, în loc de a se duce la palatul ce o aștepta, își îndreptă mai întîi pașii cu smerenie, spre mormîntul tatălui său, unde se închină, dîndu-i iertarea ei, cerîndu-i totodată, parcă, iertare pentru tot ce se petrecuse între ei. Cît privește pe Kleomene, trimise neîntîrziat un sol în Ahaia să-l readucă pe Arhidamos din surghiun. Cu acest prilej află Sparta cum, în zavera iscată de omorurile de la Decada, el fusese acela care ajutase pe Arhidamos să scape, încredințîndu-l hilotilor, iar apoi, luntrașului care-l ascunsese trei zile în peștera de la tărîmul mării. O dată cu schimbarea cumpenei, știind

unde se afla, tot el, de bună seamă, era chemat să-l aducă înapoi în Sparta. Dar trimisul nu-l mai găsi acolo. Se zvonea de către unii că plecase în altă parte, iar de către alții că ar fi fost omorât la Messena de oamenii lui Leonidas, între timp încunoștințat că moștenitorul nu pierise. Dacă acesta ar fi fost adevărul, se gândi Kleomene, ar fi fost mai bine să treacă întâmplarea sub tăcere, pentru a nu adăuga și altă învinuire amintirii tatălui său.

Agiata însă se simți datoră să cerceteze cu de-amănuntul faptele. Arhidamos era doar fratele mai mic al soțului ei dintii, la fel de scump ei... Nu se putea să nu afle ce se întâmplase cu el, trebuia cu orice preț să descopere prin ce peripeții trecuse, cu prilejul fugii sale. Agiata porunci să fie chemați toți martorii care ajutaseră la fuga lui Arhidamos pentru a-i răsplăti. Voi totodată să vadă cu ochii ei, unde se afla și cum arăta peștera tănuită de la sinul mării. Dorea să intre și ea sub boltile ei, să vadă și să simtă ca Arhidamos. Dacă Arhidamos ar fi murit, ar fi fost ca o închinare la mormântul lui, de vreme ce nu știau unde era îngropat. Împărtăși gândul ei lui Kleomene, și acesta, de aceeași părere cu ea, îi făgădui s-o însoțească acolo. După ce își văzură mai întâi de treburile lor prin cetate, într-o dimineață porniră amândoi către Diros, unde se afla peștera tănuită. Luară cu ei și copilul, care ajunsese la vîrsta cînd începea să se mire de tot ce vedea în jurul lui. Pe drum, vorbiră îndelung despre căile de a scoate Sparta din ananghie, de a o smulge de la marginea prăpastiei către care fusese împinsă; gândul lor era la căile de viitor ale tuturor elenilor, la felul în care lumina se cuvenea să răsară asupra lor, asigurîndu-le supraviețuirea peste veacuri, în unire. Erau însuflețiți de credința că visele lor mărețe, prin sirguință și uitare de sine, sînt chemate să devină adevăruri. Atît de mult se asemana gândul lor rostit de buzele lor, încît părea că sînt un singur suflet. Era, poate, sufletul însuși nemuritor al celui plecat dintre cei vii, sălășluind acum în ei, glăsuind prin gura lor.

Ajunși la Diros, același luntraș credincios îi călăuzi spre intrarea în peșteră. Rămaseră uimiți de cele ce li se arătară în fața ochilor, minunîndu-se de neînchipuita frumusețe a boltii de deasupra, a stîncii cioplite de care

atîrnau uriașe stalactite. Și luîndu-se din nou cu vorba, despre aceleași și aceleași lucruri, ecoul le aducea curînd înapoi, îngîinate, parcă, de o nenumărată mulțime. Pînă și gînguritul copilului răsuna înmulțit, ca și cînd gînguritul a mii și mii de prunci i-ar fi răspuns cu credință. Li se părea că în taina acelei peșteri nu erau singuri, după cum nu erau singuri nici afară, în lume. Erau și alții lîngă ei, umăr la umăr, gata să prindă glas din glasurile lor și credință din credința lor. Luntrașul le puse în vedere că oricînd un cutremur putea pecetlui intrarea peșterii cu un chepeng de stîncă; dar chiar de s-ar întîmpla așa ceva, nu putea fi pentru totdeauna. Un alt cutremur, o luntre purtată de valuri întîmplător în fața altei deschizături, ar fi scos din nou peștera la iveală, poate, mai tîrziu, în alte vremuri îndepărtate... Ecourile așteptau de-a pururi să fie regăsite de către cei ce aveau să vină din urmă.

Ca într-o peșteră — cum bine spunea un înțelept — se păstrează, în lumea noastră, glasul celor ce s-au dăruit unei idei mărețe, pînă cînd vine ziua, sună ceasul ca să-și găsească un răsunset nebănuit. Atunci reînvie și se bucură și martirii uciși. Învățătura fiind, pentru noi toți, că nimic nu poate pieri cu totul din cele ce s-au săvîrșit pentru binele omenirii. Toate însă sosesc pe roata vremii, la timpul potrivit...

O astfel de încheiere e firească și pentru istorisirea noastră.

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

UNIVERS

Lei 9

**Romanul scriitorului grec contemporan,
Kostas Assimakopoulos, reînvie vremu-
rile de mult apuse ale unei Sparte fră-
mântate de luptele interne pentru domnie.**